

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA**

KORNELIJA PLIENAITĖ

**RUSIJOS ĮTAKA EUROPOS SAJUNGOS
ENERGETIKOS POLITIKOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas doc. Nerijus Udrėnas

VILNIUS, 2009

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETO
STRATEGINIO VALDYMO KATEDRA**

**RUSIJOS ĮTAKA EUROPOS SAJUNGOS
ENERGETIKOS POLITIKOJE**

**Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62603S203**

Vadovas

Doc. Nerijus Udrėnas

2009 12

Recenzentas

Atliko

ESAmn8-03 gr. mag.

Kornelija Plienaitė

2009 12

VILNIUS, 2009

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas „Rusijos įtaka Europos Sąjungos energetikos politikoje“ yra:

1. Atliktas savarankiškai ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose.
2. Nebuvo naudotas kitame universitete Lietuvoje ir užsienyje.
3. Nedaro nuorodų į kitus darbus, jeigu jie nėra nurodyti darbe.
4. Pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Kornelija Plienaitė

TURINYS

ĮVADAS	7
1. EUROPOS SĄJUNGOS ENERGETINIŲ IŠTEKLIŲ PRIKLAUSOMYBĖ NUO RUSIJOS ..	13
1.1 Geoenergetikos zonos	13
1.2 Energetinių išteklių importo priklausomybė (statistika)	15
1.3 Kodėl Dujos svarbios?	20
2. RUSIJOS STRATEGIJA EUROPOJE.....	22
2.1 Rusijos energetikos strategija.....	22
2.2 „Gazprom“ – Valstybės verslas – Monopolis	25
2.3 Dujos – Rusijos galia ir ginklas	28
3. EUROPOS SĄJUNGOS BENDRA ENERGETIKOS POLITIKA	30
3.1 Europos Sąjungos energetikos politikos prioritetai.....	30
3.2 Naujos energetikos politikos link.....	33
3.3 Europos Sąjungos ir Rusijos energetinis dialogas	38
4. EUROPOS SĄJUNGOS TIEKIMO IR TRANZITO DIVERSIFIKAVIMAS: RUSIJOS ATSAKAS	47
4.1 „Nord Stream“ (Šiaurinė Srovė)	48
4.2 „South Stream“ (Pietinė Srovė)	52
4.3 „Nabucco“ dujotiekis	54
5. EKSPERTŲ NUOMONĖS DĖL RUSIJOS ĮTAKOS EUROPOS SĄJUNGOS ENERGETIKOS POLITIKOJE IR PRIKLAUSOMYBĖS NUO RUSIJOS EKSPORTUOJAMŲ ENERGETINIŲ IŠTEKLIŲ	57
IŠVADOS.....	66
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	69
SANTRAUKA	74
SUMMARY	75
ANOTACIJA.....	76
ANNOTATION.....	77
PRIEDAI	78

LENTELĖS

1 lentelė. Geoenergetinės ir geoekonominės zonos.....	14
2 lentelė. Europos šalių priklausomybė nuo importuojamų Rusijos dujų.....	19
3 lentelė. Elektros energijos ir dujų paklausos augimas ES-25 (mtoe).....	20
4 lentelė. Pagrindiniai Europos Sąjungos energetikos politikos tikslai.....	32
5 lentelė. Europos Sąjungos energetikos politikos strateginiai dokumentai.....	34
6 lentelė. Europos Sąjungos ir Rusijos energetinio dialogo prioritetai.....	42
7 lentelė. Ekspertų aprašo lentelė.....	58

PAVEIKSLAI

1 pav. ES-27 Energetinių išteklių importo priklausomybė iki 2030 metų.....	16
2 pav. ES-27 Naftos žaliavų importas.....	17
3 pav. ES-27 Dujų importas.....	17
4 pav. Nord Stream“ (Šiaurinė srovė), „South Stream“ (Pietinė srovė), „Nabucco“ dujotiekių keliai....	47
5 pav. „Nord Stream“ dujotiekis.....	49
6 pav. „Nabucco“ dujotiekis.....	54

IVADAS

Kai grėsmė atrodys reali ir neišvengiama, kiekviena šalis Europoje pradės nagrinėti savo ateities energetines galimybes. Visų pirma, bus reikalingi atsakymai į sunkius klasusimus. Gordon T. Goodman (Londonas 1981m.).

Visame pasaulyje žmonės kenčia dėl išaugusių ir vis dar augančių energijos kainų, todėl energetikos klausimai užima svarbią vietą politiniuose debatuose. Energetinis saugumas yra vienas iš labiausiai diskutuotinių temų šiandiniame pasaulyje. Europoje yra sunaudojama daugiau energijos, negu ji pati pagamina, todėl susiduriame su problema, kaip užtikrinti saugų ir nenutrūkstamą energijos tiekimą.

Šio darbo tikslas - pažvelgti koks yra Rusijos vaidmuo, formuojant Europos energetinį saugumą ir Europos Sąjungos energetikos politiką. Europos energetinių išteklių priklausomybė nuolat didėja dėl Rusijos dujų tiekimo. Atsižvelgiant į vidutinės ir ilgalaikės trukmės energetinę priklausomybę nuo Rusijos, gali būti apribojami nepriklausomi politiniai sprendimai Europoje. Pasak Misha Glenny, „Maskvos gebėjimas daryti politinę įtaką „artimajam užsieniui“ sustiprėjo nuo to laiko, kai prezidentas Vladimiras Putinas sustiprino savo kontrolę Rusijos energetikai, siekdamas panaudoti ją kaip priemonę rusų užsienio politikai vykdyti“.¹ Kremliaus valdžios elitas jau naudoja Rusijos gamtos išteklius, norėdamas gauti strateginių ir geopolitinių nuolaidų Europoje, tuo pat metu ribodamas Europos Sąjungos galimybes į tai atsakyti. Europos Parlamento Užsienio reikalų komiteto narys Vytautas Landsbergis teigia, kad „Europos tautų, Europos civilizacijos energetinė priklausomybė praktiškai yra nuo vieno tiekėjo. Tas pagrindinis tiekėjas turi aiškią viziją, neva jis turi didžiausią galią ir gali dominuoti bei įvesti Europoje savo paties taisykles, vertybes ar politikos kryptis, gali reikalauti, kad Europa jų laikytųsi, ir į Europą jis žiūri ne iš vidaus, bet iš išorės. Rusijos politinis elitas su dabartiniu mentalitetu kuria planus ir jau mato, kad Europa ieško energijos priimdama politinę įtaką“.²

Kad Europa tapo energetiškai nesaugi, buvo galima suprasti, kai per 2005–2006 metų žiemą Kremlius sutrikdė dujų tiekimą Ukrainai per nutiestą „Bratsvos“ dujotiekį į Vakarų Europą, kol Gruzijai ir Moldovai buvo nustatyti eksporto apribojimai dėl rinkos kainų užtikrinimo. Nors tai ir nebuvo vien tik Rusijos kaltė, tačiau pasitikėjimas ja kaip patikima partnere, Vakarų Europoje labai

¹ Glenny M. *McMafia: nusikalstamumas be sienų*, Vilnius, 2009, p. 144.

² Landsbergis V. *Iššūkiai ES energetiniai nepriklausomybei: gresianti dujų sektoriaus krizė?*, Vilnius, 2008, p. 19.

susvyravo. Netrukus po šio įvykio, G8 vadovų susitikime Sankt Peterburge, kuriam vadovavo Rusija, prezidentas V. Putinas pareiškė kolegoms, kad „Rusijos Federacija visada visiškai ir pilnai laikėsi visų savo įsipareigojimų ir toliau tai tesės“.³ V. Putinas panašiai yra pasisakęs ir kituose vėliau vykusiuose susitikimuose ir konferencijose, kad nepaisant sunkių pokyčių pasaulyje, valstybė niekada nebuvo sulaužiusi nė vieno iš savo duotų susitarimų. Oksfordo Energetikos Instituto ekspertas Jonahtan Stren yra linkęs sutikti su tokia Rusijos pozicija, dėl to, kad ji yra istoriškai susijusi su energijos tiekimu į Vakarų Europą.

Tačiau, jeigu pažvelgtume į tuos laikus, kai Rusija po 1991 metų buvo nutraukusi energetinių resursų tiekimą, atsižvelgdama į savo klientų (valstybių) politinius ir ekonominius nusikaltimus, kyla klausimas ar galima Rusija pasitikėti? Tokie įvykiai kaip 1956 metais Izraelyje, 1958 metais Suomijoje, 1959 metais Kinijoje, 1990 metais Latvijoje, 1990 ir 2006 metais Lietuvoje ir 2007 metais Estijoje įrodo apie politiškai motyvuotus tiekimo sutrikdymus. Dar vienas svarbus pavyzdys, įrodantis Rusijos nepatikimumą, tai gamtinių dujų apribojimai neseniai taikyti Ukrainai, Baltarusijai, Moldovai ir Gruzijai. Nors kiekvieną kartą tokie Rusijos apribojimai buvo motyvuojami dėl tarpusavio sutarčių nesilaikymo arba neįvykdžius mokėjimų už dujas Europos rinkos kainomis, tokie Kremliaus veiksmai dažnai panaudojami šaltuoju žiemos metu per trumpą laiko tarpą, todėl tai dažniausiai sukelia maksimalų poviekią sankcionuotos šalies ekonominiam ir socialiniam gyvenimui. Pavyzdžiui, Ukrainos užsienio reikalų ministerijos pranešime 2006 metais buvo teigiama, kad „prasidėjo ekonominio spaudimo ir šantažo scenarijaus vykdymas, juo siekiama galų gale destabilizuoti Ukrainos ekonomiką ir sutrikdyti Rusijos dujų tiekimą Europos vartotojams“.

Didėjant, Europos priklausomybei nuo Rusijos energetikos, ir augant importuojamų dujų poreikiui, Europos Sąjunga numatė Bendrąją Energetikos Strategiją ir pradėjo vykdyti Bendrąją Energetikos Politiką. Tačiau šias pastangas sutrukdė Rusijos kompanijos „Gazprom“ vykdoma politika Europos Sąjungos šalyse, sudarant dvišalius energetinius susitarimus su Europos Sąjungos narėmis. Kai kurioms šalims buvo pasiūlyta, pavyzdžiui, Vokietijos atveju, sudaryti gamybos pasidalijimo susitarimus, kuriais leidžiama „Gazprom“ investuoti į energetikos paskirstymo vartotojams kompanijas, su sąlyga, kad šalis remt Rusijai palankius dujotiekių projektus. Pasak, Lietuvos finansų analitiko, Valdemaro Katkaus, dujotiekiai yra pagrindiniai Rusijos dujų tiekimo vartai.⁴ Taigi, atsižvelgiant į sudėtingus Rusijos valstybės santykius su buvusiomis Sovietų Sąjungos šalimis (dabartinėmis Europos Sąjungos narėmis, Vidurio Rytų Europos valstybėmis), svarbu suprasti, koki

³ Goldman M. *Oilpolity: Putin, Power and the rise of new Russia*, Oxford, 2008, p. 7.

⁴ Katkus V. *Iššūkiai ES energetinei nepriklausomybei: gresianti dujų sektoriaus krizė?*, Vilnius, 2008, p. 30.

vaidmenį atlieka Europos Sąjungos ir Rusijos santykiai politinėje arenoje, ir ką Rusija planuoja pasiekti su tokiu galingu energetiniu monopolium.

Norint suprasti Rusijos keliamos grėsmės rimtumą, pirmiausia reikia apibrėžti energetinio saugumo koncepciją. Europos Komisija apibrėžia ją kaip galimybę ateityje užtikrinti reikalingus energijos kiekius, pasitelkiant vidaus išteklius, taip pat pagal ekonomiškai priimtinas sąlygas išlaikyti pagrindines strategines atsargas, prieinamus ir stabilius išorinius energijos šaltinius, tam tikrais atvejais juos papildant strateginėmis atsargomis“.⁵ Ekspertas Gawdat Bahgat energetinį saugumą apibrėžia kaip saugų ir patikimą tiekimą už pagrįstas kainas. Panašios nuomonės laikosi ir energetikos ekspertas Kęstutis Budrys. Kadangi, šiame darbe bus nagrinėjamos pagrindinės Europos energetinio saugumo grėsmės, kurias nulemia vienos valstybės politika, kitų grėsmių, kurios gali sukelti energetinį nesaugumą, kaip pavyzdžiui, fizinės jėgos (pvz. teroristai), stichinės nelaimės, rinkos disbalansas ir kitos priežastys, šiame darbe aš nenagrinėsiu.

Rusija yra viena iš didžiausių pasaulio valstybių. Jos geopolitinė ir geografinė padėtis, sovietinis dujotiekių palikimas leidžia valstybei žaisti politinius žaidimus. Nors Rusijos ekonomika yra priklausoma nuo Europos dujų importo, tai nesukelia problemų vykdyti energetinę strategiją Vakaruose ir įtakoti Europos Sąjungos energetikos politiką sau palankia kryptimi.

Darbo naujumas ir aktualumas. Šiandien energetika yra ne tik pats svarbiausias, bet ir reikalaujantis ypač skubių sprendimų tarptautinės politikos klausimas. Diversifikuoti energijos tiekimo šaltiniai, politinis ir ekonominis stabilumas, klimato kaita, alternatyvūs energijos ištekliai, naftos ir dujų kainos, tvarus ekonomikos augimas – visa tai yra glaudžiai tarpusavyje susiję dalykai. Ši tarpusavio priklausomybė yra esminis energetikos rinkos bruožas. Didėjanti Europos Sąjungos priklausomybė nuo energetinių išteklių ir auganti Rusijos, kaip vienos iš daugiausiai energetinių išteklių turinčios valstybės įtaka Europoje ir Europos Sąjungos energetikos politikoje šiuo metu yra vienas iš svarbiausių ir aktualiausių klausimų tarptautinėje visuomenėje. Energetikos politika ir tiekimo saugumo užtikrinimas yra kelias į saugesnį, stabilesnį ir turtingesnį pasaulį.

Tyrimo objektas – Europos Sąjungos priklausomybė nuo Rusijos energetinių išteklių ir Rusijos įtaka Europos Sąjungos energetikos politikoje.

Tyrimo problema. Rusijos veiksmai ir vykdoma užsienio politika Europoje, kuri įtakoja Europos Sąjungos politinius sprendimus energetikos sektoriuje. Europos Sąjungos energetikos politikos neveiksmingumas, didėjanti priklausomybė nuo dujų importo.

⁵ Chen M., Kulhanek J., Thim M. *Energy Security in Central and Eastern Europe*, Prague, 2008, p. 88.

Tyrimo tikslas yra išanalizuoti Rusijos įtaką Europos Sąjungos strateginėje energetikos politikoje, atsižvelgiant į politinę veiklą ir elgesį, susijusį su energetikos politika. Įvertinti klausimą: ar Rusija yra iššūkis Europos Sąjungos energetikos politikai.

Tyrimo uždaviniai:

- Išanalizuoti Europos Sąjungos energetinių išteklių priklausomybę nuo Rusijos;
- Aptarti Rusijos vykdomą politiką ir strategiją Europoje;
- Išanalizuoti pagrindinius Europos Sąjungos energetikos politikos tikslus ir strategiją;
- Išnagrinėti Europos Sąjungos ir Rusijos bendradarbiavimą energetikos sektoriuje;
- Aptarti energijos tiekimo šaltinių diversifikavimo pagrindinius projektus.
- Remiantis ekspertų interviu išanalizuoti Rusijos įtaką Europos Sąjungos energetikai.

Magistro darbe keliama **hipotezė** – Europos Sąjungos energetikos politika yra priklausoma nuo Rusijos įtakos.

Atliekant tyrimą naudojami šie mokslinio **tyrimo metodai**: Teisės dokumentų ir tyrinėjimų analizė (analizuojami teisiniai dokumentai, literatūra, moksliniai straipsniai bei kiti šaltiniai susiję su Europos Sąjungos energetikos politika ir Rusijos energetine strategija, bei tarpusavio priklausomybe); lyginimo (lyginamos idėjos, nuomonės ir koncepsijos dėl Europos Sąjungos energetikos politikos ir Rusijos veiksmų Europoje); pusiau struktūrinis interviu (atliekama ekspertų apklausa dėl Europos Sąjungos energetikos politikos priklausomybės nuo Rusijos).

Šaltiniai ir Literatūra. Pagrindiniai magistriniame darbe naudoti šaltiniai – Europos Sąjungos energetikos politikos dokumentai⁶, Europos Sąjungos – energetikos strategija – Žalioji knyga⁷, Energetikos Chartijos Sutartis.⁸ Darbe naudojama naujausia medžiaga susijusi su Europos Sąjungos veikla ir energetikos politika, kuri skelbiama oficialiuose Europos Sąjungos, Europos Komisijos interneto tinklalapiuose.⁹ Taip pat darbe naudojamos Lietuvos ir užsienio autorių knygos, straipsniai ir įvairiomis publikacijos. Iš lietuvių autorių buvo pasinaudota Kęstučio Budrio straipsniu „EU-Russia Energy Dialogue and Lithuanian Energy Security“, kuris analizuoja Europos Sąjungos ir Rusijos

⁶ Europos energetikos tinklalapis, *European Energy Portal*, < <http://www.energy.eu/>>.

⁷ Europos Bendrijų Komisija *Žalioji knyga: Europos Sąjungos tausios, konkurencingos ir saugios energetikos strategija* SEC(2006) 31, KOM(2006) 105 galutinis, Briuselis, 2006, p. 4.
< <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0105:FIN:lt:PDF>>.

⁸ Energetikos Chartijos Sutartis, 1994 gruodžio 17 d.,
< http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=60297>.

⁹ Europos Komisijos tinklalapis energetikai, < http://ec.europa.eu/energy/index_en.htm>.

energetikos dialogą.¹⁰ Kadangi, lietuvių autoriai informacijos nagrinėjama tema yra pateikę mažai, todėl magistro darbe daugiau buvo naudojamosi užsienio šalių autorių literatūra. Edward Lucas knyga „Naujas Šaltasis karas: Kremliaus keliama grėsmė Rusijai ir Vakarams“, aiškina apie Rusijos valstybės vykdomą politiką, kuri dėl daugybės argumentų yra vadinama nauju Šaltuoju karu, yra analizuojama Rusijos politika energetikos sektoriuje, Rusijos energetinė strategija, nagrinėjama kompanijos „Gazprom“ veikla ir jos sąsaja su Rusijos vyriausybe.¹¹ Naudotasi Dieter Helm straipsniais, vienas iš jų, atskleidžiantis pagrindines problemas tarp Europos Sąjungos ir Rusijos energetikos sektoriuje, yra „The Russian dimension and Europe’s external energy policy“.¹² Misha Glenny knyga *McMafia: nusikalstamumas be sienų*¹³, atskleidžia kokia yra korupcija Rusijos vyriausybėje ir apibūdina Rusijos šešėlinę ekonomiką, kuri susijusi su energetika. Larsson R. L. straipsnyje „Russia’s Energy Policy: Security Dimensions and Russia’s Reliability as an Energy Supplier“ taip pat yra analizuojami Rusijos veismai politikoje ir energetikos strategijoje.¹⁴ Pani Aalto knygoje „The EU – Russian Energy Dialogue: Europe’s Future Energy Security“, išsamiai nagrinėjamas Rusijos ir Europos Sąjungos energetinis dialogas.¹⁵ Jonahtan P. Stern knygoje „The Future of Russian gas and Gazprom“ aptaria „Gazprom“ kompanijos veiklą ir Rusijos energetinius išteklius.¹⁶ Lilia Shevtsova knygoje „Russia: Lost in Transition“ aprašo apie Rusijos politiką, vyriausybės režimą.¹⁷ Michaël Hunt publicistikoje „EU Energy Policy 2007“ aptaria pagrindinius Europos Sąjungos energetikos politikos aspektus ir problemas. Kim Talus straipsnyje „Energy security in European energy law“ analizuoja energetinio saugumo problemas Europos Sąjungoje. Cameron Ross knygoje „Russian politics under Putin“ analizuoja buvusio Rusijos Prezidento ir dabartinio Ministro Pirmininko Vladimiro Putino vykdomą užsienio ir vidaus politiką.¹⁸ Magistriniame darbe buvo panaudota 2007 metais surengtos tarptautinės konferencijos „Vilnius Energy Security conference 2007“ medžiaga. Taip pat panaudota tarptautinės konferencijos „Iššūkiai ES energetinei nepriklausomybei: gresianti dujų sektoriaus krizė?“, įvykusios Vilniuje 2008 metais, medžiaga. Darbe buvo naudojamosi Europos Sąjungos statistiniais duomenimis,

¹⁰ Budrys K. *EU-Russia Energy Dialogue and Lithuanian Energy Security*, Lithuanian Foreign Policy Review, 2006-18, p. 4.

¹¹ Lucas E. *Naujas Šaltasis Karas: Kremliaus keliama grėsmė Rusijai ir Vakarams*, Lietuva, 2008.

¹² Helm D. *The Russian dimension and Europe’s external energy policy*, University of Oxford, 2007.

¹³ Glenny M. *McMafia: nusikalstamumas be sienų*, Vilnius, 2009.

¹⁴ Larsson R. L. *Russia’s Energy Policy: Security Dimensions and Russia’s Reliability as an Energy Supplier*, Stockholm, 2006.

¹⁵ Aalto P. *The EU – Russian Energy Dialogue: Europe’s Future Energy Security*, England, 2008.

¹⁶ Stern J. P. *The Future of Russian gas and Gazprom*, Oxford, 2005.

¹⁷ Shevtsova L. *Russia - Lost in Transition: The Yeltsin and Putin Legacies*, Washington, 2007.

¹⁸ Ross C. *Russian politics under Putin*, Manchester University Press, UK, 2004.

pateiktais EUROSTAT duomenų bazės, kurie parodė Europos Sąjungos priklausomybę nuo energetinių šaltinių.

Darbo struktūra: magistrinį darbą sudaro įvadas, 5 dalys, išvados ir rekomendacijos, šaltinių ir literatūros sąrašas, santrauka lietuvių bei anglų kalbomis, anotacijos lietuvių ir anglų kalbomis bei priedai.

Pirmoje dalyje nagrinėjama Europos Sąjungos priklausomybė nuo Rusijos energetinių išteklių eksporto. Pateikiami statistiniai duomenys apie energetinių išteklių importą Europos Sąjungoje. Aptariamas geoenergetinių zonų egzistavimas. Apibrėžiama dujų svarba Europoje.

Antroje dalyje aptariamas Rusijos požiūris ir veiksmai susiję su energetinių išteklių eksportu. Nagrinėjama Rusijos valstybės energetinė strategija. Aptariamas kompanijos „Gazprom“ energetinis monopolis, veikla ir sąsaja su Rusijos vyriausybe. Nagrinėjami Rusijos tiekimo sutrikdymo pavyzdžiai ir priežastys.

Trečioje dalyje nagrinėjami pagrindiniai Europos Sąjungos prioritetai energetikos politikoje. Aptariami konkretūs politiniai nutarimai, veiksmai, kurių pagalba siekiama sumažinti energetinę priklausomybę nuo išorinių tiekėjų. Analizuojamos energetinis saugumas ir tiekimas, nagrinėjamas Europos ir Rusijos energetinis dialogas.

Ketvirtoje dalyje pateikiami ir nagrinėjami trys pagrindiniai dujotiekių projektai: „Nord Stream“, „South Stream“ ir „Nabucco“, kurie turėtų diversifikuoti Europos Sąjungos išorinio tiekimo šaltinius. Analizuojami Rusijos veiksmai užtikrinti Europos Sąjungos priklausomybę nuo rusiškų dujų.

Penktoje dalyje, remiantis ekspertų interviu, analizuojama Rusijos įtaka Europos Sąjungos energetikos politikoje ir Europos Sąjungos priklausomybė nuo Rusijos eksportuojamų energetinių išteklių.

Darbe vartojamos sąvokos:

- *Europa* - naudojamas plačiąją prasme, suvokiama kaip geografinis, politinis ir kultūrinis regionas.
- *Europos Sąjunga* (ang. *The European Union*) – vartojama kaip Europos valstybių asociacija, siekianti platesnės ir gilesnės ekonominės bei politinės joje dalyvaujančių valstybių integracijos.¹⁹
- *Energetikos politika* – taisyklių ir priemonių, koordinuojančių Europos Sąjungos valstybių energetikos politiką, visuma.²⁰

¹⁹ Vitkus G. *Europos Sąjunga: Enciklopedinis žinynas*, Eugrimas, 2008, p. 122.

²⁰ Vitkus G. *Europos Sąjunga: Enciklopedinis žinynas*, Eugrimas, 2008, p. 91.

1. EUROPOS SAJUNGOS ENERGETINIŲ IŠTEKLIŲ PRIKLAUSOMYBĖ NUO RUSIJOS

Europos priklausomybė nuo energetikos išteklių yra opi problema, nes Europa yra didžiausia pasaulyje naftos ir dujų importuotoja. Daugiausiai energijos išteklių importuojama iš Persijos įlankos, Rusijos ir Šiaurės Afrikos. Visoms Europos rinkoms dujos teikiamos dujotiekiais iš trijų tradicinių tiekėjų: Norvegija tiekia dujas Jungtinei Karalystei ir Šiaurės Vakarų kontinentinei Europai, Alžyro dujomis aprūpinamas Iberijos pusiasalis ir Italija, o Rusija yra pagrindinis tiekėjas į kontinentinės Šiaurės, Vidurio ir Pietų Europos rinkas, todėl atsižvelgiant į šių šalių geografinę padėtį, galime teigti, kad Europos rinka išlieka imli dujoms, teikiamoms dujotiekiais. Taigi, nuosavi Europos Sąjungos naftos ir dujų ištekliai vis mažėja, o priklausomybė nuo jų importo didėja.

1.1 Geoenergetikos zonos

Norint suprasti Europos energetinio saugumo priklausomybę, reikia išanalizuoti geoenergetines ir geoekonomines schemas. Ekspertas Kęstutis Budrys siūlo naudoti geopolitinį požiūrį į energetinio saugumo problemą. Jis teigia, kad energetinis saugumas tampa energijos geopolitika arba geoenergetika. Pasak K. Budrio, „geoenergetika yra vienas iš aspektų, įtakančių stipriausią koreliaciją tarp geografijos ir ekonomikos, kuri parodo, kaip netolygūs gamtos ištekliai suteikia pasaulyje geoekonominį pranašumą ir galią tam tikrose srityse. Geoenergetika taip pat gali būti naudojama kaip priemonė, siekiant nustatyti energetikos politiką, energetinių sistemų panaudojimą, norint siekti užsibrėžtų tikslų. Dalyviai, kurie įgyvendina tokią politiką, yra vadinami geoenergetiniais dalyviais“.²¹

K. Budrys teigia, kad geoenergetinę sistemą sudaro trys geoenergetinių zonų rūšys, kurios yra nustatomos, atsižvelgiant į vyraujančio požymio infrastruktūrą: energetinių išteklių gamybą, energetinių išteklių transportavimą ir perdirbimą, energetinių išteklių paskirstymą vartotojams. Taigi, remiantis priklausomybe nuo politikos formavimo, geoenergetinės zonos gali būti klasifikuojamos į gamintojus, vežėjus ir perdirbėjus, vartotojus. Nustačius, veikėjų tipus geoenergetinėje sistemoje, galime daryti išvadas apie tarpusavio priklausomybę. Geoenergetinės ir geoekonominės zonos apibūdinimai ir veikėjų pavyzdžiai yra pateikiami 1 lentelėje.

²¹ Budrys K. *EU-Russia Energy Dialogue and Lithuanian Energy Security*, Lithuanian Foreign Policy Review, 2006-18, p. 4.

1 lentelė. Geoenergetinės ir geoekonominės zonos²²

Geoenergetinė zona		Geoekonominė zona		Pavyzdžiai
Zona	Kriterijai	Zona	Kriterijai	
Gamyba	Energijos išteklių gamyba. Dominuojanti padėtis energetinio sektoriaus ekonomikoje. Plėtros santykiai su narėmis vartotojomis. Naujų vartotojų paieška rinkoje. Vartotojų investicijos į sektoriaus gamtinius išteklius.	Periferija	Technologinis atsilikimas. Pigi darbo jėga. Produktų vartojimas iš pagrindinių narių. Gamtos išteklių tiekimas pagrindinėms narėms. Ekonomika yra specializuota gamtinių išteklių sektoriuje.	Rusija, Kaspijos jūros Baseinas, Vakarų Afrika, Šiaurės Afrika, Rytų Afrika, Karibų jūros Baseinas, Persijos įlanka.
Transportavimas ir perdirbimas	Energijos išteklių importas iš gamybos zonų. Energetinių išteklių tranzitas iš gamybos zonos į vartojimo zoną. Energetinių išteklių perdirbimas. Priklausomybė nuo gamybos ir vartojimo zonų. Aukštas energijos intensyvumas. Platus transportavimo tinklas.	Pusiau periferija	Vidutinis technologinis lygis. Pigi kvalifikuoto darbo jėga. Konkurencinga ekonomika. Žaliavų importas iš gamintojų.	Vidurio ir Rytų Europa. Pietų Azija.

²² Budrys K. *EU-Russia Energy Dialogue and Lithuanian Energy Security*, Lithuanian Foreign Policy Review, 2006-18, p. 5-6.

Vartojimas	Didelis energijos suvartojimas. Energijos išteklių importas iš gamybos zonų. Investicijos į energetinį sektorių gamybos zonose.	Pusiau periferinė vartojimo zona	Kriterijai tokie kaip pausiai periferinėje zonoje.	Indija ir Kinija
		Pagrindas	Išsivysčiusios technologijos. Aukštos kvalifikacijos darbo jėga. Aukštos kokybės produktų gamyba. Žaliavų importas iš periferinių narių.	Vakarų Europa, Šiaurės Amerika, Rytų Azija (Japonija, Pietų Korėja).

Taigi, kalbant apie energetinį saugumą Europos šalyse, svarbu suprasti, kad visos šalys susiduria su tam tikra grėsme, kuri yra skirtinga kiekvienai iš jų. Savaime suprantama, kad kiekvienos šalies vyriausybė stengiasi galvoti apie savo pačios interesus, todėl Europoje yra daug energetikos salelių (pavyzdžiui Baltijos valstybės), kurių kiekviena yra administruojama ir reguliuojama nacionalinės vyriausybės. Todėl nenuostabu, kad Europa neturi vieningos energetikos rinkos, kuri suteikia Rusijai didesnę galimybę sustiprinti savo įtaką Europoje ir padaryti ją priklausomą nuo energijos išteklių tiekimo.

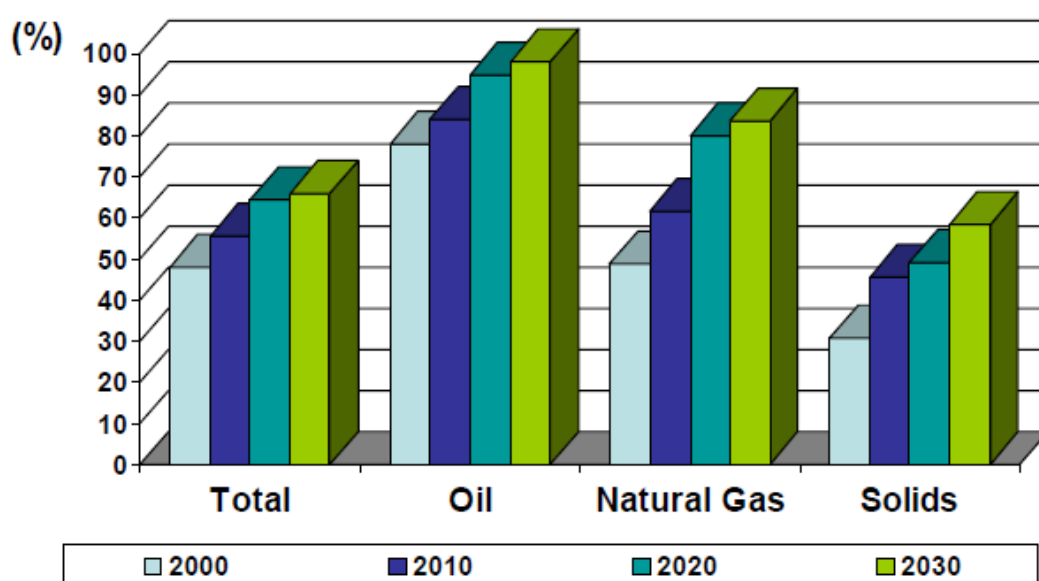
Galima suprasti, kad pagal energetinę priklausomybę Europos valstybės yra susiskirsčiusios į atskiras grupes, kadangi aprūpinimas energetikos ištekliais ir energetikos sektoriaus plėtra yra valstybių narių nacionalinės kompetencijos sritis. Keletas valstybių narių, didžiąja dalimi arba visiškai, yra priklausomos nuo vieno tiekėjo, todėl Europos Sąjungos valstybių narių tarpusavio priklausomybė energetikos srityje didėja: nutrūkus energetinių išteklių tiekimui vienoje šalyje, poveikis tuoj pat jaučiamas ir visose kitose.

1.2 Energetinių išteklių importo priklausomybė (statistika)

Europos Komisija komunikate „Europos energetikos politika“ Europos Vadovų Tarybai ir Europos Parlamentui pareiškė, kad Europa kuo toliau, tuo labiau priklauso nuo importuojamų

angliavandenilių. Jei padėtis nesikeis, Europos Sąjungos importuojamos energijos dalis nuo dabartinio 50% visos Europos Sąjungos suvartojamos energijos lygio iki 2030 metų padidės iki 65%. Priklausomybė nuo dujų importo iki 2030 metų išaugs nuo 57% iki 84%, o naftos – nuo 82% iki 93%.²³ Stulpelinė diagrama žemiau parodo energetinių išteklių importo Europos Sąjungoje priklausomybę. Čia pateikiami importuojamų energetinių išteklių duomenys Europos Sąjungoje, įskaitant ir Rusiją.

ES-27 Energetinių išteklių importo priklausomybė iki 2030 metų (Bazinis scenarijus)²⁴

Šaltinis: European Commission DG TRENT, PRIMES

1 pav. ES-27 Energetinių išteklių importo priklausomybė iki 2030 metų

Lentelėse žemiau yra pateikiami Europos Sąjungos naftos ir dujų žaliavų importo statistiniai duomenys iki 2006 metų. Europos Sąjunga iš Rusijos importavo 33.5% naftos žaliavų ir 42% dujų. Antras pagal dydį energetinių išteklių į Europą tiekėjas yra Norvegija, kuri eksportavo 15.8% naftos žaliavų ir 24.2% dujų. Išanalizavus duomenis, aišku, kad šiuo metu Rusija yra didžiausia žaliavų

²³ Europos Komisijos komunikatas Europos Vadovų Tarybai ir Europos Parlamentui *Europos energetikos politika SEC(2007) 12*, Briuselis, 2007,
< <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0001:FIN:LT:HTML>>.

²⁴ European Commission *Commission Staff Working Document – EU Energy Policy Data SEC(2007)/ 12*, Brussels, 2007, < http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/02_eu_energy_policy_data_en.pdf>.

tiekėja į Europos Sąjungą, palyginus su kitomis šalimis tiekėjomis. Rusija tokią poziciją gali išlaikyti ir ateityje.

Priežastys yra paprastos:

- Išteklių, esantys Šiaurės jūroje mažėja, o Europos Sąjunga neturi kitų alternatyvių kelių transportuoti dujas į Europos kontinentą;
- Europoje nėra pakankamai investuojama į atsinaujinančius energetinius šaltinius;
- Vyksta nesutarimai tarp valstybių narių dėl bendros energetikos politikos.

ES-27 Naftos žaliavų importas²⁵

Crude Oil Imports into the EU-27 (in Mio tonnes)								SHARE 2006 (%)
ORIGIN	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
Russia	112.4	136.8	154.7	170.8	188.9	188.0	189.0	33.5
Norway	115.9	108.1	103.1	106.4	108.6	97.5	89.1	15.8
Libya	45.5	43.8	39.2	45.9	50.0	50.6	53.2	9.4
Saudi Arabia	65.1	57.5	53.1	61.5	64.5	60.7	50.9	9.0
Iran	35.5	31.4	25.9	34.7	35.9	35.4	36.4	6.4
Other, Middle East	54.7	48.3	43.2	27.8	28.5	30.0	32.1	5.7
Kazakhstan	9.9	9.1	13.4	15.9	22.2	26.4	26.8	4.8
Nigeria	22.4	25.7	18.4	23.2	14.9	18.6	20.2	3.6
Other Origin	54.3	54.3	64.2	56.5	56.1	66.1	66.9	11.8
Total Imports	515.8	514.9	515.3	542.9	569.5	573.3	564.6	100.0
in Million barrels	3 765	3 759	3 761	3 963	4 158	4 185	4 121	

Šaltinis: Eurostat, Gruodis 2008.

2 pav. ES-27 Naftos žaliavų importas

Taigi, galima daryti išvadą - Europa yra priklausoma nuo Rusijos. Kremlui yra naudingi ekonominiai santykiai su Europos Sąjunga. Rusija į Europos Sąjungą eksportuoja žaliavas, šiandien ji yra labai svarbus ekonominis partneris. Dvišalė prekyba tarp abiejų šalių 2004 metais sudarė 96,55

²⁵ European Commission Directorate-General for Energy and Transport *EU energy and transport in figures, Statistical pocketbook 2009*, Belgium, 2009, p. 31.

²⁶ Ten pat.

ES-27 Dujų importas²⁶

Gas Imports into the EU-27 (in Tj, terajoules)								SHARE 2006 (%)
ORIGIN	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
Russia	4 539 709	4 421 515	4 554 744	4 895 252	4 951 044	4 952 879	4 927 552	42.0
Norway	1 985 231	2 136 379	2 601 569	2 699 473	2 801 723	2 671 779	2 844 269	24.2
Algeria	2 203 075	1 957 181	2 132 477	2 158 803	2 042 137	2 256 826	2 134 886	18.2
Nigeria	172 020	216 120	217 882	335 929	410 260	436 319	560 986	4.8
Libya	33 442	33 216	25 536	30 390	47 809	209 499	321 562	2.7
Egypt						202 419	317 420	2.7
Qatar	12 443	27 463	87 952	80 414	160 170	195 713	245 158	2.1
Trinidad and Tobago	36 334	24 498	19 120	1 365		29 673	154 244	1.3
Other Origin	112 810	199 256	125 425	100 023	313 245	409 387	223 232	1.9
Total Imports	9 095 064	9 015 628	9 764 705	10 301 649	10 726 388	11 364 494	11 729 309	100
in Mio Cubic meters	240 610	238 509	258 326	272 530	283 767	300 648	310 299	

Šaltinis: Eurostat, Gruodis 2008.

3 pav. ES-27 Dujų importas

milijardus eurų. Apie 60% įplaukų Rusija gauna iš energetinių išteklių eksporto, o didžiausią įplaukų dalį sudaro energetinių išteklių pardavimas Europos Sąjungos šalims.²⁷

Priklausomybė nuo naftos žaliavų nėra tokia problematiška, kaip dujų priklausomybė. Europa pati gali importuoti naftą iš bet kurios pasaulio vietos tanklaisiais. Pasak, Oksfordo universiteto profesoriaus Dieter Helm, naftos priklausomybė nebuvo įrodyta, kad yra tokia problematiška. Ji labiau yra ydinga. Naftos saugumas ateityje bus nagrinėjamas kartu su ekonomikos rinkos pasikeitimais pagal kainos ir paklausos poveikį ir būtinybę, kaip geriau išnaudoti esamus išlikusius rezervus.²⁸ Pasak, ekonomikos ir politikos eksperto Edward Lucas, dujos yra visai kas kita. Vamzdynai iki šiol yra ne tik pigiausias, bet ir praktiškiausias dujų tiekimo būdas. Europa jau priklausoma nuo dujotiekiais iš Rusijos importuojamų dujų, ir tą priklausomybę Rusija stengiamasi didinti. 60% Europos suvartojamų dujų kiekio yra importuotos, maždaug pusė to kiekio – per Rusiją. Per artimiausius dvidešimt metų, remiantis mažiausiai keliais projektais, importuojama dalis padidės iki 80%, nes Europos dujų produkcija mažės, o paklausa didės.²⁹

E. Lucas teigia, kad dujų tiekimo patikimumas daugiausia yra pačios valstybės narės reikalas, paremtas dvišalėmis ilgalaikėmis tiekimo sutartimis, neatsiejant ir vyriausybės bei dujų įmonės artimų ryšių, o tai atveria kelią Rusijai formuoti palankią užsienio politiką.³⁰ Rusijos siekis sudaryti dvišales ilgalaikio tiekimo sutartis su atskiromis valstybėmis narėmis įrodo, kodėl valstybės narės nesugeba susitarti dėl bendros energetinio saugumo politikos. Susitarti dėl bendros politikos trukdo ir nevienoda šalių priklausomybė nuo Rusijos importuojamų dujų. Europos politikai mato šią problemą, bet iki šiol nesugeba rasti priemonių kaip ją išspręsti. Žemiau pateikiama lentelė, kuri parodo kokia yra Europos šalių priklausomybė nuo importuojamų Rusijos dujų.

²⁷ Morozov V. *The EU – Russia Energy Dialogue: Europe's future Energy Security*, Great Britain, 2008, p. 47.

²⁸ Helm D. *The Russian dimension and Europe's external energy policy*, University of Oxford, 2007, p. 10-11, <http://www.dieterhelm.co.uk/sites/default/files/Russian_dimension.pdf>.

²⁹ Lucas E. *Naujas Šaltasis Karas: Kremliaus keliamo grėsmė Rusijai ir Vakarams*, Lietuva, 2008, p. 221.

³⁰ Katkus V. *Iššūkiai ES energetinei nepriklausomybei: gresianti dujų sektoriaus krizė?*, Vilnius, 2008, p. 30.

2 lentelė. Europos šalių priklausomybė nuo importuojamų Rusijos dujų³¹

Europos šalis	Bendras importas (%)	Europos šalis	Bendras importas (%)
Šveicarija	13%	Vengrija	77%
Nyderlandai	17%	Austrija	78%
Prancūzija	23%	Graikija	84%
Italija	32%	Bulgarija	100%
Vokietija	40%	Slovakija	100%
Slovėnija	51%	Suomija	100%
Rumunija	63%	Estija	100%
Lenkija	63%	Latvija	100%
Čekijos Respublika	75%	Lietuva	100%

Šaltinis: Eni World Oil and Gas Review, 2006

Išstudijavus lentelę galima daryti išvadą, kad didžioji dauguma Europos Sąjungos valstybių narių yra priklausomos dalinai arba visiškai nuo importo iš Rusijos. Todėl, atsižvelgiant į Europos Sąjungos ekonominę augimą ir naujų narių priėmimą, galima teigti, kad priklausomybė nuo Rusijos energetinių išteklių Europos Sąjungoje kasmet didės.

Augant naftos ir dujų kainoms pasaulinėje rinkoje, Rusija siekia eksportuoti kuo daugiau energetinių išteklių, norėdama gauti didesnę pelną. Šiuo metu gaunamos lėšos už eksportą pakėlė pragyvenimo lygį Rusijoje. Šalies ekonomika per keletą pastarųjų metų sparčiai pažengė į priekį. Didėjant Europos Sąjungos valstybių energetiniams poreikiams, kasmet papildomai į Europos Sąjungą reikia importuoti milžiniškus kiekius energetinių išteklių, todėl Europos Sąjunga neturi didelio pasirinkimo pakeisti dujų importuotoją, kadangi alternatyvūs energetiniai keliai į Europą kol kas tik svarstomi, o ne įgyvendinami. Dėl susiklosčiusios situacijos Rusijos valdžia surado priemonę, kuri dėl ribotų energetinių išteklių ir nuolat jų augančio vartojimo tampa strategine preke ir padeda siekti politinių tikslų. Ši prekė – tai Rusijos energetiniai ištekliai. Dėl to galima teigti, kad energetika ir energetiniai ištekliai šiuo metu yra praktiškai neatsiejami nuo politikos ir jos vykdymo. Ekspertai ir Europos Sąjungos politikai vis labiau atkreipia dėmesį į energetikos vystymosi tendencijas, dažnai tampančiomis Maskvos politikos ginklu.

³¹ Lucas E. p. 222.

1.3 Kodėl Dujos svarbios?

Atsižvelgiant į Europos Sąjungos priklausomybę nuo dujų tiekimo, ir žinant Rusijos valstybės tikslus, iškyla klausimas: kodėl dujos yra tokios svarbios Europai? Atsakymas paprastas: greitai augant ekonomikai Europoje, didėja energijos poreikis, o dujos, kaip žinoma, yra naudojamos energijos ir šilumos gavybai. Be to, galima teigti, kad šiai dienai tai yra vienas iš pigiausių energijos šaltinių.

Dujos vyrauja elektros gamybos sektoriuje. Elektros energijos paklausa auga dvigubai greičiau, nei kitų energetinių išteklių paklausa. Bendras galutinis elektros energijos suvartojimas 27 Europos Sąjungos šalyse sudarė 2.76 milijonų GWh 2005 metais, tai yra 29% daugiau, palyginus su 1990 metais, ir 1.4% daugiau - su 2004 metais.³²

Žvelgiant iš aplinkosaugos pusės, ir palyginus su nafta ir akmens anglimi, dujos yra ekologiškesnis kuras. Joms degant, išsiskiria mažiau teršalų – anglies dvideginio (CO₂) 30% mažiau nei deginant naftą, ir 45% mažiau, nei deginant akmens anglį.³³ Tai yra svarbūs rodikliai Europos Sąjungoje, kadangi Europos Sąjunga stengiasi kovoti su klimato kaita ir vykdo aplinkosaugos politiką. Žemiau pateikiama lentelė, kuri parodo planuojamą elektros energijos ir dujų paklausos augimą Europoje iki 2030 metų.

3 lentelė. Elektros energijos ir dujų paklausos augimas ES-25 (mtoe)³⁴

	1990	2002	2015	2030
Elektros energija	177	228	269	319
Dujų paklausa	204	282	315	349

Šaltinis: IEA (2006)

Išanalizavus lentelę, galima daryti išvadą, kad augant elektros energijos paklausai, auga ir dujų paklausa, todėl didėja dujų energetinės priklausomybės rizika.

Europos Sąjunga šiuo metu neįstengia sumažinti tokios greitai didėjančios dujų paklausos, nors ir yra vykdoma atsinaujinančių energetikos šaltinių politika, skatinant jų vartojimą ir siekiant užtikrinti energijos efektyvumą ir taupymą. Tačiau atsinaujinančių energijos šaltinių teikiama energija kol kas

³² European Commission, Eurostat statistical book *Gas and Electricity Market Statistics*, 2007, Belgium, p. 47.

³³ Dujos ir aplinkosauga, < <http://www.naturalgas.org/environment/naturalgas.asp>>.

³⁴ Helm D. *The Russian dimension and Europe's external energy policy*, University of Oxford, 2007, p. 13.

užima nedidelę bendros energetikos rinkos dalį Europoje. Elektra pagaminama šiluminėse elektrinėse nukonkuruoja alternatyvius energetinius resursus, todėl kad tai, šiuo metu reikalauja mažesnių investicijų. Ši situacija sudaro palankias sąlygas Rusijai, įsitvirtinat Europos Sąjungoje, kaip pagrindinei dujų tiekėjai.

2. RUSIJOS STRATEGIJA EUROPOJE

XXI amžiuje politika ir energetika tapo praktiškai neatsiejamos. Valstybės, disponuojančios energetiniais resursais, įgavo neįtikėtiną reikšmę tarptautinėje arenoje, dažnai nevengdamos energetinę politiką naudoti, kaip tikrą savo interesų svertą. Geriausias to pavyzdys – Rusija. Niekam nėra paslaptis, kad Rusija siekia susigrąžinti Šaltojo karo laikų statusą, kai ji buvo viena iš dviejų supervalstybių. Laikai keičiasi ir dabar Rusijai ne taip paprasta konkuruoti pasaulyje. Rusija, kaip pagrindine priemone pasiekti šių tikslų, naudoja energetiką. Maskva tikisi didžiausią pranašumą įgyti Europoje, todėl čia Rusija energetinius išteklius aktyviai naudoja dviem pagrindinėmis kryptimis. Visų pirma, energetine politika Kremlius siekia išlaikyti įtaką kaimyninėms valstybėms, buvusioms sovietų bloko šalims. Antra, energetinė politika yra labai svarbus Rusijos ginklas didžiojoje tarptautinėje politikoje, apimančioje ne atskiras valstybes, o išstisus regionus. Pasak, E. Lucas, nors karinė šalies galia ir ekonomika vis dar yra per silpnos, ir ji pernelyg priklausoma nuo išorinio pasaulio, kad prieš Vakarus panaudotų brutualią jėgą, ji turi daugybę kitokių, ne mažiau efektyvių taktikų. Svarbiausia - ji gali grasinti ir pakirsti silpnesnes ir mažesnes buvusias sovietines kaimynes. Buvusioms komunistų bloko šalims šantažuoti ir papirkinėti Rusija naudoja galingiausią Sovietų Sąjungos palikimą – iš rytų į vakarus besidriekiančių dujų ir naftos vamzdinių monopolijų. O Vakarai ne tik nepalaiko savo sąjungininkių, bet ir patys pasiduoda spaudimui. Savo ribotu ekonominiu ir diplomatinio svoriu Kremlius siekia paralyžuoti oponentų sprendimus, nepaprastai sėkmingai naudodamas „Skaldyk ir valdyk“ principą. Apgalvoti manevrai ir pozicija pasirodė itin sėkmingi prieš neryžtingus priešininkus. Tačiau visų svarbiausia - pinigai išlieka didžiausia Vakarų silpnybe.³⁵

2.1 Rusijos energetikos strategija

Atskiros Europos šalių vyriausybės ir pati Europos Sąjunga teigia, kad Rusijos energetiniai ištekliai ir priklausomybė nuo jų, tampa Maskvos ginklu, siekiant užtikrinti šalių atitinkamą požiūrį į Maskvos reikiamus pageidavimus. Tai žinodama, Rusija tiki, kad jos naftos ir dujų rezervai yra siekiamo tikslo ramstis. Dauguma analitikų aiškiai mato ryšius tarp Rusijos energetikos strategijos ir jos bendros saugumo strategijos Europoje. Galima pastebėti, kad Rusija dažnai naudoja energetinius išteklius, kaip aiškų grasinimą arba tam tikrą bausmę šalims, kurių politiniai veiksmai ar sprendimai yra nepriimtini. Rusijos energetikos strategijoje 2003 metais ir vėlesniuose Rusijos Prezidento

³⁵ Lucas E. *Naujas Šaltasis Karas: Kremliaus keliamą grėsmę Rusijai ir Vakarams*, Lietuva, 2008, p. 35.

Vladimiro Putino pareiškimuose pastebima, kad Rusijos energetiniai ištekliai yra svarbiausias ginklas valstybės užsienio politikos įgyvendinimui ir energetikos politika yra priemonė, kuri padės įtvirtinti ir sugrąžinti tvirtas šalies pozicijas pasaulyje. Maskva, galima sakyti, kad nusimetė savo apgaulingą kaukę ir oficialiai prisipažino ką kiekvienas turi žinoti³⁶.

E. Lucas teigia, kad Kremliaus energetikos politikos tikslai nėra jokia paslaptis. Jie nubrėžti energetikos strategijoje, V. Putino patvirtintoje 2003 metų vasarą. Energetikos politika atsidūrė Rusijos diplomatijos centre. Tai pakartoja V. Putino mintį iš jo ekonomikos disertacijos, parašytos dešimtajame dešimtmetyje ir apgintoje 1997 metais. Tema buvo miglota: „Strateginis regiono mineralinių žaliavų bazės reprodukcijos planavimas besiformuojančių rinkos santykių sąlygomis“. Bet ekonomikos disertacijoje buvo pasakyta aiškiai: Rusijos gamtos išteklių valdymas yra pernelyg svarbus, kad būtų paliktas privataus verslo rankose. Keliose paskelbtose disertacijos ištraukose neminama globalizacija ar rinkos veiksniai. Jose įrodinėjama, kad gamtinių išteklių pramonės tikslas yra sustiprinti geopolitinę Rusijos galią. Faktiškai tai reiškia keturis dalykus: Kremlius nori sukliudyti Europos šalims didinti aprūpinimo energija šaltinių įvairovę, ypač dujų šaltinių; jis trokšta sustiprinti savo įtaką tarptautinėje dujų rinkoje; jis nori įgyti tiekimo tinklą – paskirstymo ir saugojimo pajėgumus – Vakarų valstybėse; ir trokšta panaudoti šį turtą politiniam spaudimui daryti.³⁷

2000 metais Rusijos vyriausybė patvirtino pagrindines energetikos strategijos gaires iki 2020 metų. Tai padėjo galutinai suformuluoti Rusijos energetikos strategiją, kuri buvo oficialiai patvirtinta ir paskelbta Rusijos vyriausybės 2003 metais. Šis dokumentas, turintis teisinį statusą, paaiškina kokia yra oficiali Rusijos pozicija energetikos sektoriuje.

Energetikos politikos ir nacionalinio saugumo ekspertas Roman Kupchinsky teigia, kad vasario 4 dieną Ukrainos spaudoje buvo paskelbta, kad Rusijos ministras pirmininkas Vladimiras Putinas pranešė: „Rusija džiaugiasi didžiuliais savo energetiniais ir mineraliniais ištekliais, kurie yra pagrindas šalies ekonomikos vystimuisi ir priemonė įgyvendinti vidaus ir užsienio politiką. Rusijos vaidmuo tarptautinėje energetikos rinkoje lemia jos geopolitinę įtaką.³⁸ Ši V. Putino kalba įrodo, kokie yra Rusijos pagrindiniai tikslai, susiję su energetika.

Iš oficialaus Rusijos strategijos dokumento galima suprasti, kad pagrindinis Rusijos energetikos strategijos tikslas – sustiprinti Rusijos energetikos politiką ir įtvirtinti Rusijos pozicijas globalioje

³⁶ Blank S. *Russia's Energy Weapon and European Security*, NATO one year after Georgia: National Perspectives Conference, Washington DC, October 2009, p. 2.

³⁷ Lucas E. *Naujas Šaltasis Karas: Kremliaus keliama grėsmė Rusijai ir Vakarams*, Lietuva, 2008, p. 220.

³⁸ Kupchinsky R. *Energy and Russia's National Security Strategy*, 2009, p. 6.

energetikos rinkoje. Padidinti Rusijos energetikos sektoriaus eksportą bei užtikrinti Rusijos įmonių patekimą į užsienio rinkas.

Energetikos sektorius turi didelę įtaką, formuojant Rusijos užsienio politiką ir ypačingai išnaudojant šalies geografinę bei geopolitinę padėtį. Kadangi, tarptautinė Rusijos politika yra labai susijusi su eksportuojamais energetiniais ištekliais ir ryškiu šalies dalyvavimu kitų valstybių energetikos rinkose, siekiant kontroliuoti energetikos resursus bei energetikos infrastruktūrą tose šalyse. Rusija stengiasi pritraukti užsienio investicijas į Rusijos rinką, nepažeisdama savo įsitikinimų ir plėtodama santykius su kaimyninėse šalyse (įskaitant ir Europos Sąjungos valstybes nares) veikiančiomis įmonėmis energetikos sektoriuje.

Rusijos energetinė strategija išdėsto tikslus, apsaugančius Rusijos politinius interesus Europoje, kaimyninėse šalyse ir Azijos – Ramiojo vandenyno regionuose, susijusiuose su dujomis, ir visame pasaulyje su naftos žaliavomis. Dokumente pareiškama stipri Rusijos pozicija užtikrinti šalies dalyvavimą pasaulinėje energetikos rinkoje ir vienodų sąlygų užtikrinimą Rusijos kompanijoms investuoti į užsienio rinką, Rusijos galimybės naudotis technologijomis ir pritraukti finansavimą į šalį.

Energetinė strategija teigia, kad pagrindinis Rusijos rūpestis yra energetinis saugumas ir energetikos politika. Tai yra pagrindinis įrankis šalies nacionaliniam saugumui užtikrinti. Energetikos politikos tikslas yra apsaugoti Rusiją nuo geopolitinių ir makroekonominių grėsmių ir sustiprinti Rusijos geopolitinę poziciją. Taigi, galima suprasti, kad nacionalinis saugumas yra pagrindinė energetikos politikos užduotis.

Energetikos ekspertas ir analitikas Robert Larsson nurodo pagrindines priemones, kurias Rusijos vyriausybė naudoja energetinei strategijai įgyvendinti:

- Tiekimo sutrikdymai (visiški arba daliniai),
- grasinimai dėl tiekimo sutrikdymų (slapti arba aiškūs),
- kainų politika,
- panaudojimas esamų energijos skolų,
- naujų energetinių skolų sukūrimas,
- priverstinis bendrovės arba infrastruktūros perėmimas.³⁹

R. Larsson teigia, kad šis priemonių rinkinys yra Kremliaus „energetinis ginklas“, kurį dažniausiai Rusija naudoja savo tikslams pasiekti, taikant kelias priemones arba visas kartu.

³⁹ Larsson R. L. *Russia's Energy Policy: Security Dimensions and Russia's Reliability as an Energy Supplier*, Stockholm, 2006, p. 177.

2.2 „Gazprom“ – Valstybės verslas – Monopolis

Kalbant apie energetinį saugumą, atrodo, kad pagrindinis trūkumas tarp Europos Sąjungos ir Rusijos yra bendra pozija. Rusijos prezidentas V. Putinas yra keleta kartų pareiškęs, kad jo noras yra Rusų valstybės dominavimas energetikos sektoriuje. Jis niekada neslėpė savo požiūrio į energetinį saugumą. V. Putinui energetinis saugumas yra valstybės reikalas, o ne privataus verslo, tai reiškia, kad energetinis saugumas yra planuojamas valstybės.⁴⁰

Pasak E. Lucas, Rusija mosuoja energetikos ginklu, kad įbaugintų priešus ir papirktų sąjungininkus, o savo finansinį spaudimą naudoja draugams ir įtakai įsigyti. Anksčiau mūsų svarbus strateginis rūpestis buvo sovietų karinio laivyno pajėgumas blokuoti Europos jūrų kelius. Dabar tai „Gazprom“ pajėgumas blokuoti dujotiekus.⁴¹

Rusijos požiūris į energetiką yra kaip į natūralaus monopolio, kuris yra kontroliuojamas valstybės. Norėdama, įgyvendinti savo planus, Rusija kontroliuoja pagrindines šalies energetikos kompanijas. Pagrindinė ir viena didžiausių iš jų – „Gazprom“.

„Gazprom“ yra didžiausia Rusijos bendrovė ir didžiausia pasaulyje gamtinių dujų tiekėja. „Gazprom“ išgauna dujas Rusijoje, kurias tiekia beveik į visas Centrinės ir Rytų Europos valstybes. „Gazprom“ kontroliuoja daugiau nei 80% Rusijos gamtinių dujų tiekimo bei 17% viso pasaulio dujų rezervų.⁴² Bendrovė valdo vienas didžiausių pasaulio naftos ir naftos dujų pavidalu sandėkus. Kompanija „Gazprom“ į Rusijos biudžetą įneša apie ketvirtadalį visų pajamų ir sudaro 8% bendrojo Rusijos vidaus produkto.⁴³

Faktas tas, kad kompanija „Gazprom“ yra Kremliaus korporacijos dujų skyrius. „Gazprom“ užima unikalią poziciją Rusijos ekonomikoje ir politikoje. Kai kurie analitikai kompaniją vadina „21 amžiaus Rusijos užsienio reikalų ministerija“.⁴⁴ Pasak britų politologo Misha Glenny, „Gazprom“ yra pabaisa. Jos metinė apyvarta siekia beveik 30 milijardų dolerių, o jos išgaunamų dujų apimtis sudaro beveik trečdalį pasaulio dujų gavybos. „Gazprom“ trokšta būti – ir gali tapti – viena įtakingiausia energetine kompanija pasaulyje (jei taip dar nėra). Viktoras Černomyrdinas, buvęs Sovietų Sąjungos pramonės ministras prieš pat komunizmo žlugimą, vėliau paskirtas Rusijos premjeru, 1989 metais

⁴⁰ Fredholm M. *The Influence of the Emerging Shortage of Natural Gas in Russia on European Energy Security*, Vilnius Energy Security Conference 2007, p. 109.

⁴¹ Lucas E. *Naujas Šaltasis Karas: Kremliaus keliama grėsmė Rusijai ir Vakarams*, Lietuva, 2008, p. 28.

⁴² Oficialus „Gazprom“ tinklalapis, <www.gazprom.com/production>.

⁴³ Ten pat.

⁴⁴ Tkachenko S. L. *The EU – Russia Energy Dialogue: Europe's future Energy Security*, Great Britain, 2008, p. 184.

sujungė didžiulius gamtinių dujų išteklius į vieną valstybinę kompaniją, kuri turi Rusijos dujotiekio sistemos monopoliją. Visos iš Turkmėnijos, Uzbekijos ar Kazachstano į Vakarų Europos rinkas tiekiamos dujos turi pereiti per „Gazprom“ vamzdynus ir Rusijai tai teikia milžinišką pranašumą prieš tiesioginius konkurentus. Pastaraisiais metais kompanija tapo brutaliu Rusijos užsienio politikos įrankiu, jos įtaka paprastai naudojama daryti spaudimą buvusioms sovietų respublikoms, tokioms kaip Gruzija, ir net stambiausiems klientams Vakarų Europoje.⁴⁵

Nėra jokių ženklų, kad Rusija sumažintų savo politinę įtaką kompanijai „Gazprom“, kadangi tai suteikia Rusijos vyriausybei galią reguliuoti energetikos (dujų) pramonę ir išsaugoti strateginius objektus. Nors Europos Sąjunga ir bando pasipriešinti tokiam monopolistiniam režimui, ir reikalauja, kad Rusija sutiktų liberalizuoti savo monopolistinę praktiką, tačiau Putino žodžiais tariant: „Dujotiekių sistema yra Sovietų Sąjungos kūrinys. Mes ketiname išlaikyti valstybės kontrolę dujų transportavimo sistemoje ir „Gazprom“. Mes neskaldysime „Gazprom“. Ir Europos Komisija neturėtų puoselėti jokių iliuzijų. Dujų sektoriuje jiems teks derėtis su valstybe.“⁴⁶ Akivaizdu, kad kompanijos „Gazprom“ dominavimas parodo tikrą Rusijos poziciją. Kremlius nė už ką neatsisakys tokio ginklo, kaip „Gazprom“, kuri yra priemonė daryti spaudimą Europos šalims ir vykdyti numatytą užsienio politiką.

Išnagrinėjus daugelio Vakarų pasaulio analitikų nuomones, galima teigti, kad kompanija „Gazprom“ – tai ne tik pelno siekianti organizacija, bet ir politinis Maskvos ginklas. Kiekvienas sandoris atneša svarbesnę persvarą ir įtaką net tik bendrovei, bet tuo labiau ir Rusijos valstybei.

Daug įrodymų byloja, kad ši kompanija yra valstybės verslas. Neatsižvelgiant į tai, kad valstybė turi didžiausią akcijų paketą, paprastas pavyzdys, įrodantis „Gazprom“ ir valstybės politikos neatsiejamumą, yra dabartinis Rusijos prezidentas Dmitrijus Medvedevas, kuris nuo 2000 metų buvo kompanijos valdybos pirmininkas ir artimas V. Putino draugas. E. Lucas teigia, kad mažiausiai ketvirtadalį „Gazprom“ valdybos sudėties sudaro buvę KGB veteranai – Siloviki.⁴⁷ Rusijos mokslų akademijos sociologė Olga Kryštanovskaja apskaičiavo, kad beveik trys ketvirtadaliai aukščiausių Rusijos postų yra užgrobti Siloviki (iš rusų kalbos žodžio sila (jėga, galia) kilęs neišverčiamas terminas dabartiniams ir buvusiems žvalgybos ir saugumo pareigūnams apibūdinti).⁴⁸ Dabartinis Rusijos Ministras Pirmininkas Vladimiras Putinas kontroliuoja 4.5% „Gazprom“ akcijų paketo, o tai sudaro iš viso apie 13 milijonų dolerių.⁴⁹ Galima teigti, kad atėjus V. Putinui į valdžią „Gazprom“ tapo

⁴⁵ Glenny M. *McMafia: nusikalstamumas be sienų*, Vilnius, 2009, p. 122.

⁴⁶ Lucas E. p. 221.

⁴⁷ Lucas E. p. 64.

⁴⁸ Lucas E. p. 41.

⁴⁹ Felshitskiy Y., Pribylovsky V. *The Age of Assassins: The Rise and Rise of Vladimir Putin*, London, 2008, p. 300.

neatsiejama Rusijos valdžios politikos dalis, nes 2000 metais „Gazprom“ imperija buvo nuosekliai ir tikslingai stiprinama valdžios ir naudojama jos interesams įgyvendinti. Tai pasireiškė darant įtaką Rusijos vidaus santvarkai, susidorojant su politiniais oponentais bei veikiant kitų šalių politinius sprendimus.

Šiandien „Gazprom“ imperiją sudaro beveik 100 įmonių, kurias ji valdo 100%, 41 įmonė, kurių akcijų „Gazprom“ turi daugiau nei 50%, ir 55 įmonės, kuriose „Gazprom“ dalis sudaro mažiau nei 50% įmonių vertės.⁵⁰ Bendrovė valdo turtą įvairiose srityse: bankininkystėje, draudime, žiniasklaidoje, statybose, žemės ūkyje. Kompanija bendradarbiaudama su vyriausybe dėl tokio monopolistinio statuso nesulaukia jokios kritikos šalyje. Pasak E. Lucas, „Gazprom“ tiesiogiai susijęs su spaudos laisvės pabaiga Rusijoje: ji perpirko tokius žiniasklaidos atstovus kaip NTV ir palenkė Kremliaus valiai.⁵¹ Tarptautinių santykių ekspertas ir Rusijos valdžios kritikas Stanislav Tkachenko taip pat sutinka su E. Lucas teiginiu. Jis sako: „nėra nė vieno žmogaus Rusijoje, kuris galėtų įsitraukti į konfliktą su „Gazprom“. „Gazprom“ nesulaukia kritikos nei iš politikų, nei iš verslo asociacijų, televizijos kanalų ar spaudos“.⁵²

Svarbiausia yra tai, kad kompanija turi išskirtines teises eksportuoti dujas iš Rusijos. „Gazprom“ vamzdynas sudaro 156,9 tūkstančius kilometrų kartu su 44,5 tūkstančiais kilometrų vamzdynų atšakų. Bendrovė kontroliuoja 217 dujų transportavimo stočių.⁵³ Visoje Rusijoje „Gazprom“ išgauna beveik 85% visų išgaunamų dujų ir pirmauja Europoje kaip pagrindinė dujų eksportuotoja, todėl aišku, kad ji turi monopolines teises. Savo pozicijas Europoje, „Gazprom“ užsitikrina plėsdama dujotiekių tinklą, dalyvaudama tarptautiniuose projektuose, supirkdama Europos dujų skirstymo ir pardavimo įmones bei investuodama į projektus, turinčius užtikrinti „Gazprom“ interesus.

„Gazprom“ yra viena iš pagrindinių projektų „Nord Stream“ („Šiaurinė srovė“) ir „South Stream“ („Pietinė srovė“) iniciatorių ir dalininkų (šie projektai bus plačiau nagrinėjami tolimesniuose skyriuose). Šie du liūdnei pagarsėję projektai suteiks dar didesnę galimybę Rusijai diktuoti savo sąlygas Europai energetikos srityje, bet ir manipuluoti visiškai kai kurių šalių (pavyzdžiui Baltijos valstybių) priklausomybe ir per energetiką veikti vidaus politiką. E. Lucas teigia, kad „dėl jų kylantys politiniai kivičiai apnuogina Vakarų silpnumą ir Rusijos stiprybę“.⁵⁴ D. Helm teigia, kad „Gazprom“

⁵⁰ Oficiali „Gazprom“ internetinė svetainė, <www.gazprom.com>.

⁵¹ Lucas E. p. 223.

⁵² Tkachenko S. L. *The EU – Russia Energy Dialogue: Europe's future Energy Security*, Great Britain, 2008, p. 185.

⁵³ Oficiali „Gazprom“ internetinė svetainė, <www.gazprom.com>.

⁵⁴ Lucas E. p. 224.

jau dabar kontroliuoja pagrindinius dujotiekius, vedančius į Europos rinką. Dujotiekių strategija ir toliau yra tobulinama, atsižvelgiant į didesnę pajėgumą ir kontrolę.⁵⁵

Šiuo metu „Gazprom“ vyrauja dujų gavybos rinkoje. Bendrovės strategija turi šias taktikas:

- bendradarbiavimas ir partnerystė su atitinkamomis šalimis,
- bendradarbiavimas su politiniais lyderiais ir korporacijomis;
- pirmumo teisės pirkti užsitikrinimas;
- „skaldyk ir valdyk“ principas, t. y. ES skaldymas per dvišalius susitarimus su atskiromis valstybėmis narėmis.

Tai visiškai atitinka tikslus, kuriuos Vladimiras Putinas yra patvirtinęs Rusijos energetikos strategijoje. Pavyzdžiui, „Gazprom“ yra sudarius trisdešimties metų kontraktus su vienomis didžiausių energetinių kompanijų Europos Sąjungoje: ENI Italijoje, BASF Vokietijoje, „Gaz de France“ Prancūzijoje⁵⁶, kurios remia Europai nepalankius dujotiekių projektus. Kremlius kartu su „Gazprom“ priešakyje naudojami savo taktika „Skaldyk ir valdyk“ ir tai jau duoda apčiuopiamų rezultatų Rusijai, bet ne Europos Sąjungai, kuri kiekviena diena tampa vis labiau priklausoma. Europoje vis dar trūksta solidarumo tarp valstybių narių, nes kiekviena iš jų, siekdama apginti savo interesus, įsitraukia į Rusijai naudingus sandorius. Didelė priklausomybė nuo Rusijos išteklių niekais paverčia bet kokius bendrus Europos šalių ketinimus įgyvendinti Europinius projektus ir vykdyti bendrą energetikos politiką efektyviai. Priežastis to paprasta - politikai, esantys valdžioje, nenori netikėtumų, pavyzdžiui, neįtikus Rusijai, didėjančių dujų kainų. Toks trumpalaikis problemos sprendimas dažnai veda prie visos Europos energetinės sistemos bejėgiškumo, nes kol kas bendra Europos energetikos politika neveikia, ir Rusija, suprasdama savo pirmumą, naudojami sau palankia situacija.

Apibendrinant galima teigti, kad „Gazprom“ yra gerai suplanuotas ir puikiai realizuojamas Rusijos projektas. Imperija imperijoje, turinti visas tobulai funkcionuoti būtinas struktūras – pinigus, galią, saugumo institucijas, valdžią, įtaką ir mokėjimą plėstis. Tai šešėlinė visos Rusijos vykdomoji valdžia, kuri šiandien yra pagrindinis įrankis vykdyti Kremliaus numatytą užsienio politiką.

2.3 Dujos – Rusijos galia ir ginklas

Pasak Europos Parlamento Užsienio reikalų komiteto nario Gyorgy Schopflino, Europa iš tiesų turi politinių problemų. Dabar Rusija yra padalijusi Europą. Egzistuoja naujos susiskaldymo ribos, šiek

⁵⁵ Helm D. p. 24.

⁵⁶ Lucas E. p. 224.

tiek keistos, nes nėra į nieką panašios.⁵⁷ Jis teigia, kad Rusijos veiksmai labai aiškiai parodo, kad ji nėra Europos partnerė ir yra priešiška nusiteikusi jos atžvilgiu. Rusija Europos Sąjungą laiko savo priešu, nes mano, kad Europos Sąjunga yra atsakinga už jos imperijos žlugimą.⁵⁸

Rusija kiekvieną dieną vis agresyviau naudojasi dujomis kaip ginklu nubausti Europos šalis už nepalankius politinius sprendimus. Pasak R. Larsson, Rusija stebėtinai dažnai naudoja energetikos ginklą, kartu atkakliai tvirtindama, esanti patikima tiekėja.⁵⁹ Labiausiai pribloškiantis pavyzdys buvo Rusijos mėginimas pakelti gamtinių dujų kainą Ukrainai 2005 metų pabaigoje. Atsakinga šalis, turėdama Rusijos dujų monopolį Ukrainai, savo apmokestinamąją galią naudotų apdairiai, vengtų nenuspėjamų veiksmų ir bet kokių įtarimų politizavimu. Rusija padarė kaip tik priešingai, kainą padvigubino iškart po perspėjimo. Ukrainoje ir Vakaruose kilo įtarimas, kad Rusija baudė savo kaimynus už „Oranžinę“ revoliuciją: jei nebalsuosite už mūsų kandidatus (ir neleisite jiems klastoti rinkimų), nesitikėkite, kad dujas parduosime pigiai. Kai Ukraina atsisakė mokėti, Rusija nutraukė tiekimą.⁶⁰ Rusijos galimybės tai padaryti, dar labiau suteikė didesnes galimybes padidinti politinę ir ekonominę galią.

Kitas pavyzdys yra Gruzija. Šalies europėjimas yra visiškai nepriimtinas Rusijai, todėl Gruzijai Rusijos grėsmė yra akivaizdi. „Gazprom“ grasinimai pakelti dujų kainas tai įprastas reiškinys, su kuriuo susiduria valstybė. Be to, energijos linijos į Gruziją 2006 metais nukentėjo nuo paslaptinių, vienu metu įvykusių sproginimų. Po įvykio Rusija pakėlė kainas nuo 110 iki 230 delerių už tūkstantį kubinių metrų.⁶¹ Kitas įvykis, įrodantis Rusijos grėsmę, buvo Rusijos intervencija į Gruziją, per kurią buvo okupuotos Pietų Osetija ir Abchazija.

Rusija akivaizdžiai naudojasi dujomis kaip ginklu įbauginti Europos šalis ir jai tai puikiai sekasi. Maskva naudojasi Europos Sąjungos nesugebėjimu priimti reikiamus politinius sprendimus energetikos srityje. Tai dar kartą įrodo, kad Europos bejėgiškumas suteikia Rusijai pranašumą siekti savo užsibrėžtų tikslų užsienio politikoje.

⁵⁷ Schopflinas G. *Iššūkiai ES energetinei nepriklausomybei: gresianti dujų sektoriaus krizė?*, Vilnius, 2008, p. 57.

⁵⁸ Schopflinas G. p. 58.

⁵⁹ Larsson R. L. *Russia's Energy Policy: Security Dimensions and Russia's Reliability as an Energy Supplier*, Stockholm, 2006, p. 178.

⁶⁰ Lucas E. p. 226.

⁶¹ Ten pat.

3. EUROPOS SAJUNGOS BENDRA ENERGETIKOS POLITIKA

Bendros energetikos politinės idėjos ištakos siejamos su trijų Bendrijų įkūrimu. Teisinių Europos Bendrijų energetikos politikos pagrindą sudarė Europos anglių ir plieno bendrijos ir Europos steigimo (Romos) sutartys. Pirmoji sutartis atspindėjo anglių svarbą valstybių narių energetikos sistemose sutarties pasirašymo metu, o atominė energija tuomet buvo laikoma pagrindiniu ateities energijos šaltiniu. Abi sutartys turėjo padėti pagrindą laisvai ir integruotai energetikos rinkai minėtose srityse kurti. Atotrūkis tarp sutartyse numatytų siekių ir realaus energetikos politikos Bendrijoje veikimo išliko per visą Bendrijos egzistavimo laiką. Padėtis energetikos srityje nuo to laiko, kai buvo pasirašytos Bendrijų steigimo sutartys, smarkiai pasikeitė. Labai sumenko anglių svarba, o nuomonės dėl atominės energijos tapo prieštaringesnės. Iki šiol valstybių narių energijos šaltinių struktūra skiriasi.

Dėl skirtingų nuomonių šiais ir kitais energetikos politikos klausimais bei jų sąryšio su aplinkosauga sunku kurti bendrą energetikos politiką. Europos Sąjungai kol kas nepavyko rasti kompromiso tarp valstybių narių, taikant priemones, skirtas šiltnamio efekto ir kitoms aplinkosaugos problemoms spręsti. Be to, pastaraisiais metais pasaulyje, didėjant energetikos išteklių vartojimui ir kylant jų kainoms, taip pat vis dažniau sutrinkant tiekimui iš Rusijos, energijos išteklių tiekimo saugumas tapo vienu aktualiausių Europos lygiu svarstomų energetikos politikos klausimų.

Europos Sąjungos bendra energetikos politika – šiuo metu viena smarkiausiai, besivystančių Europos Sąjungos politikos sričių. Svarbiausios Europos Sąjungos energetikos politikos iniciatyvos pradėjo formuotis tik 2005–2006 metais ir pastaruoju metu yra vienas aktualiausių klausimų, nuolat svarstomų įvairaus lygmens Europos Sąjungos susitikimuose. Todėl galima teigti, kad Europos Sąjungos energetikos politika – viena naujausių ir dinamiškiausių greitai besiformuojančių, Europos Sąjungos politikos sričių. Europos Sąjungos energetikos politika pamažu tampa vienu reikšmingiausių Europos Sąjungos politinės darbotvarkės objektų.

3.1 Europos Sąjungos energetikos politikos prioritetai

Tradiciškai yra išskiriami trys svarbiausi Europos Sąjungos energetikos politikos principai:

- tiekimo saugumas;
- konkurencingumas;
- darni plėtra.

Tiekimo saugumo principas reiškia, kad energijos ištekliai turi būti prieinami visur, kur jų reikia. Konkurencingumo principas – energijos ištekliai turi būti prieinami tokia kaina (rinkos kaina), kurią gali mokėti jos pirkėjas. Darnios plėtros principas – energetikos sektorius ir energijos išteklių vartojimas turi daryti kuo mažiau žalos aplinkai (energijos išteklių gamyba ir vartojimas turi būti kuo geriau suderinti su svarbiausiais aplinkosaugos principais). Bendrasis visuotinai pripažįstamas energetinio saugumo apibrėžimas apima pirmuosius du aspektus – pakankamas energetinių išteklių kiekis už prieinamą kainą. Europos Sąjungos akcentuojamas trečiasis energetikos politikos principas – darni plėtra – gali būti traktuojamas kaip specifinis, pirmiausia Europos Sąjungos energetikos politikai būdingas, principas. Faktiškai visuose svarbiausiuose Europos Sąjungos energetikos politikos dokumentuose yra nuolat pabrėžiama, kad šie trys Europos Sąjungos energetikos politikos principai yra lygiagretūs ir lygiaverčiai. Tokia išvada daroma, atsižvelgiant į glaudžias šių principų įgyvendinimo sąsajas (pavyzdžiui, tiek energetikos sektoriaus konkurencingumas, tiek darni plėtra skatina tiekimo saugumą).⁶²

Pasak Paryžiaus universiteto profesoriaus Jan Horst Keppler, Europos Komisija ir nacionalinės vyriausybės turi pasiekti daug tikslų energetikos srityje. Šie tikslai kartais gali konkuruoti tarpusavyje arba būti prieštaringi vienas kitam. Dabartiniai tikslai įtraukia tokias užduotis kaip: sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų taršą, apriboti subsidijas, sumažinti energijos importo priklausomybę, ilgainiui atsisakyti branduolinės energijos, plėsti atsinaujinančių energijos šaltinių naudojimą, liberalizuoti energetikos rinką, didinti ekonomikos konkurencingumą ir gal net šiek tiek daugiau.⁶³

Žemiau pateiktoje lentelėje yra nurodyti pagrindiniai Europos Sąjungos energetikos politikos tikslai. Energetinis saugumas yra dalis bendros užsienio ir saugumo politikos. Importuojamų energetinių išteklių priklausomybė, kaip globalus iššūkis, buvo paminėta Europos Saugumo Strategijoje, kuri buvo patvirtinta 2003 metais Europos Vadovų Tarybos Briuselyje.⁶⁴ Europos Sąjunga siekia įvairinti energetikos šaltinius ir jų tiekimo kelius. Tai pat Europos Sąjunga atsižvelgia į aplinkosaugą: kaip efektyviau naudoti ir taupyti energiją, mažinti taršą anglies dioksidu ir kitomis šiltnamio efektą sukeliančiomis dujomis, padidinti atsinaujinančių energijos šaltinių naudojimą. Ekonominis konkurencingumas siejamas su Lisabonos strategijos išskeltais tikslais, padaryti Europos rinką konkurencingiausią pasaulyje.

⁶² Vaičiūnas Ž. *Europos Sąjungos Bendros Energetikos Politikos formavimasis ir Lietuvos interesai*, Vilnius, 2009, p. 11.

⁶³ Keppler J. H. *International relations and security of energy risks to continuity and geopolitical risks*, 2007, p. 4, <http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/studykeppl/studykeppler.pdf>.

⁶⁴ Vitkus G. *Europos Sąjungos užsienio politika trumpas vadovas*, Vilniaus Universitetas, 2008, p. 234.

4 lentelė. Pagrindiniai Europos Sąjungos energetikos politikos tikslai⁶⁵

Tiekimo saugumas	Konkurencingumas	Darni plėtra
<ul style="list-style-type: none"> • Tarptautinis bendradarbiavimas; • Energetinių išteklių valdymas (nafta/dujos); • Energetinių išteklių saugyklos ir perdirbimas; • Diversifikacija. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vidaus rinka • Tarptautinės jungtys (Transeuropiniai tinklai); • Europos elektros ir dujų tinklai; • Tyrimai ir naujovės. 	<ul style="list-style-type: none"> • Atsinaujinantys energijos ištekliai; • Energetinis efektyvumas; • Branduolinė energija; • Naujovės ir tyrimai; • Prekyba emisijomis.

Šaltinis: Lentelė parengta naudojantis Jan Horst Keppler Europos energetinės politikos trikampiu.

Trys pagrindiniai tikslai pateikti lentelėje yra lygiaverčiai, tačiau pasitaiko ir tarpusavio susikirtimų. Pasak Keppler, dujos yra energiniai ištekliai, kurių vartojimas yra populiarus Europoje. Atsižvelgiant į akmens anglies žaliavų vartojimo aspektus aplinkosaugoje ir atominės energijos kainą, gamtinės dujos atitinka du Europos Sąjungos politikos principus: aplinkos apsaugos (darni plėtra) ir konkurencingumą. Tačiau nenuostabu, kad dujų paklausa išaugs nuo 23% 2004 metais iki 30% 2030 metais. Galime daryti išvadą, kad pakilus dujų paklausai, išaugs jų priklausomybė nuo importo, o tai prieštarauja tiekimo saugumo principui. Taigi, nesugebėjimas apibrėžti ilgalaikių kompromisų tarp skirtingų tikslų, reiškia nuolatinį dreifą.⁶⁶

Europos energetinis saugumas yra Europos Sąjungos prioritetas. Tačiau čia susiduriame su nacionaliniu valstybių lygmeniu, nes energetinio saugumo užtikrinimas yra vienas svarbiausių valstybės nacionalinių interesų, nuo energetinio saugumo daugiausia priklauso ir valstybės nacionalinis saugumas.

Lietuvos Prezidentas Valdas Adamkus pabrėžė šią problemą Vilniaus energetikos konferencijoje. Pasak jo, per ilgai šalys pavieniui mėgino kovoti su energetikos problemomis. Net Europos Sąjungos valstybės narės ilgai laikė energetikos politiką vidaus, o ne europinio masto klausimu. Tik naujausios

⁶⁵ Keppler J. H. *International relations and security of energy risks to continuity and geopolitical risks*, 2007, p. 4, < http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/studykepl/studykepler.pdf>.

⁶⁶ Keppler J. H. p. 5.

energetikos krizės paskatino Europos Sąjungą galvoti apie būtinybę kurti bendrąją Europos energetikos politiką.⁶⁷

Tačiau tuo pat metu galime išskirti vidinę ir išorinę Europos Sąjungos energetikos politikos dimensijas: šiuo metu Europos Sąjungos energetikos vidaus rinka kuriama gana nuosekliai, o energetikos politikos išorinė dimensija tebėra fragmentiška, nors jos svarba energetinio saugumo požiūriu yra ne mažesnė nei vidinės. Galima teigti, kad Europos Sąjungos energetikos politikos formavimosi logika iš esmės yra atvirkštinė – pirmiausia suformuojama Europos Sąjungos vidaus rinka, o tik tada, atsižvelgiant į vidaus rinkos tendencijas, plėtojama Europos Sąjungos energetikos išorinė dimensija.

Ši situacija yra naudinga Rusijos valstybei, kadangi Europa vis didesniu pagreičiu tampa priklausoma nuo energetinių išteklių tiekimo iš Rusijos. Pasak J. H. Keppler, atsižvelgiant į realią Europos energetikos sistemos veiklą, ateityje Europos Sąjunga turės pasikliauti tarptautine rinka, nes per ateinančius dešimtmečius Europa turės tiekti savo piliečiams šilumą, elektros energiją ir transporto paslaugas. Nors ateityje atsinaujinaty energijos šaltiniai gali tapti pigesni ir atominė energetika taps efektyvesnė aplinkosaugos atžvilgiu, tačiau tai napakeičia fakto ir optimistiško požiūrio, kad Europa importuos ne mažiau kaip 10 milijonų barelių naftos ir beveik 1 milijardą kubinių metrų dujų per parą.⁶⁸ Todėl, mano nuomone, Europos Sąjungai energetinių išteklių tiekimas ir tiekimo saugumas turi būti viena iš būtinausių prioritetinių sričių.

3.2 Naujos energetikos politikos link

Prieš Europos Sąjungai žengiant link naujos energetikos politikos, Europos Parlamento Pirmininkas Josep Borrell Fontelles Europos Vadovų Tarybos susitikime 2006 metais pabrėžė, kad energetikos klausimai yra daugelio Europos Sąjungos nesutarimų pagrindas. Svarbiausia problema: nėra energetikos politikos, yra tik energetikai taikoma konkurencijos politika, taikoma rinkai, kuri nėra integruota, kurioje nėra tarpvalstybinių jungčių. Buvusios monopolijos dominuoja rinkose, nėra didelės tarpvalstybinės konkurencijos, naujosios narės neįsigyja reikalingų dujų ir elektros perdavimo

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus kalba *ES išorės energetikos politikos plėtros pasiūlymai*, Vilniaus energetikos saugumo konferencijos atidarymas, 2007, <<http://archyvas.lrp.lt/lt/news.full/8369>>.

⁶⁸ Keppler J. H. p. 5.

pajėgumų. Energijos tiekimo infrastruktūra neturi pakankamai pajėgumų, ir stambūs vartotojai yra susaistyti ilgalaikėmis sutartimis, pasirašytais dar prieš liberalizavimą.⁶⁹

2005 metais, vadovaujant Jungtinei Karalystei, įvyko Hampton Courto Europos Vadovų Tarybos susitikimas, kuriame buvo iškelta Europos energetikos idėja. Susitikimo metu pirmą kartą darbotvarkėje konkurencija buvo sujungta su išoriniu susirūpinimu dėl Rusijos ir Europos Sąjungos priklausomybės dėl energetikos importo. Tačiau, pasak D. Helm, išliko dvipusės derybos tarp Europos Sąjungos ir Rusijos: Energetikos Chartijos ir Tranzito protokolo, bei Partnerystės ir Bendradarbiavimo.⁷⁰ Susitikimo metu buvo paruoštos gairės Europos Žaliajai knygai.

Pasak Ž. Vaičiūno, nors savarankiška Europos Sąjungos energetikos politika pradėjo formuotis tik 2005–2006 metais, šis procesas gana greitai įgavo labai didelį pagreitį. Šiuo metu Europos Sąjungos energetikos politika gali būti įvardyta kaip kompleksinė, nes apima daugelį energetinio saugumo klausimų: energijos vidaus rinkos kūrimo, tiekimo saugumo didinimo, aplinkosaugos užtikrinimo, energijos išteklių taupymo, pažangių technologijų plėtros ir kitus. Nors dabartinė Europos Sąjungos energetikos politikos darbotvarkė yra gana plati, chronologiškai galima skirti svarbiausius dabartinės bendros Europos Sąjungos energetikos politikos formavimosi etapus, kurie rodo, kad Europos Sąjungos energetikos politika formavosi kryptingai ir nuosekliai.⁷¹ Lentelėje žemiau yra nurodyti svarbiausi Europos Sąjungos energetikos politikos strateginiai dokumentai.

5 lentelė. Europos Sąjungos energetikos politikos strateginiai dokumentai

Strateginis ES energetikos politikos dokumentas	Svarbiausios dokumento nuostatos (turinys)
2006 m. kovo 8 d. Europos Komisijos Žalioji knyga „Europos Sąjungos tausios, konkurencingos ir saugios energetikos strategija“.	Identifikuotos trys svarbiausios Europos Sąjungos energetikos politikos dimensijos ir kartu iššūkis Europos Sąjungos energetikos politikai – kaip suderinti tausų vystymąsi, konkurencingumą ir saugų tiekimą. Išskirtos šešios prioritetinės Europos Sąjungos energetikos politikos kryptys: <ul style="list-style-type: none"> • konkurencingumas ir vidaus energijos rinka;

⁶⁹ Fontelles J. B. *Europos parlamento pirmininko kalba Europos Vadovų Tarybos susitikime*, Briuselis, 2006 kovas, p. 8, <http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/bru032006-pres_lt.pdf>.

⁷⁰ Helm D. *European energy policy: meeting the security of supply and climate change challenges*, Oxford University, 2007, p. 22, <http://www.dieterhelm.co.uk/sites/default/files/EIB_paper.pdf>.

⁷¹ Vaičiūnas Ž. *Europos Sąjungos Bendros Energetikos Politikos formavimasis ir Lietuvos interesai*, Vilnius, 2009, p. 13.

	<ul style="list-style-type: none"> • įvairesni energijos šaltiniai; • solidarumas; • tausūs vystymasis; • naujovės ir technologijos; • išorės politika.⁷²
2007 m. Sausio 10 d. Europos Komisijos paskelbtas dokumentų rinkinys „Energetika besikeičiančiam pasauliui“.	Nustatyti lygiaverčiai Europos Sąjungos energetikos politikos tikslai: konkurencingumas, tiekimo saugumas ir darni plėtra.
2007 m. kovo 8–9 d. Europos Vadovų Tarybos patvirtintas Europos Tarybos 2007–2009 m. veiksmų planas „Energetikos politika Europai“	Patvirtintas Europos Komisijos siūlymas europinės svarbos prioritetiniams projektams paskirti Europos koordinatorius, kurie turėtų paspartinti bendros Europos Sąjungos energetikos sistemos kūrimo procesus
2007 m. rugsėjo 19 d. Europos Komisijos pateiktas trečiasis teisės aktų pasiūlymų paketas, kurio paskirtis – baigti kurti ES elektros ir dujų rinką	Trečiojo teisės aktų paketo paskirtis – baigti kurti ES elektros ir dujų rinką atskiriant (angl. <i>unbundling</i>) energijos gamybos, tiekimo ir skirstymo veiklas
2007 m. lapkričio 22 d. Europos Komisijos pateiktas Europos strateginis energijos technologijų planas	Numatyta stiprinti technologijas, padėsiančias mažinti aplinkos taršą, didinti atsinaujinančių energijos išteklių vartojimą ir energijos išteklių atsargas
2008 m. sausio 23 d. Europos Komisijos pateiktas klimato kaitos stabdymo energetikos teisės aktų projektų paketas	Iki 2020 metų siekiama 20% sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas, 20% padidinti atsinaujinančių energijos išteklių vartojimą ir 20% – energijos vartojimo efektyvumą
2008 m. lapkričio 13 d. „Europos Sąjungos energetinio saugumo ir	Visapusiškas Europos Sąjungos energetikos politikos dokumentas, kuriuo siekiama:

⁷² Europos Bendrijų Komisija *Žalioji knyga Europos Sąjungos tausios, konkurencingos ir saugios energetikos strategija* SEC(2006) 31, KOM(2006) 105 galutinis, Briuselis, 2006, p. 5.
< <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0105:FIN:lt:PDF>>.

solidarumo veikslių planas: antroji strateginė energetikos peržiūra	<ul style="list-style-type: none"> • stiprinti Europos Sąjungos valstybių solidarumą plėtojant energetikos tinklus; • sukurti energetinio saugumo ir solidarumo veikslių planą; • didinti energijos vartojimo efektyvumą Europos Sąjungos valstybėse
2009 m. birželio 17 d. Europos Komisijos prezidento ir Baltijos jūros regiono valstybių atstovų pasirašytas memorandumas dėl Baltijos energetikos rinkos jungčių plano (angl. <i>Baltic Energy Market Interconnection Plan</i> , BEMIP)	Baltijos energetikos rinkos jungčių planas – regioninė iniciatyva integruoti Baltijos jūros regiono valstybes į Europos Sąjungos energetinės infrastruktūros tinklus. Parengtas planas iš kitų Europos Sąjungos energetikos politikos dokumentų išsiskiria konkretumu ir visapusiškumu, pirmiausia pabrėžiami (projektuojami) elektros energijos ir gamtinių dujų infrastruktūros tinklai

Šaltinis: lentelė parengta pagal strateginius ES energetikos politikos dokumentus. Žr. *European Strategies* // http://ec.europa.eu/energy/strategies/index_en.htm⁷³

Vienas iš svarbiausių, apibrėžiančių naujos Europos energetinę strategiją, dokumentų yra Europos Žalioji knyga (žr. 5 lentelė). Europos komisija dokumente išdėsto pagrindines problemas, nulemiančias dabartinę padėtį energetikos sistemoje: investicijų trūkumas, energetinių išteklių importo priklausomybė, energijos rezervų trūkumas, vis didėjantis CO₂ išskyrimas į aplinką, naftos ir dujų kainos augimas, klimato kaita, Europos Sąjungos vidaus rinkos nekonkurencingumas. Komisija teigia, kad tokia yra dvidešimtojo amžiaus energetikos padėtis. Siekdami saugios energetikos, stabilių ekonominių sąlygų ir veiksmingų priemonių prieš klimato kaitą, pasaulio ekonominiai regionai yra priklausomi vienas nuo kito. Tokia padėtis tiesiogiai veikia kiekvieną. Kiekvieno europiečio kasdieniniame gyvenime būtina energija. Išaugusios kainos, neužtikrintas energijos tiekimo saugumas ir Europos klimato kaita daro įtaką mūsų piliečių gyvenimams. Tausi, konkurencinga ir saugi energetika – viena svarbiausių mūsų kasdieninio gyvenimo sąlygų.⁷⁴

⁷³ Vaičiūnas Ž. *Europos Sąjungos Bendros Energetikos Politikos formavimasis ir Lietuvos interesai*, Vilnius, 2009, p. 15.

⁷⁴ Europos Bendrijų Komisija *Žalioji knyga: Europos Sąjungos tausios, konkurencingos ir saugios energetikos strategija* SEC(2006) 31, KOM(2006) 105 galutinis, Briuselis, 2006, p. 4.
<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0105:FIN:lt:PDF>>.

Remiantis dokumentu, Europos Komisija siūlo priemones, kaip pagerinti vidaus ir išorės energetikos politiką. Pasak Komisijos, saugi, konkurencinga ir tausi energijos gamyba neįmanoma be atviros ir konkurencingos energijos rinkos, kurioje bendrovės konkuruotų visos Europos lygiu, o ne siektų tapti nacionalinės rinkos lyderėmis. Sukūrusi iš tiesų veikiančią konkurencingą bendrą Europos elektros energijos ir dujų rinką sumažėtų kainos, būtų užtikrintas saugesnis energijos tiekimas ir padidėtų konkurencingumas.⁷⁵ Komisija teigia, kad liberalizuotos ir konkurencingos rinkos prisideda prie saugaus tiekimo.

Žaliojoje knygoje atsižvelgiama į išorės politiką. Komisija teigia, kad siekiant spręsti Europai kilusius energetikos uždavinius, reikia nuoseklios išorės politikos, kad Europa galėtų imtis aktyvesnio tarptautinio vaidmens kartu su viso pasaulio partneriais spręsdama bendras problemas.⁷⁶ Ji teigia, kad išorės politikos veiksmingumas priklauso nuo vidaus politikos pažangos. Komisija iškelia solidarumo principą (Europos Sąjunga galėtų kalbėti vienu balsu), kuris vieksmingai padėtų koordinuoti numatytus veiksmus. Siūlo investicijas energetinių šaltinių įvairovės infrastruktūras: aiškius naujos infrastruktūros modernizavimo ir kūrimo prioritetus, kurių reikia Europos Sąjungos energijos tiekimo saugumui užtikrinti, ypač naujų naftotiekių, dujotiekių ir suskystintųjų gamtinių dujų terminalų (SGD) atveju, taip pat tranzito ir trečiųjų šalių prieigos prie esamų vamzdynų atveju.⁷⁷

Atkreipiamas dėmesys į partnerystę su energetinių išteklių gamintojais, tranzito šalimis ir kitais tarptautiniais dalyviais. Kaip bebūtų gaila į klausimus susijusius su Rusija, Komisija atsižvelgia trumpai. Ji teigia, naujoji iniciatyva ypač naudinga turint omeny ryšius su Rusija, svarbiausia Europos Sąjungos energijos tiekėja. Europos Sąjunga, stambiausia Rusijos energijos pirkėja, yra pagrindinė ir lygiavertė šio bendradarbiavimo partnerė. Bendrosios išorės energetikos politikos parengimas reikštų esminius pokyčius šioje partnerystėje tiek Bendrijos, tiek nacionaliniu lygmeniu. Tvirta partnerystė abiem šalims suteiktų daugiau saugumo ir prognozavimo galimybių, taip pat paruoštų dirvą ilgalaikėms investicijoms į naujus pajėgumus. Ji taip pat reikštų sąžiningas abipusio patekimo į rinkas ir naudojimosi infrastruktūra galimybes, ypač turint omeny trečiųjų šalių prieigą prie naftotiekių. Vadovaujantis šiais principais reikėtų pradėti rengti energijos iniciatyvą. Darbo rezultatus galima būtų panaudoti formuluojant Europos Sąjungos ir Rusijos bendradarbiavimo nuostatas, kurios 2007 metais pakeis esamą Europos Sąjungos ir Rusijos Partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimą. Be to, reikėtų

⁷⁵ Europos Komisija *Žalioji knyga*, p. 5.

⁷⁶ Europos Komisija *Žalioji knyga*, p. 14.

⁷⁷ Europos Komisija *Žalioji knyga*, p. 15.

daugiau G8 pastangų siekiant užtikrinti, kad Rusija kuo skubiau ratifikuotų Energetikos chartijos sutartį ir baigti derybas dėl Tranzito protokolo.⁷⁸

Žaliojoje knygoje išdėstyta Europos Sąjungos strategija, įvardija pagrindines energetikos politikos problemas. Tačiau pasak D. Helm, dokumente atsispindi politikos stoka, kuri vis dar sukelia problemų pasiekti numatytą strategiją.⁷⁹

Europos Sąjungos energetikos politikos dokumentuose pabrėžiama būtinybė sukurti Europos Sąjungos energijos vidaus rinką, didinti atsinaujinančių energijos išteklių vartojimą ir skatinti energijos išteklių taupymą. Tačiau Europos Sąjungos lygmeniu kur kas mažiau dėmesio skiriama Europos Sąjungos išorės energetikos politikai ir energijos išteklių tiekimo saugumui. Kita vertus, pažymėtina, kad Europos Sąjungos lygmeniu kaskart vis daugiau dėmesio skiriama tiekimo saugumui didinti. Tokia Europos Sąjungos energetikos politikos dokumentų turinio evoliucija rodo, kad ateityje Europos Sąjunga vis labiau plėtos išorės energetikos politiką, kuri šiuo metu iš esmės yra tik fragmentiška. Žinoma, šiuos Europos Sąjungos energetikos politikos strateginius dokumentus papildė ir 2007 metų gruodį pasirašyta Lisabonos sutartis. Ši sutartis Europos Sąjungos energetinio saugumo užtikrinimui ypač svarbi, nes pirmą kartą Europos Sąjungos energetikos politika taip plačiai aptariama potencialiai pirminiame Europos Sąjungos teisės akte. Sutartyje taip pat nurodyta nemažai naujų priemonių Europos Sąjungos valstybių energetiniam saugumui stiprinti, pavyzdžiui, numatytas Europos Sąjungos energetinio solidarumo principas. Vertinant visų svarbiausių 2006–2009 metais priimtų Europos Sąjungos energetikos politikos dokumentų turinį akivaizdu, kad Europos Sąjungos energetikos politikos nuostatos plėtojosi dviem svarbiausiomis kryptimis: viena vertus, laipsniškai buvo plečiama Europos Sąjungos energetinio saugumo darbotvarkė, kita vertus, iš pradžių identifikuotos Baltijos valstybių, įvardytų energetine sala, problemos galiausiai buvo konkretintos aiškiais planais, kaip galėtų būti sprendžiama Baltijos valstybių energetinės atskirties nuo kitų Europos Sąjungos valstybių problema.⁸⁰

3.3 Europos Sąjungos ir Rusijos energetinis dialogas

Iš pradžių Europos Sąjungos ir Rusijos dialogas buvo pradėtas ne vien tik energetikos pagrindu. Tai buvo bendradarbiavimas politikoje, prekyboje, ekonomikoje, kultūroje. 1994 metais buvo

⁷⁸ Europos Komisija *Žalioji knyga*, p. 15-16.

⁷⁹ Helm D. p. 42.

⁸⁰ Vaičiūnas Ž. *Europos Sąjungos Bendros Energetikos Politikos formavimasis ir Lietuvos interesai*, Vilnius, 2009, p. 16-17.

pasirašyta Partnerystės ir bendradarbiavimo sutartis. Pagrindinis tikslas buvo skatinti politinį dialogą ir rinkos dėsniais grindžiamą ekonominį bendradarbiavimą, tvirtinti ekonomines ir politines laisves, paremti Rusijos pastangas stiprinti demokratiją. Tačiau didėjant priklausomybei nuo Rusijos tiekiamų energetinių išteklių buvo pradėtas energetinis dialogas.

Pagrindiniai trys Europos Sąjungos energetikos principai buvo išdėstyti Energetikos chartijos sutartyje. Energetikos chartijos sutartis – tai tam tikra sutartis, kuria siekiama užtikrinti energijos saugumą ir skatinti bendrąją Europos energetikos rinką. Pavyzdžiui, chartija dujų tiekimo sutrikimų metu užtikrintu solidarų ir veiksmingą ginčų sprendimo mechanizmą. Tai tarptautinė sutartis, kurios tikslas integruoti į energijos vartojimo sektorius, buvusias Sovietų Sąjungos ir Rytų Europos šalis. Originalus dokumentas buvo pasirašytas 1991 metais Hagoje, tačiau 1994 metais buvo pasirašyta teisiškai galiojanti sutartis, kuri įsigaliojo 1998 metais.⁸¹

Ši sutartis nustato teisinę struktūrą ilgalaikiam bendradarbiavimui skatinti energetikos srityje, pagrįstą komplektiškumu ir tarpusavio nauda sutinkamai su Chartijos tikslais ir principais.⁸² Susitariančiosios šalys dirbs skatindamos priėjimą į tarptautines rinkas komercinėmis sąlygomis ir iš esmės siekdamos plėtoti atvirą ir konkurencingą energetinių medžiagų ir produktų rinką.⁸³ Sutartis apima tokias sritis:

- Energetinis bendradarbiavimas;
- Investicijos;
- Konkurencija;
- Tranzitas;
- Technologijų perdavimas;
- Ginčų sprendimas;
- Energetinis efektyvumas.⁸⁴

Sutartyje teigiama, kad niekas neprieštaraus GATT ir su juo susijusiems dokumentams, taikant juos susitariančiosioms šalims, kurios yra GATT dalyvės. GATT (General Agreement on Trade and Tariffs) – tai bendras susitarimas dėl muitų ir prekybos. Energetikos chartija yra paremta Pasaulio

⁸¹ Aalto P. and Westphal K. *The EU – Russian Energy Dialogue: Europe's Future Energy Security*, England, 2008, p. 11.

⁸² Energetikos Chartijos Sutartis, 1994 gruodžio 17 d.,
< http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=60297>.

⁸³ Ten pat.

⁸⁴ Energetikos Chartijos Sutartis.

Prekybos Organizacijos sudarytomis taisyklėmis. Jau 2004 metais penkiasdešimt viena Europos ir Azijos valstybė buvo pasirašiusios sutartį, tačiau tik penkios iš jų sutarties neratifikavo. Viena iš tų valstybių yra Rusija (taip pat sutarties neratifikavo ir Baltarusija).⁸⁵

Vienas iš pagrindinių Europos Sąjungos siekių buvo įkalbinti Rusiją sutikti su šia sutartimi. Tačiau Rusija atsisakė ratifikuoti sutartį dėl Tranzito Protokolo, kuris yra vienas pagrindinių aspektų sutartyje. Viena iš priežasčių – tai kompanija „Gazprom“, kuri yra dujų monopolininkė ir pagrindinė vamzdynų operatorė Rusijoje, bei buvusioje Sovietų Sąjungos teritorijoje, kompanija yra susijusi su Rusijos užsienio politikos vykdymu.⁸⁶ Edward Lucas teigia, kad V. Putinas yra aiškiai pareiškęs, kad Rusija neratifikuos Energijos chartijos, kuri, be kita ko, demonopolizuotų jos naftos ir dujų eksporto dujotiekius. Buvo tikimasi, kad Rusija priims mainais į laisvos prekybos sutartį. Rusija į Europos Sąjungą daugiausia eksportuoja žaliavas, todėl jai šis pasiūlymas atrodė nepatrauklus. Vietoj to, Rusija reikalauja „abipusiškumo“ energijos sandoriuose su Europos Sąjunga. Tai reiškia ne teisinę sistemą, kuri vienodai taikoma abiem šalims, o leidimą Europos šalims investuoti į naftos ir dujų telkinius Rusijoje, jei jos parduos rusų partneriams tiekimo tinklus ir kitą panašios vertės turtą Europoje. Tai ruošia dirvą lemiamai akistatai tarp liberalia rinka paremtos Europos Sąjungos sistemos ir valdingo bei monopolistinio Kremliaus požiūrio. Europos Sąjunga gali dejuoti, tačiau niekas nesustabdys britų, vokiečių, olandų ir italų kompanijų nuo atskirų susitarimų su „Gazprom“ ir „Rosneft“. Pavyzdžiui, „Gazprom“ dabar yra investavusi mažiausiai šešiolikoje iš dvidešimt septynių Europos Sąjungos šalių; Britanijoje, Italijoje, Vokietijoje ir Prancūzijoje, be kita ko, ji išsikovojo tiesioginį tiekimą ir viską, kas su tuo susiję, mažiausiai keliems vartotojams.⁸⁷

Tai nieko nereikštų, jei „Gazprom“ tebūtų energetikos kompanija, kurios akcijomis viešai prekiaujama ir kuri valdoma pagal įstatymus. Tačiau taip nėra. Vakarų kompanijos, kurios derasi su ja, atkakliai tvirtina nenorinčios taikstytis su vogimu, cenzūra bei banditizmu ir esą neįžvelgiančios to Rusijoje. „Gazprom“ nepatinka net menkiausias tiriamas Europos Sąjungos žvilgsnis į jos veiklą. 2006 metų spalio mėnesį Europos lyderiai paprašė Europos Sąjungos konkurencijos direktorato, kuris saugo vidaus rinką nuo kartelinių susitarimų ir monopolijų, ištirti stiprėjantį „Gazprom“ vaidmenį Europos Sąjungoje. Dėl to V. Putinas išreiškė stiprų nepasitenkinimą.⁸⁸

Energetikos chartijoje teigiama, kad kiekviena susitariančioji šalis turi priimti reikiamas priemones energetinių medžiagų ir produktų tranzitui palengvinti sutinkamai su tranzito laisvės

⁸⁵ Stern J. P. *The Future of Russian gas and Gazprom*, Oxford, 2005, p. 136.

⁸⁶ Aalto P. and Westphal K. *The EU – Russian Energy Dialogue: Europe's Future Energy Security*, England, 2008, p. 12.

⁸⁷ Lucas E. p. 222 – 223.

⁸⁸ Ten pat.

principu, nedarydama skirtumų dėl tokių energetinių medžiagų ir produktų kilmės, paskirties ar nuosavybės teisių ir nediskriminuodama, tų skirtumų pagrindu, nustatant kainas, bei be reikalo nevilkindama, nesuvaržydama ar neapdėdama mokesčiais.⁸⁹ Tai įpareigotų Rusiją įgyvendinti tranzite laisvės principus neišskiriant kilmės, paskirties ar energetinių išteklių nuosavybės, bei nediskriminavimą dėl kainos. Bet dabartinė Rusijos ir „Gazprom“ padėtis leidžia mėgautis esama pozicija tranzite iš gamtinių dujų rezervų bei Kaspijos regione esančių žaliavų.⁹⁰

Todėl yra aišku, kad Energetikos chartijos ratifikavimas nėra palankus Rusijos vykdomai užsienio politikai. Be to pasak Larsson, Rusijai yra geriau derėtis energetikos klausimais tiesiogiai su Briuseliu, o jeigu atsiranda kokių nors nesutarimų tarp jų, valstybei palankiau sudaryti dvišales sutartis su atskiromis valstybėmis narėmis, todėl, kad Europos Sąjunga dar nesugeba imtis reikiamų veiksmų apsaugoti atskiras nares nuo ilgailaikių dvišalių sutarčių, kurios kitoms Europos Sąjungos narėms gali būti nepalankios.⁹¹

Kai tapo aišku, kad Rusija neratifikuos Energetikos chartijos, Europos Sąjungą žengė dar vieną žingsnį, bandydama užtikrinti energetinių išteklių tiekimo saugumą. 2000 metų spalio mėnesį buvo pradėtas Rusijos ir Europos Sąjungos energetinis dialogas, kuris buvo grindžiamas pripažinimu, kad Rusija ir Europos Sąjunga turi bendrus interesus, užtikrinant jų tarpusavio energetinį saugumą.⁹²

Lietuvos Prezidentas Valdas Adamkus energetikos konferencijoje Vilniuje 2007 metais teigė: „Europos Sąjunga – pabrėžiu žodį Sąjunga – kaip vieninga žaidėja, turėtų rasti būdų aktyviam ir atviram dialogui bei gerai subalansuotam bendradarbiavimui su Rusija, kuri yra ir išliks svarbia Europos Sąjungos energetikos partnere. Europai reikia Rusijos lygiai taip pat, kaip Rusijai reikia Europos. Akivaizdu, kad mūsų priklausomybė yra abipusė. Europos Sąjungos ir Rusijos energetinis dialogas atneš sėkmingų ir abiem pusėms naudingų rezultatų, jei žaisime pagal tas pačias taisykles, pagrįstas skaidrumo, abipusio pasitikėjimo, savitarpio saugumo ir ne - diskriminacijos principais.“⁹³

Pagrindiniai energetinio dialogo tikslai:

- Siekti pažangos Europos Sąjungos ir Rusijos partnerystėje energetikos srityje;
- Prisidėti prie energetinio saugumo;
- Bendradarbiauti dėl energijos taupymo;

⁸⁹ Energetikos Chartijos Sutartis 7str.

⁹⁰ Aalto P. and Westphal K. *The EU – Russian Energy Dialogue: Europe's Future Energy Security*, England, 2008, p. 12.

⁹¹ Larsson R. L. *Russia's Energy Policy: Security Dimensions and Russia's Reliability as an Energy Supplier*, Stockholm, 2006, p. 181.

⁹² Ross C. *Russian politics under Putin*, Manchester University Press, UK, 2004, p. 247.

⁹³ Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus kalba ES išorės energetikos politikos plėtros pasiūlymai, Vilniaus energetikos saugumo konferencijos atidarymas, 2007, <<http://archyvas.lrp.lt/lt/news.full/8369>>.

- Padėti racionalizuoti gamybą ir transporto infrastruktūrą;
- Palengvinti investicijas;
- Prisdėti prie gamintojų/vartotojų santykių;
- Paremti Energetikos Chartijos Sutartį.⁹⁴

Pasak Edward Lucas, Europos Sąjungos ir Rusijos „energetinis dialogas“, buvo paremtas idėja, kad Rusija palaipsniui liberalizuos savo energetikos rinką.⁹⁵ Galima teigti, kad svarbiausias dialogo tikslas – užtikrinti Europos galimybes naudotis Rusijos gamtiniais naftos bei dujų ištekliais bei priklausomybės tarp šių dviejų regionų augimas. Lentelėje yra pateikti Europos Sąjungos ir Rusijos energetinio dialogo prioritetai, kiekvienai atskirai.

6 lentelė. Europos Sąjungos ir Rusijos energetinio dialogo prioritetai⁹⁶

Europos Sąjunga	Rusija
<ul style="list-style-type: none"> • „Natūralių“ monopolijų reformos, rinkos liberalizavimas; • Konkurencija; • Verslo aplinkos gerinimas; • Abipusis rinkos atvėrimas; • Aplinkos apsauga • Aukšto lygio branduolinė sauga; • Nediskriminacinė prieiga prie tranzito, gamybos ir tyrimų; • Energijos tiekimo ir transportavimo tinklas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ilgalaikės sutartys susijusios su gamtinėmis dujomis; • Investicijų pritraukimas; • Europos Investicijų Banko dalyvavimas; • Kurti ne tik eksportuoti pirminius energijos išteklius; • Beribis energetikos produktų importas Europos Sąjungoje; • Elektros tinklų sujungimas; • Energijos vartojimo efektyvumas; • Nepriklausomi patarimai.

Šaltinis: The EU – Russia Energy Dialogue: Europe’s Future Energy Security, England 2008.

⁹⁴ Stern J. P. *The Future of Russian gas and Gazprom*, Oxford, 2005, p. 134.

⁹⁵ Lucas E. p. 222.

⁹⁶ Lentelė parengta remiantis knyga Aalto P. and Westphal K. *The EU – Russian Energy Dialogue: Europe’s Future Energy Security*, England, 2008.

Aišku, kad Europos Sąjunga yra suinteresuota užtikrinti nepertraukiamą energetikos išteklių tiekimą ir aplinkosaugos politiką, tuo tarpu Rusija yra linkusi pritraukti užsienio investicijas bei turėti galimybes išeiti į Europos Sąjungos bei pasaulio rinkas. Šiuo metu Rusija yra vienintelė ir svarbiausia energetikos išteklių tiekėja Europos Sąjungai. Kai kurie analitikai teigia, kad galima įžvelgti tam tikras rizikas. Europos Sąjunga tampa vis stipriau priklausoma nuo gamtinių išteklių importo iš Rusijos, kuri įtakoja lankstesnę Europos Sąjungos poziciją bei nuosaikią kritiką Rusijos vidaus ir užsienio politikos atžvilgiu. Žvelgiant į realius Europos Sąjungos ir nuo demokratijos tostančios Rusijos santykius, aišku, kad dabartinė situacija nėra palanki. Europos Sąjungos ir Rusijos energetinis dialogas vyksta ne taip skaldžiai, kaip to norėtų valsybės narės.

Europos Sąjungos siekis liberalizuoti rinką ir padaryti ją konkurencingą, neatitinka Rusijos energetinės strategijos ir nėra toks sėkmingas. Pasak Oksfordo universiteto profesoriaus Jonahthan Stern, Europos elektros energijos ir dujų pramonės liberalizavimas, siekiant sukurti prieigą prie perdavimo ir paskirstymo tinklų, kartu demopolizuoti rinką ir išskirtinių teisių panaikinimas tam tikrose kompanijose buvo nepaprastai ilgas procesas ir toli gražu dar neužbaigtas sėkmingai daugelyje, jei ne daugumoje, šalių.⁹⁷ Rusija, šiuo atveju, pageidauja ilgalaikių sutarčių dujų sektoriuje, kai kuriose valstybėse narėse, „Gazprom“ tokias sutartis jau turi pasirašiusi, tačiau Europos siekis tai panaikinti sukelia vis didesnį atgarsį ir Rusijos atsaką. Vokiečių kompanijos E.ON, BASF pasirašė tvirtas tiekimo sutartis su „Gazprom“ iki 2036 metų. Sutartys su kitais partneriais iš Europos baigsis daug greičiau – daugiausia per ateinančių dešimties metų laikotarpį. Tai suteiks Kremlui neprilygstamą galimybę kietai derėtis dėl komercinių ir politinių sąlygų su tomis kompanijomis – ir šalimis, - kurios atsidurs eilės gale.⁹⁸ Pasak „Gazprom“ atstovo konferencijoje Paryžiuje, Europos rinkos liberalizavimas, tai pat ir dujų rinkos, padarys didelę žalą Europos energetiniam tiekimui.⁹⁹ Taigi, bet koks bandymas išardyti „Gazprom“ monopolį, turi didelę reikšmę vykdomai Rusijos užsienio politikai, nes tai atimtų jos galingą ginklą energetikos politikoje.¹⁰⁰

Kitas -Europos Sąjungos tikslas įtvirtinti laisvą konkurenciją, sulaukė Rusijos atsako. Pasak Edward Lucas, Kremlius neleidžia jokios konkurencijos savo strateginiame versle.¹⁰¹ Kaip pavyzdį galima pateikti „Jukos“ bylą.

⁹⁷ Stern J. P. *The Future of Russian gas and Gazprom*, Oxford, 2005, p. 129.

⁹⁸ Lucas E., p. 250.

⁹⁹ Stern J. P. *The Future of Russian gas and Gazprom*, Oxford, 2005, p. 132.

¹⁰⁰ Aalto P.; Westphal K. *The EU – Russian Energy Dialogue: Europe's Future Energy Security*, England, 2008, p. 13.

¹⁰¹ Lucas E., p. 223.

Vienas iš svarbiausių ir greitai besivystančių dialogo tikslų, dėl kurių sutaria abi pusės – tai energetikos transportavimo infrastruktūros didinimas. Pasirinktų naujų maršrutų, kaip dujotiekių linijų ar elektros energijos perdavimo tinklų, infrastruktūra buvo įvardinta, kaip bendri šalių interesai, todėl tai gaus finansinę paramą mobilizuojant privataus sektoriaus investicijas.¹⁰² Rusija dabar įgyvendina du dujotiekių projektus „Nord Stream“ ir „South Stream“. Šiais projektais Rusija siekia tiekti dujas Vakarų Europos šalims, aplenkiant tranzito šalis, esančias Rytų ir Vidurio Europoje. Pasak K. Budrio, „Gazprom“ ne tik planuoja naujus maršrutus ir vamzdynus, kurie tarpusavyje susies Rusiją ir Vakarų Europą, bet taip pat planuoja perimti bent dalį energetinių išteklių kontrolės ir iš kitų zonų. Šiuo metu „Gazprom“ jau žvalgosi į Šiaurės Afriką.¹⁰³

Europos Sąjunga suvokia priklausomybę, todėl norėdama tai sumažinti, ieško įvairių būdų kaip diversifikuoti naftos bei dujų importą. Vienas iš žingsnių yra dujotiekio „Nabucco“ projektas, Gruzijos - Ukrainos – Europos Sąjungos dujotiekis ir Odesa – Brody – Plostk naftotiekis. Planuojama, kad tai ateityje suteiks galimybę importuoti gamtines dujas iš Irano, sumažinti „Gazprom“ ir Rusijos įtaką Europoje, pajavairinti energijos tiekimo šaltinius.

Kitas svarbus tarpusavio dialogo aspektas, kuris labiau yra būtinas Rusijai, tai investicijos. Rusijai reikia investicijų ir naujų technologijų iš Vakarų į dujotiekių infrastruktūrą. Pasak E. Lucas, daugiau nei 70% Rusijos aukšto slėgio dujotiekių buvo pastatyti iki 1985 metų, vidutinis vamzdynų amžius yra 22 metai, 14% yra senesni už numatytą galiojimo laiką. Penktadalis Rusijos į Europą eksportuojamo dujų kiekio yra iššvaistoma, daugiausia dėl nesandarių vamzdžių ir nusidėvėjusių kompresorių. Milžiniški dujų kiekiai yra tiesiog „supleškinami“, nes naftos kompanijos neturi priėjimo prie dujotiekių (dėl „Gazprom“ įdingai valdomo monopolio), būtinų norint jas parduoti. Dujų išgavimas yra techniškai sudėtingas ir brangus, kaip ir tūkstančių mylių naujų dujotiekių, reikalingų pasiekti naujas rinkas, nutiesimas.¹⁰⁴ Politikos analitikė Lilia Shevtsova teigia, kad 75% Rusijoje žinomų naftos ir dujų žaliavų rezervų šiuo metu yra intensyviai eksploatuojami, ir gali būti, kad dešimties metų laikotarpyje jų resursai baigsis. Naujų išteklių telkiniai yra plėtojami vangiai ir nepakankamai finansuojami.¹⁰⁵ Pasak L. Shevtsovos, dėl naujų technologijų ir investicijų trūkumo į energetikos infrastruktūrą, Rusija dujų gavyboje kasmet praranda apie 20 milijonų kubinių metrų. 2007 metais Rusijos energetikos balanse buvo tikimasi 4.2 milijardų kubinių metrų dujų deficitas. Iki 2015

¹⁰² Ross C. *Russian politics under Putin*, Manchester University Press, UK, 2004, p. 248.

¹⁰³ Budrys K., p. 16.

¹⁰⁴ Lucas E., p. 248.

¹⁰⁵ Shevtsova L. *Russia - Lost in Transicion: The Yeltsin and Putin Legacies*, Washington, 2007, p. 134.

metų yra manoma, kad jis išaugs iki 46.6 milijardų kubinių metrų.¹⁰⁶ Akivaizdu, kad Rusijai labai reikia pritraukti naujų investicijų iš Europos Sąjungos. K. Budrys teigia, kad Rusija pasiūlė modelį dėl užsienio investicijų į energetikos sektorių. Įmonės galės prieiti prie gavybos projektų ir telkinių mainais už tam tikrą politinę ar ekonominę naudą Rusijos valstybei. Kompanijos galės dirbti projektuose kaip smulkieji akcininkai, užtikrinant finansinius srautus ir technologijas. Sudaryti sąlygas dėl Rusijos bendrovių priėjimo prie vartotojų tose šalyse, kur bus prekiaujama išgautais produktais. Pavyzdžiui, „Gazprom“ sandėriai su didžiausia Vokietijos energetikos kompanija „E.ON Ruhrgas“ suteikė jai milžinišką politinį svorį Vokietijoje. Vokietijos kompanija turi 6.5% „Gazprom“ akcijų. Šie santykiai yra labai naudingi abiem šalims. E.ON teikia didelę techninę pagalbą „Gazprom“ modernizuojant išsklerusius kompresorius ir skylėtus dujotiekus. „Gazprom“ užtikrina pigų ir patikimą dujų tiekimą.¹⁰⁷ Kitas didelis investuotojas – britų kompanija BP („British Petroleum“). Dabar ji yra Rusijos „strateginė partnerė“, ir jei padės Rusijai atlikti tarptautines investicijas, jai bus leista vėl investuoti į projektus.

„Gazprom“ koncerno akcijos užsienio investuotojams yra parduodamos didesnėmis rinkos kainomis, negu Rusijos piliečiams. Kremlius neleidžia nė vienai užsienio kompanijai turėti 51% akcijų valstybės projektuose, kurie yra strateginiai.¹⁰⁸ Investicijos į Rusiją vilioja daugelį Europos kompanijų. Pasak Edward Lucas, užsienio kompanijos grumiasi, norėdamos atidaryti įmones Rusijoje. Netgi BP ir „Shell“, kurių vertingus dujų telkinius 2007 metais pagriebė Kremlius, kukliai viliasi, kad bus leista nusišluoti bent jau kelis trupinius. Kremlius tai puikiai supranta. Valstybė naudojasi tokia susidariusia situacija. Todėl mainais už suteiktas galimybes investuoti į Rusiją, Maskva be gailės reikalauja tokių pačių investicijų į Vakarų kompanijas. Tačiau rusiškas ir vakarietiškas kapitalizmo modelis yra skirtingas. Pasak Edward Lucas, Rusija toli gražu nekopijuoja Vakarų žaidimo taisyklių – ji jas perrašė. Pirmoji ir pati paprasčiausia taisyklė: Kremlius visada teisus. Bet koks iššūkis ar pasipriešinimas šalies viduje bus sutraiškytas brutaliomis pinigų bei valdžios galiomis. Nepadės nei teismas, nei įstatymas, nei apeliavimas į geras manieras ar moralinius principus. Kiekvienas žino, kad neverta Krekliui trudyti pasiimti savo pelną. Rusijos oligarchai išmoko šią karčią pamoką, kaip ir galingiausi Vakarų investuotojai, pavyzdžiui, naftos gigantai BP ir „Shell“. Rusijoje įstatymas yra galingųjų įrankis. Čia ne taip kaip Vakaruose, kai yra pagarba įstatymams, sutarčių turi būti laikomasi ir teisėjai yra nepaperkami. Demaskavus korupciją – bent jau daugumoje Vakarų šalių – už tai yra baudžiama.

¹⁰⁶ Ten pat.

¹⁰⁷ Lucas E., p. 233.

¹⁰⁸ Budrys K., p. 26.

Europos Sąjunga veikia kaip sudėtinga daugiašalė įstaiga, kurioje bendros taisyklės ir interesai yra viršesni už nacionalinius. Rusijoje situacija yra priešinga.¹⁰⁹

Moralinė trumparegystė kenkia ne tik tiesai, teisingumui ir sąžiningumui Rusijos viduje. Ji silpnina ir išorinį pasaulį. Vakarų šalys pavėluotai pajuto leidimo Rusijai pirkti dujų turtus, tokius kaip paskirstymo tinklas, pavojų. Susiejus juos su Kremliaus įtaka visiems Rytų ir Vakarų dujų vamzdynamics, tai leistų toliau stiprinti potencialų Rusijos energetikos viešpatavimą.¹¹⁰

Galima suprasti, kad Europos pastangos, vykdant energetinį dialogą su Rusija, neduoda teigiamų rezultatų. Rusija įrodo, kad ji nevensgia naudoti energetinius išteklius, kaip išorinį spaudimą Europos Sąjungai. Dvišaliai Rusijos santykiai energetikos srityje su atskiromis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis dominuoja virš bendros Europos Sąjungos politikos Rusijos atžvilgiu. Yra akivaizdi Baltijos šalių priklausomybė nuo Rusijos gamtinių dujų ir naftos išteklių, kurią Rusija gali ketinti išnaudoti ekonominiams bei politiniams tikslams pasiekti. Galima daryti išvadą, kad daug optimizmo sukėlęs bendradarbiavimas, turėtų būti kuo greičiau papildytas konkrečiais veiksmy planais, pagrįstais realia parama Rytinėje energetikos erdvėje esančioms Europos Sąjungos šalims. Aišku, kad Europos Sąjungos ir Rusijos energetinio dialogo tikslai ir siekiai prieštarauja Rusijos vykdomai politikai, todėl galima sakyti, kad Rusija vis labiau atsigręžia į kitą pusę. Katynka Barysch iš Europos reformų centro sako: daugeliui europiečių vis dar sunku susitaikyti su faktu, kad jų pirminis planas dėl Europos Sąjungos ir Rusijos santykių nebuvo realizuotas. Europos Sąjunga tikėjosi, kad glaudžiai bendradarbiaudama su Rusija bei teikdama jai pagalbą, patarimus ir savo pačios geriausią praktiką, ji galės padėti šaliai tapti atviresnei ir demokratiškesnei. Per tuos dešimt ar daugiau tokio Europos Sąjungos požiūrio metų, Rusija pajudėjo priešinga kryptimi. Europos Sąjungai yra svarbu, kas vyksta Rusijos viduje. Bet jai reikia liautis dėtis galinčiai kažkokiu būdu atversti Rusiją į pliuralizmą ir liberalizmą.¹¹¹

¹⁰⁹ Lucas E., p. 31-32.

¹¹⁰ Lucas E., p. 141.

¹¹¹ Lucas E., p. 283.

4. EUROPOS SĄJUNGOS TIEKIMO IR TRANZITO DIVERSIFIKAVIMAS: RUSIJOS ATSAKAS.

Energetiniai keliai Europoje: „Nord Stream“, „South Stream“, „Nabucco“¹¹²

Šaltinis: <http://www.economist.com/>

4 pav. Nord Stream“ (Šiaurinė srovė), „South Stream“ (Pietinė srovė), „Nabucco“ dujotiekių keliai

Europos Sąjungai ir pasauliui reikia patikimų, prieinamos kainos ir tvarių energijos srautų. Tai yra vienas esminių veiksnių. Ryšys tarp energijos tiekimo patikimumo, tvarumo ir konkurencingumo yra akivaizdus. Didelę riziką kelia didėjanti priklausomybė nuo importo iš nestabilių regionų ir tiekėjų. Kai kurie stambieji gamintojai ir vartotojai energijos klausimus naudoja kaip politinį svertą. Kitą riziką kelia tai, kad Europos Sąjungos vidaus rinkai daro poveikį išorės subjektai, kurie nesivadovauja tomis pačiomis rinkos taisyklėmis ir kurie nesusiduria su tuo pačiu konkurenciniu spaudimu šalių viduje.

¹¹²http://www.economist.com/displayImage.cfm?imageURL=http://media.economist.com/images/worldin2010/X/EU_GASMAP.jpg

Europos Sąjungos energijos tiekimo patikimumą galima padidinti diversifikuojant energijos išteklius, jų geografinę kilmę ir tranzito kelius. Europos Sąjunga turėtų padėti kaimyninėms šalims, kurios yra ypač svarbios Europos Sąjungai, eksploatuoti ir modernizuoti esamą energetikos infrastruktūrą bei kurti naują infrastruktūrą.¹¹³

Egzistuoja keli nauji dujų projektai, dėl kurių sprendimas jau yra priimtas arba kurių planavimas bus greitai baigtas (Šiaurės Afrika, Artimieji Rytai, Kaspijos jūros regionas, Rusija ir Norvegija). Juos įvykdžius, būtų nutiesti nauji energijos tiekimo koridoriai ir sukurti nauji importo pajėgumai, sudarantys didelę dabartinio dujų suvartojimo ES dalį. Be to, suskystintų gamtinių dujų terminalai ypač didina tiekimo patikimumą. Taip pat labai svarbu nutiesti svarbiausius tarptautinius vamzdynus, kuriais iš Kaspijos jūros regiono ir Vidurio Azijos į ES būtų tiekama nafta. Siekiant paspartinti minėtų infrastruktūros projektų įgyvendinimą, reikėtų darniai taikyti visas priemones, kurios aprėpia politinį dialogą ir Bendrijos politiką įvairiose srityse, pavyzdžiui, prekybos, vystymosi, konkurencijos, mokslinių tyrimų ir aplinkos, taip pat finansines dotacijas ir paskolas.¹¹⁴

Europos Sąjunga turi smarkiai susitelkti ties dujomis – dabar tai silpniausia kontinento vieta. Šiuo metu yra trys pagrindiniai dujotiekių projektai, kurių įgyvendinimas yra realus. Tai „Nord Stream“ (Šiaurinė Srovė), „South Stream“ (Pietinė Srovė) ir „Nabucco“ (žr. 4 pav.). Du iš jų – „Nord Stream“ ir „South Stream“ yra koordinuojami Rusijos, o „Nabucco“ – Europos Sąjungos.

4.1 „Nord Stream“ (Šiaurinė Srovė)

„Nord Stream“ – Rusijos planuojamas dujotiekis per Baltijos jūrą. Šiaurės Europos dujotiekis yra gamtinių dujų perdavimo sistema iš Rusijos į Vokietiją, turinti jungtis su pakrančių dujotiekiais Rusijoje ir Vokietijoje. Jis eina per penkias išskirtinės ekonomikos zonos šalis: Rusiją, Suomiją, Švediją, Daniją ir Vokietiją, o taip pat ir Rusijos bei Vokietijos teritorinius vandenius. Veikdamas visu pajėgumu, jis Šiaurės Rytų Europos vartotojams tieks 55 milijardus kubinių metrų per metus. Šiaurės Europos dujotiekis yra prioritetas Transeuropinio energetikos tinklo (TEN-E) projektas.¹¹⁵ 1220 kilometrų ilgio dujotiekis „Nord Stream“ tęsis nuo Portovajos įlankos (prie Vyborgo miesto, Leningrado regionas), esančios Rusijos dalies Baltijos jūros pakrantėje, iki Vokietijos vietovės

¹¹³ Komisijos ir generalinio sekretoriaus-vyriausiojo įgaliotinio dokumentas Europos Vadovų Tarybai, *Europos interesus energetikos srityje atitinkanti išorės politika: Susiduriant su išorine rizika energetikos srityje*, 2007, p. 1, <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st09971.lt06.pdf>>.

¹¹⁴ Ten pat.

¹¹⁵ Nord Stream“ projekto informacinis dokumentas, 2006, p. 1 <http://www.nord-stream.com/uploads/media/PID_LITHUANIAN_02.pdf>.

Synergipark Lubmin, esančios Greifswalder Bodden, Baltijos jūros pakrantėje (žr. 5pav). Dujos bus tiekiamos iš Yuzhno – Russkoy naftos ir dujų išteklių atsargų, esančių Yamal Peninsula, Ob – Taz įlankoje ir Shtokmanovskoye telkiniuose. Tai vienas iš ilgiausių jūrinių dujotiekių, 210 metrų gylyje.¹¹⁶

Nord Stream dujotiekis

Šaltinis: „Nord Stream“ projekto informacinis dokumentas¹¹⁷

5 pav. „Nord Stream“ dujotiekis

Dujotiekio Baltijos jūroje idėja pasiūlė Rusija ir Vokietija 2003 metais. 2005 metais tarp Rusijos ir Vokietijos energetikos kompanijų buvo pasirašyta sutartis dėl dujotiekio statybos. Tai pačiais metais buvo įkurta kompanija „Nord Stream AG“.¹¹⁸ „Nord Stream AG“ yra įsikūrusi Zuge, Šveicarijoje, o jos filialas yra Maskvoje. Įmonė yra atsakinga už projekto jūrinės dalies plėtrą ir statybą, o vėliau ji bus dujų tranzito sistemos operatorė.¹¹⁹ Dujotiekis yra planuojamas užbaigti 2011 metais. Pagrindiniai kompanijos akcininkai yra:

¹¹⁶ „Nord Stream“ projekto oficialus tinklalapis, < http://www.nord-stream.com/gas_for_europe>

¹¹⁷ „Nord Stream“ projekto informacinis dokumentas, 2006, p. 8, < http://www.nord-stream.com/uploads/media/PID_LITHUANIAN_02.pdf>.

¹¹⁸ Ten pat.

¹¹⁹ „Nord Stream“ projekto informacinis dokumentas, 2006, p. 3 < http://www.nord-stream.com/uploads/media/PID_LITHUANIAN_02.pdf>.

- Rusijos kompanija „Gazprom“ (51%);
- Vokietijos kompanija BASF/Wintershall (20%);
- Vokietijos kompanija E.ON Ruhrgas (20%);
- Danijos kompanija Gasunie (9%).¹²⁰

Taigi didžiausias „Nord Stream“ akcininkas yra „Gazprom“, tai yra iš esmės Kremlius. Pasak E. Lucas, 1220 kilometrų ilgio dujotiekis bus pats brangiausias iš kada nors statytų. Iš pradžių, kaip 2005 metais buvo paskelbta, jis turėjęs kainuoti 4 milijardus eurų, bet „Gazprom“ sąmatą padidino iki 5 milijardų eurų 2006 metais, o 2007 metais – iki 6 milijardų. Apytikriais užsienio įvertinimais, reali kaina beveik padvigubės, kol jis bus visiškai baigtas.¹²¹ Šiuo metu oficialiame „Nord Stream“ tinklalapyje, projekto sąmata yra 7.4 milijardų eurų.¹²² Aišku, kad ateityje visos finansinės išlaidos, susidariusios „Nord Stream“ statybų metu, bus perkeltos į Europos Sąjungos piliečių sąskaitas už energiją.

„Nord Stream“ dujotiekiu į Europą bus pristatomos „Gazprom“ tiekiamos ir gaminamos gamtinės dujos. „Gazprom“ jau yra pasirašiusi dujų tiekimo sutartis, maždaug 22 milijardams kubinių metrų su tokiomis Europos Sąjungos kompanijomis:

- Dong Energy (Danija),
- E. ON Ruhrgas (Vokietija),
- Gaz de France (Prancūzija),
- Gazprom Marketing & Trading (Didžioji Britanija),
- WINGAS (Vokietija).

E. Lucas teigia, kad „Nord Stream“ yra liūdniausiai pagarsėjusios diplomatinės sąjungos modernioje Europos istorijoje tarp ankstesnės Vokietijos vyriausybės, vadovaujamos Schöderio, ir Putino Kremliaus, kūrinys. Jis buvo slapta palaimintas vieno milijardo eurų paskolos garantija, kuri buvo laiduota likus vos kelioms dienoms iki Vokietijos vadovo pasitraukimo iš posto, po kurio jis tapo

¹²⁰ Europos energetikos tinklalapis, *European Energy Portal*, < <http://www.energy.eu/>>.

¹²¹ Lucas E., p. 225.

¹²² „Nord Stream“ projekto oficialus tinklalapis, < <http://www.nord-stream.com/en/the-pipeline/facts-figures.html>>.

dujotiekio konsorciumo pirmininku.¹²³ Tokia šalių sąjunga įrodo, kad projektas „Nord Stream“ yra labiau politinis nei ekonominis. Kremlius veiksmingai naudoja savo taktiką – „Skaldyk ir valdyk“ Europos Sąjungoje. Pasak E. Lucas, povandeniniai dujotiekiai yra kur kas brangesni nei įrengti žemėje. Baltijos jūros dugnas yra nusėtas abiejų pasaulinių pasaulinių karų ginklų. Visos Baltijos pakrantės šalys nepritaria planui ir iškėlė gausybę aplinkosaugos prieštaravimų. Suomija nori, kad trasa būtų patraukta nuo jos pakrantės, o tai sustiprina Estijos derybų poziciją. Lenkija nori patraukti ją arčiau Danijos pakrantės. Švedija prieštarauja, kad netoli jai priklausančios Gotlando salos ant jūros platformos būtų pasatatyta suslėgimo stotis. Tai sukėlė nerimą saugumu besirūpinantiems švedams, jie mano, kad ji gali būti panaudota šnipinėjimui arba leisti Kremliui įsiveržti su „antiteroristine“ operacija, siekiant apginti platformą.¹²⁴

Rusija šiuo metu turi du eksporto dujotiekius į Vokietiją, kurie driekiasi per Baltarusiją ir Lenkiją šiaurėje, ir Ukrainą, Slovakiją, bei Čekijos Respubliką pietuose. Jeigu Rusija investuotų ir atnaujintų šių egzistuojančių dujotiekų infrastruktūrą, jai būtų kur kas pigiau tiekti dujas, nei statomu „Nord Stream“ dujotiekiu.¹²⁵ Tačiau, nepaisant to, pasak E. Lucas, „Nord Stream“ privalumai Kremliui yra neabejotini.¹²⁶ Rusija siekia tiekti dujas tiesiogiai į Vakarų ir nepriklausyti nuo tranzito šalių. Rusijai tai suteiks galimybę naudoti energetinių išteklių tiekimą, kaip išorinį spaudimą Vidurio ir Rytų Europos valstybėms ir nesukelti tiekimo sutrikimų Vakarų klientams. 2006 metais, tuometinis Lenkijos gynybos ministras, Radekas Sikorskis, „Nords Stream“ sandorį tarp Vokietijos ir Rusijos, apibūdino kaip energetinę Molotovo – Ribbentropo pakto versiją.¹²⁷

Rusijos – Vokietijos bendradarbiavimas ir šilti V. Putino bei G. Schröderio santykiai glumina daugelį Europos Sąjungos šalių. Daugelis pasisako, kad „Nord Stream“ dujotiekio projektas, nėra gera išeitis užtikrinti Europos Sąjungos energijos tiekimo saugumą. Atsižvelgiant į Baltijos valstybių, Lenkijos, Ukrainos ir Baltarusijos padėtį, kaip energetinių salų. Niekas negali užtikrinti Rusijos veiksmų, šių valstybių atžvilgiu. Tačiau iki šiol „Nord Stream“ projektas su visais keliamais ginčais ir abejonėmis tinka Kremliui ir jaudina jo priklausomybėje buvusias šalis.

Akivaizdu, kad Rusijai sekasi įgyvendinti projektą, nežiūrint į tai, kad buvo pasiūlyta ir geresnių alternatyvų, diversifikuojant energijos tiekimą. Pavyzdžiui, „Yamal“ dujotiekis, kartu su „Amber“ projektu, dujotiekiu iš Rusijos į Vokietiją per Latviją, Lietuvą ir Lenkiją, įskaitant požeminių

¹²³ Lucas E., p. 224.

¹²⁴ Ten pat.

¹²⁵ Larsson R. L. *Russia's Energy Policy: Security Dimensions and Russia's Reliability as an Energy Supplier*, Stockholm, 2006, p. 195.

¹²⁶ Lucas E., p. 226.

¹²⁷ Ten pat.

dujų saugyklų statybą Latvijoje. Tai būtų padidinę energetinių išteklių tiekimo saugumą minėtoms valstybėms ir tuo pat metu sukurtų naują tranzito kelią Rusijos dujoms į Vakarų Europą. Aišku, šis projektas kainuotų mažiau, negu „Nord Stream, nes jis būtų tiesiamas sausuma, taip pat jis būtų patogesnis dėl aplinkos apsaugos. Tačiau jis buvo atmestas, kadangi „Gazprom“ nėra suinteresuota, tokio dujotiekio įgyvendinimą reikėtų koordinuoti bendradarbiaujant su dauguma šalių, per kurių teritoriją, jis būtų tiesiamas.¹²⁸ Paprastas paaiškinimas, Rusijai šis projektas nenaudingas, nes neatitinka šalies energetikos strategijos.

Pasak E. Lucas, „Nord Stream“ rėmėjai tvirtina, kad Europos Sąjunga remia projektą. Iš tiesų, taip nėra. Europos Sąjunga suteikia palaiminimą daugeliui projektų, kurie didina jos dujų tiekimo šaltinių įvairovę.¹²⁹ Europos Komisija neremia „Nord Stream“ labiau nei kitų projektų.

Projektas „Nord Stream“ – tai dviejų valstybių susitarimas, kuris šiandien yra sėkmingai įgyvendinamas. Šis projektas įrodo, kad Europos Sąjungos energetikos politika nėra tokia veiksminga, kaip manoma. „Nord Stream“ pralenks Baltijos šalis ir taip suteiks "Gazprom" galimybę ne tik dar kategoriškiau Baltijos šalims diktuoti Rusijos iškeltas sąlygas energetikos srityje, bet ir manipuliuoti visiškai Baltijos šalių priklausomybe ir per energetiką veikti, pavyzdžiui, vidaus politiką. Be to, Vokietijos ir Rusijos remiamas projektas "Nord Stream" galutinai numarino Europos interesų infrastruktūros projektais pripažintus "Amber" ir "Yamal II", kurie būtų kainavę mažiau ir nekeltų tokios didelės žalos aplinkai.

4.2. „South Stream“ (Pietinė Srovė)

„South Stream“ (Pietinė Srovė) – dar vienas Rusijos planuojamas dujotiekis. Dujotiekis bus tiesiamas Juodosios jūros dugnu (žr. 4 pav.). Projektas diversifikuotų Rusijos eksporto kelius ir iš dalies turėtų pakeisti planuojamą „Blue Stream“ (Mėlynoji Srovė) (žr. 4 pav.) pratęsimą iš Turkijos per Bulgariją, Serbiją, Vengriją ir Austriją. Šis projektas yra vertinamas, kaip konkurentas Europos Sąjungos remiamam projektui „Nabucco“. Galima sakyti, jei projektas bus įgyvendinamas, jis turėtų padidinti Europos Sąjungos priklausomybę nuo Rusijos tiekiamų dujų. „South Stream“ siūloma transportuoti dujas iki Juodosios jūros Bulgarijoje ir toliau į Italiją ir Austriją.

Rusija siekia bet kokiais būdais įsitvirtinti Europos rinkoje ir vykdyti numatytą užsienio politiką. Rusijos veiksmai tiesti naują dujotiekį „South Stream“ Europos šalims kelia nerimą, nes ji

¹²⁸ Laskot A. *Security of Russian gas supplies to the EU – the question of infrastructural connections*, p. 22.

¹²⁹ Lucas E. p. 227.

paskelbė apie naują projektą iškart, kai Europos Sąjunga pradėjo planuoti „Nabucco“ dujotiekį. Pasak E. Lucas, pirma, pradėjo daryti spaudimą dėl „South Stream“, 5.5 milijardo dolerių vertės „Blue Stream“, esančio Bulgarijoje ir tiekiančio 30 milijardų kubinių metrų Rusijos dujų per metus į Europą per Balkanus, tęsinio į Vakarų statymo. Tai būtų „Nabucco“ trasos atkartojimas, tik su esminiu skirtumu – dujotiekis būtų pastatytas, pildomas, išlaikomas ir valdomas Kremliaus. Jis būtų pastatytas kartu su Italijos energetikos gigante ENI. Viena atšaka eis į Pietų Italiją per Graikiją, kita – į Šiaurės Italiją per Rumuniją, Vengriją, Slovėniją.¹³⁰

2007 metais „Gazprom“ ir ENI pasirašė sutartį dėl dujotiekių statybos ir įkūrė kompaniją „South Stream AG“, kuri įsikūrusi Šveicarijoje. Abi kompanijos turi vienodai akcijų – po 50%.¹³¹ Dujotiekis, veikdamas visu pajėgumu, Europos vartotojams turėtų tiekti 63 milijonus kubinių metrų dujų per metus. Dujotekio ilgis Juodąja jūra planuojamas apie 900 kilometrų ilgio ir sieks iki 2000 metrų gylio. Jis planuojamas užbaigti 2015 metais.¹³²

Norėdama įtvirtinti savo interesus, Rusija, kartu su „Gazprom“, stengiasi pasirašyti, kuo daugiau dvišalių sutarčių su Europos Sąjungos valstybėmis narėmis. Šiuo metu ji yra sudariusi sutartis su šiomis valstybėmis:

- Bulgarija (2008 01 18);
- Serbija (2006 01 25);
- Vengrija (2008 02 28);
- Graikija (2008 04 29);
- Slovėnija (2009 11 14).¹³³

„Gazprom“ oficialiame tinklalapyje yra skelbiama, kad pagrindinis planuojamo dujotekio tikslas yra užtikrinti Europos Sąjungos tiekimo saugumą.¹³⁴ Tačiau tai prieštarauja Europos energetikos strategijai. Europos Sąjunga stengiasi liberalizuoti ir padaryti energijos rinką konkurencingą. Tuo tarpu, Rusija visais įmanomais būdais siekia užtikrinti „Gazprom“, kaip tiekimo monopolį. „Gazprom“ siekia įsigyti kuo daugiau Europos energetikos kompanijų ir įtvirtinti savo tikslus. Kaip pavyzdį, įrodantį Kremliaus politinius siekius sustabdyti „Nabucco“ projektą, galima pateikti Austriją ir jos pagrindinę

¹³⁰ Lucas E., p. 226.

¹³¹ Europos energetikos tinklalapis, *European Energy Portal*, < <http://www.energy.eu/>>.

¹³² Oficialus „South Stream“ interneto tinklalapis, < <http://south-stream.info/index.php?id=14&L=1>>.

¹³³ Ten pat.

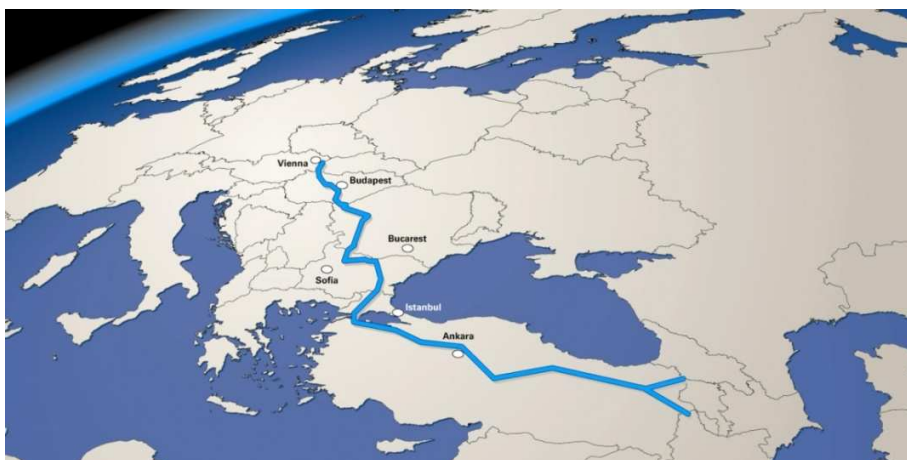
¹³⁴ Oficialus „Gazprom“ tinklalapis < <http://old.gazprom.ru/eng/articles/article27150.shtml>>.

naftos ir dujų kompaniją ÖMV, kuri ketina koordinuoti „Nabucco“ projektą. Pasak E. Lucas, vizito Vienoje metu 2007 metų gegužės 23 – 24 dienomis V. Putinas pažadėjo padaryti Austriją Rusijos gamtinių dujų (ironiška, ir didžiosios dalies Centrinės Azijos dujų, kurios turėjo tekėti per „Nabucco“) eksporto „centru“. 2006 metais Austrija pasirašė ilgalaikį kontraktą su „Gazprom“. Mainais už tai Austrija leido „Gazprom“ nusipirkti dalį dujų tiekimo verslo keliose didžiausiose Austrijos žemėse.¹³⁵ Galima teigti, kad tai yra „Gazprom“ mėginimai sukurti Austrijos ir Vengrijos energetikos pramonių konkurenciją, kuri turės artimesnius ryšius su Rusija. Atsižvelgiant į tai, galime daryti išvadą, kad Rusijos taktika „skaldyk ir valdyk“ eina sėkmingu keliu.

4.3 „Nabucco“ dujotiekis

„Nabucco“ – tai Europos Sąjungos remiamas dujotiekis, kuriuo siekiama tiekti dujas iš Centrinės Azijos ir Kaspijos jūros į Europą.

„Nabucco“ dujotiekis

Šaltinis: [http://eurodialogue.org/files/fckeditor_files/Nabucco-Map\(1\).jpg](http://eurodialogue.org/files/fckeditor_files/Nabucco-Map(1).jpg)

6 pav. „Nabucco“ dujotiekis

„Nabucco“ – naujas dujotiekio projektas, kuris dar labiau turėtų diversifikuoti Europos energetinius kelius. Jis jungia Kaspijos jūros regioną, vidurio Rytuose ir Egipte per Bulgariją,

¹³⁵ Lucas E., p. 242.

Rumuniją, Vengriją su Austrija ir toliau su Centrinės ir Vakarų Europos dujų rinkomis. Vamzdynų ilgis yra planuojamas maždaug 3300 kilometrų, pradedant nuo Gruzijos/ Turkijos ir/ arba Irano/ Turkijos siena iki Baumgarten Austrijoje (žr. 6 pav.).¹³⁶ Dujotiekiu yra planuojama tiekti apie 31 milijoną kubinių metrų dujų per metus. Projekto investicijos sudaro maždaug 7.9 milijardų eurų¹³⁷ ir planuojamas užbaigti 2015 metais.¹³⁸

Įmonės, kurios yra investavusios į šį projektą yra:

- Turkijos kompanija BOTAS (16,67%);
- Bulgarijos kompanija BEH (16,67%);
- Vengrijos kompanija MOL (16,67%);
- Austrijos kompanija ÖMV (16,67%);
- Vokietijos kompanija RWE (16,67%);
- Rumunijos kompanija Transgas (16,67%).¹³⁹

Vienas iš svarbiausių šio projekto aspektų yra tai, kad dujotiekis dreiksis per Turkiją ir Balkanus, o ne per Rusiją. Pasak, E. Lucas, nors „Nabucco“ tieks nedidelį dujų kiekį – tik apie dešimttadalį Europos poreikio – jis turės milžinišką poveikį. Pirma, jis padės tokioms šalims, kaip Turkmėnija ir Kazachstanas išsilaisvinti iš visiškos priklausomybės nuo sovietinių laikų dujotiekių, kurie leidžia Kremlui diktuoti eksportuojamų dujų kainą ir kiekį. Antra, jis leistų Europos dujų kompanijoms derėtis su „Gazprom“ iš stipriosios šalies pozicijos. Svarbiausia, jis būtų ženklas Kremlui, kad Europa yra pajėgi vieningai ir rimtai spręsti energetinio saugumo klausimą.¹⁴⁰

Rusija, šiuo atveju, yra nelinkusi nusileisti. Ji stengiasi visais įmanomais būdais sustabdyti projektą. Pavyzdžiui, dujotiekio „South Stream“ įgyvendinimas. Rusija stengiasi patraukti į savo pusę ir sudaryti kuo daugiau dvišalių sutarčių su Europos valstybėmis, kurios remia projektą. Ji įkalbėjo Turkiją dėl „Blue Stream“ dujotiekio statybos, kuris leidžia tiekti dujas į Turkiją, aplenkiant Ukrainą. Pasak, E. Lucas, iki šios dienos neaišku, kaip, kam ir kiek „Gazprom“ sumokėjo Turkijoje, kad dujotiekis būtų nutiestas¹⁴¹, kuris dabar naudojamas mažiau nei trečdaliu jo pajėgumo. Akivaizdu, kad

¹³⁶ Oficialus „Nabucco“ projekto tinklalapis, <<http://www.nabucco-pipeline.com/project/project-description-pipeline-route/project-description.html>>.

¹³⁷ Ten pat.

¹³⁸ Europos energetikos tinklalapis, *European Energy Portal*, <<http://www.energy.eu/>>.

¹³⁹ Ten pat.

¹⁴⁰ Lucas E. p. 237.

¹⁴¹ Lucas E. p. 237.

Turkijai yra prasmingiau eksploatuoti „Blue Stream“ visu pajėgumu, nei statyti naują dujotiekį. Kita svarbi problema, su kuria susiduria Europos Sąjunga – tai neramumai Vidurio Rytuose, todėl nė vienas potencialus dujų šaltinis nėra lengvai prieinamas. Rusija stengiasi bet koku būdu susidoroti su „Nabucco“. „Gazprom“ veiksmai Armėnijoje, sustabdė Irano galimybę eksportuoti didelį dujų kiekį per Armėniją šiaurės kryptimi. Rusija didina politinį įtaką Kazachstane ir Turkmėnijoje. 2007 metų gegužę V. Putinas pasirašė susitarimą su Kazachstano ir Turkmėnijos vadovais tiesti naują eksporto dujotiekį, einantį šiauriniu Kaspijos krantu ir nukreipiantį regiono dujų lobius į Europą per Rusiją.¹⁴² Šiuo metu visos iš šių regionų transportuojamos dujos į Europą turi pereiti per „Gazprom“ valdomus dujotiekius. Taip pat Rusija siekia palenkti į savo pusę šalis, kurios yra projekto „Nabucco“ akcininkės. Rusija ir „Gazprom“ stengiasi paveikti šalis tiek verslo interesais, tiek politiniu spaudimu ir pažadais dėl nemonopolistinio tiekimo.

Kol kas Rusijai sekasi sustabdyti Europos Sąjungos siekius diversifikuoti savo dujų tiekimo šaltinius. Rusijos taktika „skaldyk ir valdyk“ pasitvirtino, Europos Sąjunga nesugeba atremti tokio Rusijos puolimo. Pasak E. Lucas, esama daugybės drąsių kalbų ir išradingų schemų, tačiau Vakarų interesų atstovai atrodo beginkliai. Europa suskaldyta.¹⁴³

¹⁴² Lucas E. p. 239.

¹⁴³ Lucas E. p. 244.

5. EKSPERTŲ NUOMONĖS DĖL RUSIJOS ĮTAKOS EUROPOS SAJUNGOS ENERGETIKOS POLITIKOJE IR PRIKLAUSOMYBĖS NUO RUSIJOS EKSPORTUOJAMŲ ENERGETINIŲ IŠTEKLIŲ

Siekiant išsiaiškinti ekspertų nuomonę apie Rusijos ir Europos Sąjungos bendradarbiavimą energetikos politikos srityje ir priklausomybę nuo Rusijos eksportuojamų energetinių išteklių, buvo atliktas pusiau struktūrinis interviu su užsienio šalių specialistais, kurių darbas yra susijęs su užsienio politika, energetika ir Europos Sąjunga.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti užsienio šalių ekspertų nuomonę dėl Rusijos įtakos Europos Sąjungos energetikos politikoje ir priklausomybės nuo Rusijos eksportuojamų energetinių išteklių. Tyrimo metu buvo siekiama patikrinti magistriniame darbe keliamą **hipotezę**, kad Europos Sąjungos energetikos politika yra priklausoma nuo Rusijos.

Darbo tyrimas yra paremtas kokybinio tyrimo metodu. Pasak Mindaugo Degučio, kokybiniai tyrimai pateikia kur kas gilesnę ir platesnę informaciją.¹⁴⁴ Ekspertų apklausa buvo pasirinkta, norint gauti kompetentingą ir įvairiapusę nuomonę. Visi ekspertai buvo pasirinkti tikslingai, siekiu įvairiapusiškai ir teisingai atskleisti tyrimo problemą, įgyvendinti užsibrėžtą tikslą, patvirtinti arba paneigti išsiskeltą hipotezę. Pusiau struktūrinis interviu buvo rengiamas ir atliekamas, remiantis nustatyta metodika.¹⁴⁵ Vertinant pasirinktų ekspertų kvalifikaciją reikia pabrėžti, kad Europos Sąjungos ir užsienio politikos srityje jie dirba nuo 6 iki 15 metų. Kai kurie iš jų turi diplomatinio darbo patirtį. Kai kurių ekspertų užimamos pareigos yra aukštos.

Buvo apklausta iš viso 3 ekspertai: pirmas ekspertas, dirbantis energetikos politikos srityje, tyrime vadinamas 1EK, antras ekspertas, dirbantis užsienio politikos srityje ir turintis diplomatinio darbo patirtį, tyrime vadinamas 2EK ir trečias ekspertas, dirbantis Europos Sąjungos politikos srityje, tyrime vadinamas 3EK (žr. 7 lentelė).

Tyrimas buvo atliktas 2009 m. lapkričio mėnesį. Interviu metu ekspertams buvo pateikti penki atviri klausimai, kurie buvo sudaryti remiantis teorine dalimi.

¹⁴⁴ Degutis M. *Socialinių tyrimų metodologija*, Kaunas, 1999, p. 36.

¹⁴⁵ Kardelis K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai (edukologija ir socialiniai mokslai): vadovėlis. – 4-asis leidimas*, Šiauliai, 2007, p. 194–200.

7 lentelė. Ekspertų aprašo lentelė

Kodas	Atstovaujama sritis	Darbo patirtis	Amžiaus grupė
1EK	Energetikos politika	Daugiau nei 6 m.	45 – 55 m.
2EK	Užsienio politika	Daugiau nei 15 m.	45 – 55 m.
3EK	Europos Sąjungos politika	Daugiau nei 6 m.	35 – 45 m.

Siekiant išsiaiškinti svarbą dėl didėjančios Europos Sąjungos priklausomybės nuo Rusijos energetinių išteklių, ekspertams buvo pateiktas klausimas:

1. *Kokia yra reikšmė Europos Sąjungoje dėl vis didėjančios priklausomybės nuo eksportuojamų Rusijos energetinių išteklių Europos Sąjungos saugumo aplinkoje?*

Pasak 1EK, „šiuo metu Europos Sąjunga iš Rusijos importuoja 46% visų suvartojamų dujų. Tai gali išaugti iki 80% 2030 metais“. 2EK tai pat teigia, kad „remiantis Europos Sąjungos statistiniais duomenimis, Europa importuoja 46% dujų iš Rusijos.“ 3EK pabrėžia, kad „Europa yra vis labiau priklausoma nuo Rusijos, norėdama patenkinti savo energetinius poreikius.“ Visi ekspertai sutinka su nuomone, kad Europos Sąjunga importuoja didžiulį kiekį dujų iš Rusijos valstybės ir ateityje šis dujų poreikis vis labiau didės. Su šia nuomone sutinka ir Didžiosios Britanijos ekonomikos ir politologijos ekspertas Edward Lucas, kuris teigia, kad Europa yra priklausoma nuo dujotiekiais importuojamų dujų ir per artimiausius dvidešimt metų importuojama dalis padidės iki 80%.¹⁴⁶ Lietuvos europarlamentaras Eugenijus Maldeikis tvirtina, kad „priklausomybė nuo dujų tiekimo ir dujų vartojimo dramatiškai didėja“. ¹⁴⁷ Tačiau 2EK teigia, kad „Europos Sąjunga yra tik 6% priklausoma nuo Rusijos, atsižvelgiant į bendrus Europos Sąjungos energetinius poreikius“, tačiau jis sutinka su didėjančia priklausomybe, kuri labiausiai veikia Rytų ir Vidurio Europos valstybes. Ekspertas pabrėžia, kad „Vidurio ir Rytų Europos valstybės yra labiau pažeidžiamos ir priklausomos nuo Rusijos importuojamų energetinių išteklių, negu Vakarų valstybės.“

¹⁴⁶ Lucas E. p. 221.

¹⁴⁷ Europos Parlamento pranešimas spaudai *EP ragina pasirūpinti energetiniu saugumu ir integruoti Baltijos šalis*, 2009 02 03, < http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page/051-48107-033-02-06-909-20090203IPR48106-02-02-2009-2009-false/default_lt.htm>.

1EK nurodo, kad pagrindinė šios situacijos priežastis yra „nepakankamas alternatyvių vazdynų ir suskystintų gamtinių dujų saugyklų skaičius.“ 1EK ir 3EK sutinka, kad Europos Sąjungai yra nenaudinga remtis vienu energetinių išteklių tiekėju. Abu vieningai pasisako, kad Europos Sąjungai, norint užtikrinti tiekimo saugumą, yra naudingiau turėti daug tiekėjų ir nepasikliauti vien Rusijos tiekiamu energetiniu išteklių eksportu.

Atsižvelgiant į saugumą, 1EK teigia, kad „didėjančią priklausomybę nuo Rusijos dujų, lemia verslo praktika su didžiausiomis Rusijos kompanijomis, kurias ne visada veikia rinkos principai, bet jos yra naudojamos siekiant konkrečių politikos tikslų.“ 3EK taip pat mano, kad yra pavojus energetiniam saugumui, „atsižvelgiant į Rusijos valstybės santykius su jos energetikos sektoriumi“. 2EK sutinka su šia nuomone, bet jis pabrėžia, kad Rusija yra suinteresuota tiekti dujas į Europą. Jis teigia, kad „Rusija yra taip pat priklausoma nuo Europos finansų. Europos Sąjunga yra didžiausia Rusijos klientė. Rusijos nacionalinėje energetikos strategijoje yra pabrėžiamas jos tikslas eksportuoti į Europą 200 milijardų kubinių metrų dujų.“

Visi ekspertai sutinka, kad didėjantis Rusijos energetinių išteklių importas yra labai reikšmingas Europos Sąjungai. Jų nuomonė patvirtina darbe keliamus klausimus dėl didėjančios priklausomybės nuo energetinių išteklių importuojamų iš Rusijos. Visi pasisako už Europos Sąjungos priklausomybės mažinimą energetikos sektoriuje, didinant energijos tiekimo šaltinių įvairovę. 1EK ir 3EK mano, kad Rusija stengiasi naudotis energetika, kaip užsienio politikos įrankiu, norėdama įgyvendinti savo tikslus.

Galime teigti, kad Europos Sąjungos energetika yra priklausoma nuo Rusijos, kadangi daug energetinių išteklių importuojama iš Rusijos, ir kai kurios valstybės yra nuo šio importo visiškai priklausomos. Tai silpnina Europos Sąjungos energetikos politikos įgyvendinimą, dėl išsiskiriančios nuomonės tarp pačių valstybių narių, nes kiekviena iš jų savo energetinius interesus gina savarankiškai. Tai Rusijai suteikia galimybę daryti politinį spaudimą Europos Sąjungai.

Norint išsiaiškinti Rusijos veiksmus ir tikslus, kurių ji siekia, naudodama energetikos politiką, ekspertams buvo užduotas klausimas:

2. Koks Jūsų požiūris į tai, kaip Rusija naudoja savo energetinius išteklius norėdama įgyti politinių ir/arba geopolitinių nuolaidų Europos Sąjungoje ir Vidurio ir Rytų Europoje?

Visi ekspertai vieningai pasisako, kad Rusija savo energetinėje strategijoje yra numačiusi, kad energetikos politiką ji nauduos numatytai užsienio politikai vykdyti. 3EK teigia, kad „Rusijos

nacionalinėje energetikos strategijoje iki 2030 metų aiškiai yra numatoma naudoti energiją kaip valstybės užsienio politikos įrankį.“ Pasak 1EK, „Rusijos energetikos strategijoje yra nedviprasmiškai kalbama apie tikslą panaudoti Rusijos energetikos sektoriaus stiprumą užsienio politikoje“. Tai patvirtina teiginius, apibrėžtus antrame darbo skyriuje. Daugelis politikos analitikų vieningai sutaria dėl Rusijos tikslų įsitvirtinti Europos Sąjungos rinkoje, panaudojant energetinius išteklius, kurių Rusijos valstybė pakankamai turi. Kadangi Europa yra artimiausia Rusijos kaimynė, todėl ji siekia tapti pagrindine energetinių išteklių tiekėja. Europos ekonomika greitai auga, todėl didėja ir energijos poreikis.

Apklausti ekspertai sutaria dėl Rusijos tikslų, panaudojant energetinius išteklius sustiprinti savo politinę įtaką Vidurio ir Rytų Europos šalyse. Pasak 2EK, „Rusija savo strategijoje numato siekius išlaikyti tam tikrą Vidurio ir Rytų Europos valstybių priklausomybę“. Ekspertas 3EK pabrėžia, kad dėl Rusijos veiksmų energetikos politikoje, buvo išreikštas rimtas susirūpinimas Vidurio ir Rytų Europos šalyse. Galima teigti, kad Rusijai sekasi įgyvendinti tikslus, jeigu pažvelgsime į Baltijos valstybių dabartinę situaciją.

Visi ekspertai, kaip pavyzdį, įrodantį tikslingą energijos tiekimo panaudojimą, įgyvendinant Kremliaus politinius tikslus, pateikia Rusijos bandymus sutrikdyti energetinių išteklių tiekimą Vidurio ir Rytų Europos šalims. 1EK teigia, kad dujų trūkumas 2006 metų ir 2008 metų žiemą, o gal net ir 2009 metais, parodo, kad Rusija naudoja energetiką, kaip priemonę pasiekti numatytų tikslų Europoje. 1EK pabrėžia, kad „šie sutrikimai buvo ekonominių ir politinių veiksmų mišinys“. Jis pasisako, kad „visiškai yra aišku - Rusijos energetiniai ištekliai yra naudojami geopolitiniais tikslais, siekiant įsitvirtinti Vidurio ir Rytų Europos šalyse.

Tačiau 2EK pastebi, kad Rusijai vykdant tokią grėsmingą energetikos politiką, „nepavyko pakeisti politinių pažiūrų Ukrainoje ir Baltarusijoje“. Todėl 2EK daro išvadą, kad „žvelgiant iš geopolitinės pusės, Rusijai kol kas nepavyksta įgyvendinti savo strategijoje numatytų tikslų.

Vertinant ekspertų atsakymus šiuo klausimu, visų nuomonės sutapo. Galima daryti išvadas, kad visi ekspertai sutinka su teiginiais, pateiktais darbo antrame skyriuje. Rusija savo energetinius išteklius naudoja sustiprinti savo įtakai Europos Sąjungos valstybėse narėse, todėl galime teigti, kad energetika – tai Rusijos valstybės ginklas numatytai užsienio politikai vykdyti.

Siekiant suprasti Rusijos valstybės užsienio politikos tikslus energetikos politikoje, ekspertams buvo pateiktas klausimas:

3. Ar Rusijos užsienio politikos perspektyvos įtakoja jos energetikos strategiją ar atvirkščiai? Ar Rusijos energetikos strategija yra racionali ir ar tai gali pasikeisti netolimoje ateityje?

3EK teigia, kad „Rusijos nacionalinė energetikos politika yra racionali, atsižvelgiant į Rusijos centrinės valdžios elito nuomonę“. Jis teigia, kad esama situacija Rusijos energetikos politikoje „vargu ar pasikeis ateityje“.

Visi ekspertai dar kartą sutinka, kad Rusijos energetikos politiką įtakoja valstybės vykdoma užsienio politika. 2EK teigia, kad „užsienio politika aiškiai koordinuoja Rusijos energetikos politiką.“ Pasak eksperto, tai labai matosi, kai „Rusija bando išsaugoti Europos Sąjungos priklausomybę nuo Rusijos eksportuojamų dujų ir taip pat bando diversifikuoti Kinijos atžvilgiu, sukuriant alternatyvius dujų tiekimo maršrutus per Centrinę Aziją.“

2EK ir 3EK pastebi, kad Rusijos energetikos politika yra nesuderinama su Europos Sąjungos vykdoma energetikos politika. Pasak 2EK, „Rusijos politika nesilaiko tų pačių normų ir vertybių, kurios yra būdingos Europos Sąjungos vykdomai energetikos politikai. 3EK teigia, kad Europos Sąjungos energetikos politika pagrįstai remiasi įvairiomis taisyklėmis ir normomis. Pasak 3EK, tai yra visiškai nepriimtina Rusijai ir nesuderinama su jos strateginiais prioritetais. Ekspertas 2EK išvardija pagrindinius skirtumus tarp Rusijos ir Europos Sąjungos. Jis teigia, kad šie skirtumai veda Rusijos valstybę į nesėkmingą politiką. Pagrindine problema ekspertas laiko Rusijos valstybės energetikos monopolijų nesutikimą, suteikiant galimybes investuoti į kompanijas užsienio šalių investuotojams. Šios investicijos, pasak jo, yra reikalingos ir būtinos, norint išlaikyti energetinių išteklių rezervus. Tačiau 2EK pabrėžia, kad „Rusijos Dūma neseniai priėmė įstatymą, kuriame leidžiama užsienio investuotojams turėti 25% akcijų paketo energetikos projekte.“

1EK teigia, „kad Rusijos energetikos politika yra sudaryta iš užsienio politikos tikslų, įskaitant įsipareigojimus monopolistiniam režimui vidaus investicijų aplinkoje.“ 1EK, pabrėžia, kad nacionalizacija pagreitėjo, kai 2000 metais V. Putinas buvo išrinktas prezidentu, tai paveikė stambiausią Rusijos energetikos kompaniją, kuri tampa neproduktyvi. Pasak E. Lucas, „Gazprom“ prislėgta išlaidų ir skolų, neturi tiek pinigų. Ir negali gauti neišvystytoje Rusijos finansinėje sistemoje.¹⁴⁸ 1EK teigia, kad „naudoti energetiką kaip politinį įrankį yra racionalus būdas tik tam tikriems Rusijos vyriausybės nariams“. 1EK pabrėžia, kad tai visiškai, Europos Sąjungos požiūriu, neatitinka jos interesų ir vykdoma Rusijos politika nėra gera strategija pramonės ir energetikos rinkoms ateityje.

¹⁴⁸ Lucas E. p. 249.

Apibendrinant galima teigti, kad visi ekspertai vieningai sutinka, kad Rusijos energetikos politika įtakoja jos užsienio politiką, nors iš kitos pusės ekspertai sutinka ir su teiginiu, kad ir Rusijos vykdoma užsienio politika įtakoja energetikos politiką. Galima daryti išvadą, kad šios abi politikos, kurias vykdo Rusija yra labai glaudžiai susijusios. Todėl tai kelia nerimą Europos Sąjungai, nes Rusija vadovaujasi visiškai kitomis taisyklėmis, nei Europos Sąjunga, tačiau Rusija nori, kad jos kompanijos turėtų tokias pat teises Europoje, kaip ir Europos Sąjungos valstybių narių kompanijos.

Siekiant išsiaiškinti ekspertų nuomonę dėl Europos Sąjungos bendros energetikos strategijos ir jos taikomų veiksnių užtikrinti tiekimo saugumą, bei veiksnių dėl vykdomos Rusijos politikos, ekspertams buvo užduotas klausimas:

4. Kokie yra Europos Sąjungos bendros energetikos strategijos tikslai ir veiksmai taikomi Rusijos politikai ir tiekimo saugumo problemai išspręsti?

Visi ekspertai pasisakė, kad Europos Sąjunga yra numačiusi būdus, kaip sumažinti priklausomybę nuo importuojamų Rusijos energetinių išteklių ir užtikrinti tiekimo saugumą. 3EK pabrėžia, kad „Europos Sąjungos energetikos politikoje yra keletas politinių priemonių, kaip sumažinti arba visiškai neutralizuoti Rusijos monopolio statusą Europos energetikos rinkoje. Pasak 1EK, „Europos Sąjungos energetikos politika yra neseniai susiformavęs reiškinys. Tai yra tik pati pradžia, įteisinant Lisabonos sutartį¹⁴⁹ energetikos politikoje, kuri suteiks daugiau galimybių priimant reikiamus sprendimus energetikos srityje“.

Visi ekspertai vieningai teigia, kad Europos Sąjungai reikia remti dujotiekių projektus, kurie leis diversifikuoti tiekimo šaltinius. 2EK teigia, kad „2009 metais atlikta antra strateginės energetikos politikos peržiūra pripažįsta, kad reikia didinti vamzdynų projektų skaičių, kurie leis labiau pajvairinti energetinių išteklių tiekimo šaltinius, nepriklausomai nuo Rusijos“. 3EK pasisako, kad „Europos Sąjunga turi remti infrastruktūros ir vamzdynų projektus, tokius kaip „Nabucco““. 1EK taip pat pabrėžia, „kad reikia statyti papildomai vamzdynų ir suskystintų gamtinių dujų terminalų.“ Jis teigia, kad „Nabucco“ projektas yra vienas iš alternatyvių dujų tiekimo kelių, kuriuo bus galima apeiti Rusiją.“

¹⁴⁹ Daugiau informacijos apie Lisabonos sutartį yra pateikta Europos Sąjungos oficialiame tinklalapyje <http://europa.eu/lisbon_treaty/index_lt.htm>.

1EK ir 2EK pabrėžia ir transeuropinių elektros tinklų svarbą, norint užtikrinti energetinį saugumą. 1EK teigia, kad ratifikavus Lisabonos sutartį, bus daugiau „paramos transeuropinėms elektros tinklų infrastruktūroms, kurios padės sukurti vieningą Europos Sąjungos vidaus energetikos rinką“. 2EK pažymi, kad „Švedijos elektros tilto tiesimas, gali būti naudojamas siekiant kompensuoti privataus sektoriaus riziką, kol pagrindinis dėmesys yra skiriamas užtikrinti tiekimo saugumą“.

1EK ir 3EK sutinka, kad Europos Sąjunga turi sukurti vieningą vidaus energetikos rinką. Ekspertų nuomone, tiekimo kelių infrastruktūros didinimas ir įgyvendinimas padės tai padaryti. 1EK pažymi, kad „bendra energetikos politika gali sumažinti Europos Sąjungos priklausomybę laipsniškai“.

Vertinant ekspertų atsakymus, galime daryti išvadą, kad ekspertai sutinka su Europos Sąjungos bendra energetikos strategija. Jie teigiamai įvertina dujotiekių projektus. Visi pripažįsta dujotiekio „Nabucco“ svarbą, mažinant priklausomybę nuo Rusijos importuojamų energetinių išteklių.

Siekiant išsiaiškinti ekspertų nuomones apie dabar vykdomus dujotiekių projektus ir Rusijos požiūrį į tai, buvo pateiktas klausimas:

5. Kaip gali energetinių išteklių transportavimo maršrutų įvairinimas pagerinti/ susilpninti santykius su Rusija, t.y. „Nord Stream“, „South Stream“ ir „Nabucco“ projektų įgyvendinimas?

Visi ekspertai pritaria, kad šiuo metu dujotiekių projektų statybos vyksta lėtai. 1EK pritariamai teigia, kad „iki šiol statybos dėl alternatyvių vamzdynų vyksta lėtai, pavyzdžiui „Nabucco“, „White Stream““.¹⁵⁰ 1EK teigia, kad „Gazprom“ buvo pajėgi užsitikrinti paramą iš Italijos, Vokietijos, Prancūzijos dėl „Nord Stream“ dujotiekio statybos Baltijos jūroje“.

2EK teigia, kad bandymai statyti Pietų koridorius, pavyzdžiui „Nabucco“, kurie atlieka ne Rusijos dujų tranzitą, gali sukelti ir padidinti prisijungimą prie konkuruojančio su „Nabucco“, remiamo Rusijos valstybės, dujotiekio projekto „South Stream“.“ 2EK nuomone, tai „galėtų pakenkti Europos Sąjungos vidaus rinkos tikslams, jeigu tam tikros valtybės narės nuspręstų teikti paramą Rusijos įgyvendinamam projektui“.

1EK nuomone, „tikėtina, jei atsižvelgsime, į Rusijos paskelbtus energetikos strategijoje tikslus naudoti energetiką, siekiant užsienio politikos tikslų, įmanoma, kad Rusija gali panaudoti diplomatinę,

¹⁵⁰ Dujotiekio projektas, jungiantis Gruziją – Ukrainą – Europos Sąjungą, numatoma Vidurio Azijos gamtines dujas transportuoti per Kaspijos ir Juodąją jūrą į Europą aplenkiant Rusiją. Tai būtų alternatyva „Nabucco“, daugiau informacijos apie projektą yra pateikiama oficialiame projekto tinklalapyje < <http://www.gueu-whitestream.com>>.

ekonominę ir potencialiai karinę galią, norėdama užkirsti kelią alternatyviems energijos tiekimo keliams pasiekti Europą.“

2EK, teigia, kad „bet koks bandymas apriboti „Gazprom“ investicijas Europoje arba suteikti vienodas sąlygas abiem pusėms, Europos Sąjungos ir Rusijos derybų metu gali paskatinti mažesnę bendradarbiavimą tarp šalių.“

Vertinant ekspertų atsakymus, akivaizdu, kad visi sutinka su nuomone dėl Rusijos įtakos Europoje, kuriai pasiekti valstybė naudoja kompanija „Gazprom“, kuri yra labai susijusi su vyriausybe (žr. 22-26 p.). Ekspertai sutinka su nuomone, kad Rusija naudoja energetinį ir politinį spaudimą, siekdama sustiprinti savo įtaką.

Tyrimo išvados

Atlikus tyrimą ir išanalizavus ekspertų nuomones, galima daryti išvadą, kad Europos Sąjungos energetikos politika Rusijos atžvilgiu nėra veiksminga. Europos Sąjunga yra priklausoma nuo energetinių išteklių, importuojamų iš Rusijos. Kompanijos „Gazprom“ monopolis trukdo įgyvendinti Europos Sąjungos užsibrėžtus tikslus energetikos sektoriuje. Tyrimas įrodė, kad tokia situacija leidžia Rusijai naudotis energetikos politika ir sustiprinti savo įtaką Europos Sąjungoje. Ekspertų interviu padėjo atsakyti į darbe keliamą pagrindinį klausimą.

Ekspertų apklausa parodė, kad Europos Sąjunga yra priklausoma nuo Rusijos eksportuojamų energetinių išteklių. Kaip teigia ekspertai, Europos Sąjunga daugiausia importuoja dujas iš Rusijos. Visi pažymi, kad labiausiai priklausomos šalys yra buvusios Sovietų Sąjungos narės. Ekspertų nuomone, šios šalys yra taip pat ir labiausiai energetiškai pažeidžiamos. Dėl šios priežasties, Rusija šiose šalyse stengiasi sustiprinti savo politinę įtaką. Ekspertai teigia, kad Rusijai yra naudinga būti vienintele dujų teikėja Europos Sąjungoje, nes Rusija yra priklausoma nuo pajamų gaunamų iš energetikos eksporto. Visi ekspertai vienbalsiai sutinka, kad Europos Sąjungai nereikia pasikliauti vienu teikėju. Galima daryti išvadą, kad ekspertai neigiamai vertina Europos Sąjungos priklausomybę nuo energetinių išteklių, importuojamų iš Rusijos valstybės.

Ekspertai nurodo pagrindines problemas ir priežastis Europos Sąjungos energetikos politikoje, dėl kurių ji yra priklausoma nuo Rusijos. Visi pasisako, kad pagrindinė problema yra trūkumas alternatyvių tiekėjų ir tranzito kelių. Tai pat tyrimas parodė, kad Europos Sąjunga neturi vieningos energetikos politikos, nes pasak ekspertų, valstybės narės energetikos klausimus sprendžia atskirai, todėl tai įtakoja vykdomos bendros politikos tikslus energetikos sektoriuje.

Tyrimas parodė, kad ekspertų nuomonės dėl Rusijos vykdomos energetikos strategijos sutampa. Visi teigia, kad Rusija energetikos politiką naudoja kaip įrankį, užtikrinantį užsienio politikos vykdymą. Apibendrinant tyrimą galima daryti išvadą, kad ekspertai vertina Rusiją, kaip nepatikimą energetinių išteklių tiekėją, atsižvelgiant į prieš tai Rusijos įvykdytus energetinių išteklių tiekimo sutrikdymus Ukrainai ir Baltarusijai. Tyrimas patvirtino, kad Rusija norėdama gauti politinių nuolaidų Europos Sąjungoje, naudojami energetika. Ekspertai vieningai teigia, kad Rusijos tikslai ir normos neatitinka Europos Sąjungos pagrindinių siekių. Monopolistinė Rusijos kompanijų sistema neatitinka Europos Sąjungos liberalios ir konkurencingos ekonomikos. Todėl ekspertai teigia, kad tai yra kliūtis Europos Sąjungos kompanijoms sėkmingai investuoti į Rusijoje vykdomus energetikos projektus ir plėtoti glaudesnę bendradarbiavimą. Galime daryti išvadą, kad ekspertai neigiamai vertina Rusijos vykdomą energetikos politiką.

Ekspertų apklausa parodė, kad Europos Sąjungos energetikos strategijos tikslai, sumažinti priklausomybę ir užtikrinti tiekimo saugumą, yra vertinami teigiamai. Tyrimas įrodė, kad energetinių išteklių šaltinių diversifikavimas yra vienas iš teigiamų, ekspertų įvertintų, Europos Sąjungos energetikos politikos sprendimų, siekiant sumažinti priklausomybę nuo Rusijos. Ekspertai sutinka dėl dujotiekio „Nabucco“ svarbos, užtikrinant alternatyvius dujų tranzito kelius.

Ekspertai teigia, kad norint išspręsti susidariusias problemas energetikos sektoriuje yra būtina vieninga Europos Sąjungos energetikos politika. Visi ekspertai sutiko, kad turi būti skiriamas vienodas dėmesys ir vidaus, ir išorės energetikos politikoms. Galima daryti išvadą, kad ekspertai vienbalsiai pasisako už bendrą Europos Sąjungos politiką, kuri suteiktų tam tikras galimybes palaiapsniui sumažinti energetinę priklausomybę.

Ekspertai sutinka, kad Europos Sąjungos vykdoma energetikos politika neužtikrina norimų rezultatų, kurie yra apibrėžti Europos Sąjungos energetikos strategijoje. Išanalizavus ekspertų nuomonės dėl vykdomų dujotiekių projektų, galima daryti išvadą, kad projektai yra vystomi lėtai dėl valstybių narių skirtingų nuomonių ir Rusijos vykdomos energetikos politikos. Ekspertai neigiamai vertina kompanijos „Gazprom“ tikslus dėl dvišalių susitarimų su atskiromis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis ir Rusijos bandymus užkirsti kelią alternatyviems energijos tiekimo šaltiniams. Pasak ekspertų, šis procesas neigiamai veikia bendrus Europos Sąjungos energetikos politikos tikslus. Išanalizavus ekspertų atsakymus, galima daryti išvadą, kad Rusija naudoja energetinius išteklius sustiprinti savo įtaką Europos Sąjungoje. Tyrimas patvirtino teorinėje dalyje pateiktus teiginius.

Išanalizavus tyrimą, galima teigti, kad ekspertų pateikti atsakymai patvirtina darbe iškeltą hipotezę – Europos Sąjungos energetikos politika yra priklausoma nuo Rusijos įtakos.

IŠVADOS

Darbe buvo išsamiai išnagrinėta Europos Sąjungos energetinių išteklių priklausomybė nuo Rusijos, Rusijos ir Europos Sąjungos vykdoma energetikos politika ir strategija. Išanalizavus abiejų pusių bendradarbiavimą energetikos sektoriuje ir tiekimo šaltinių diversifikavimo pagrindinius projektus bei atlikus ekspertų interviu dėl Rusijos įtakos Europos Sąjungos energetikos politikoje pateikiamos šios išvados:

- Rusijos įtaka, formuojant Europos Sąjungos energetikos politiką ir Europos energetinį saugumą yra vienas iš svarbiausių ir aktualiausių klausimų. Kadangi Rusija yra viena iš didžiausių energetinių išteklių (dujų) tiekėjų į Europos Sąjungą, Rusija gali įtakoti sprendimų priėmimą Europos Sąjungoje, kurie yra susiję su energetikos politika. Energetika yra viena iš aukščiausių prioritetinių sričių Rusijoje, kurios pagrindinis tikslas yra sugrąžinti Rusijai supervalstybės statusą tarptautinėje aplinkoje ir užtikrinti sėkmingą užsienio politikos vykdymą. Rusijos tikslas tapti vienintele dujų importuoja Europos Sąjungoje ir Kremliaus vykdoma politika sukelia daug problemų Europos Sąjungos energetikos politikoje. Europos Sąjunga yra valstybių narių asociacija, kuri veikia vieningai daugelyje sričių, tačiau atsižvelgiant į energetikos sektorių, kiekviena valstybė energetikos problemas sprendžia atskirai ir turi savo interesus. Galima teigti, kad dėl šios priežasties Europos Sąjunga neturi vieningos energetikos politikos, todėl Rusijai yra lengviau įtakoti politinius sprendimus Europos Sąjungoje, naudojantis energetiniais ištekliais.
- Augant ekonomikai ir didėjant energijos paklausai, Europos Sąjunga tampa priklausoma nuo Rusijos dujų tiekimo, todėl didėja energetinė priklausomybė. Rusijos valstybė stengiasi šią priklausomybę didinti. Europos Sąjunga yra didžiausia dujų pirkėja ir gaunamos lėšos iš dujų eksporto pakėlė Rusijos valstybės ekonominį lygį. Dėl šios priežasties, Rusija stengiasi išlaikyti pagrindinės tiekėjos statusą Europos Sąjungoje, didindama atskirų šalių priklausomybę. Dėl didelio dujų poreikio Europos Sąjunga neturi pasirinkimo pakeisti dujų tiekėjo, nes alternatyvūs tiekimo keliai yra dar tik įgyvendinami, o atsinaujinantys energetikos ištekliai reikalauja didelių investicijų.
- Komunizmo žlugimas nesuteikė demokratijos ir teisingumo Rusijos valstybei. Rusija yra gamtinių išteklių palaikomas autoritarinis biurokratinis kapitalizmas. Rusijos energetikos strategija apibrėžia Rusijos tikslus energetikos politikoje. Pagrindinis Rusijos tikslas yra įsitvirtinti Europoje ir išlaikyti įtaką kaimyninėms valstybėms, todėl Rusijos energetikos

politika yra pagrindinis Rusijos ginklas, siekiant užtikrinti sėkmingą užsienio politikos įgyvendinimą. Didžiausios dujų tiekimo kompanijos „Gazprom“ neatsiejamumas su Rusijos vyriausybe ir jos vykdoma strategija Europoje garantuoja Rusijos įtaką Europos Sąjungos energetikos politikoje. „Gazprom“ monopolistinė sistema dujotiekių vamzdynuose, dvišaliai kompanijos susitarimai su Europos Sąjungos valstybėmis narėmis, „skaldyk ir valdyk“ taktika, silpnina Europos Sąjungos energetikos politiką.

- Europos Sąjungos energetikos politika – viena iš greičiausiai besivystančių Europos Sąjungos politikos sričių. Pagrindiniai tikslai yra išdėstyti Europos Komisijos patvirtintoje Žaliojoje knygoje 2006 metais. Svarbiausi principai, kurių siekia Europos Sąjunga yra tiekimo saugumas, konkurencingumas ir darni plėtra. Tačiau dėl Rusijos įtakos ir valstybių narių mėginimų atskirai spręsti energetikos problemas, Europos Sąjungos vykdoma energetikos politika neišsprendžia susidariusių problemų energetikos sektoriuje. Rusijos ir Europos Sąjungos vykdomas energetinis dialogas neatneša sėkmingų rezultatų, kurių tikisi Europos Sąjunga. Rusija siekia pasinaudoti liberalia ir atvira Europos Sąjungos energetikos rinka, tačiau ji nesutinka pati liberalizuoti savo rinką, kuri yra grindžiama monopoline sistema. Rusijos vertybės ir normos yra skirtingos nei Europos Sąjungos toleruojamos vertybės, todėl Europos Sąjungai yra sunku realizuoti energetikos strategiją ir sumažinti priklausomybę nuo Rusijos energetinių išteklių.
- Pagal patvirtintą energetikos strategiją, Europos Sąjungą stengiasi diversifikuoti energetinių išteklių tiekimo šaltinius. Nauji dujotiekių projektai suteiktų galimybes nepriklausyti nuo vieno energetinių išteklių tiekėjo. Tačiau ši Europos Sąjungos politika yra nepalanki Rusijos valstybei. Rusija stengiasi visais įmanomais būdais sutrukdyti alternatyvių tiekimo kelių įgyvendinimą („Nabucco“), remdama sau palankius dujotiekių projektus („Nord Stream“, „South Stream“), sudarydama dvišalius susitarimus su valstybėmis narėmis (pavyzdžiui, Italija, Vokietija, Prancūzija) ir didžiausiomis Europos Sąjungos energetikos kompanijomis.
- Remiantis ekspertų interviu, galima daryti išvadą, kad Europos Sąjungos energetikos politika, atsižvelgiant į Rusijos ir Europos santykius, yra neveiksminga. Ekspertai vienbalsiai pasisakė, kad Europos Sąjunga yra priklausoma nuo Rusijos energetinių išteklių ir Rusija įtakoja Europos Sąjungos sprendimus energetikos politikoje. Magistro darbe iškelta hipotezė pasitvirtino.

REKOMENDACIJOS

Europos Sąjungos energetikos politika tampa priklausoma nuo Rusijos, todėl Europos Sąjungai yra rekomenduojama:

- Europos Sąjunga turi suprasti, kad Rusija yra autoritarinė valstybė ir susitaikyti, kad Rusijos normos ir vertybės energetikos politikoje yra nepanašios į Europos Sąjungos toleruojamą energetikos politiką. Europos Sąjunga turi griežčiau atsižvelgti į Rusijos tikslus ir energetinę strategiją, kad sustabdytų Rusijos įtaką Europos Sąjungos energetikos sektoriuje.
- Europos Sąjunga turi atkreipti dėmesį į dujas, tiekiamas iš Rusijos. Ji turi sukurti tvirtą dujų tiekimo sistemą, kuri pristabdytų Rusijos dominavimą dujų rinkoje. Europos Sąjunga turi sustiprinti energetinių išteklių tiekimo infrastruktūrą, panaikinti energetines salas, sujungiant jas vamzdynais ir elektros linijomis, statyti daugiau suskystintų gamtinių dujų saugojimo terminalų. Susitelkti ties dujotieko „Nabucco“ įgyvendinimu, įvesti konkurencijos įstatymus projekte „Nord Stream“.
- Solidarumas tarp valstybių narių energetikos klausimais būtinas, Europos Sąjunga turi veikti vieningai. Europos Sąjunga turi netoleruoti dvišalių susitarimų tarp valstybių narių su Rusija ir „Gazprom“, taip pat neturi paisyti valstybių narių energetikos kompanijų verslo interesų.
- Europos Sąjunga turi demonopolizuoti visus energetikos sektorius, tai yra, atskirti gamybą, perdavimą, paskirstymą ir pardavimą. Nepaisyti besipriešinančių Vokietijos, Italijos, Prancūzijos valstybių interesų dėl priverstinio veiklų atskyrimo. Demonopolizuoti energetikos kompaniją „Gazprom“ Europos Sąjungoje, taikant „Microsoft“ bylos pavyzdį.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. Aalto P. *The EU – Russian Energy Dialogue: Europe's future energy security*, Great Britain: MPG Books, 2008. – ISBN 978-0-7546-4808-6
2. BBC World News: Europe's energy security, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/7848101.stm, [žiūrėta 2009 11 30].
3. Budrys K. *EU-Russia Energy Dialogue and Lithuanian Energy Security*, Lithuanian Foreign Policy Review, 2006-18, <http://www.lfpr.lt/uploads/File/2006-18/Budrys.pdf>, [žiūrėta 2009 10 03].
4. Bugajski J. *Cold Peace: Russia's New Imperialism*, London: Praeger, 2004. – ISBN 0-275-98362-5
5. Blank S. *Russia's Energy Weapon and European Security*, NATO one year after Georgia: National Perspectives Conference, Washington DC, October 2009.
6. Chen M.; Kulhanek J.; Thim M. *Energy security in Central and Eastern Europe*, Prague: BCS, 2008. – ISBN 978-80-87092-01-9
7. Degutis M. *Socialinių tyrimų metodologija*, Kaunas: Naujasis Lankas, 1999. – ISBN 9986-896-86-X
8. Dujotiekių planuojamų Europoje žemėlapis, *The Economist: World in 2010*, 2009, http://www.economist.com/displayImage.cfm?imageURL=http://media.economist.com/images/worldin2010X/EU_GASMAP.jpg, [žiūrėta 2009 11 30].
9. Dujos ir aplinkosauga, <http://www.naturalgas.org/environment/naturalgas.asp>, [žiūrėta 2009 10 29].
10. Energetikos Chartijos Sutartis, 1994 gruodžio 17 d., http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=60297, [žiūrėta 2009 10 20].
11. Europos Bendrijų Komisija *Žalioji knyga: Europos Sąjungos tausios, konkurencingos ir saugios energetikos strategija* SEC(2006) 31, KOM(2006) 105 galutinis, Briuselis, 2006, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0105:FIN:lt:PDF> [žiūrėta 2009 09 10].
12. Europos Komisija *Padaryti daugiau sunaudoti mažiau: Žalioji knyga apie energijos vartojimo efektyvumą*, Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras, 2005. – ISBN 92-79-00025-X
13. Europos energetikos tinklalapis, *European Energy Portal*, <http://www.energy.eu/> [žiūrėta 2009 09 15].

14. Europos Komisijos tinklalapis energetikai, http://ec.europa.eu/energy/index_en.htm, [žiūrėta 2009 09 15].
15. Europos Komisijos komunikatas Europos Vadovų Tarybai ir Europos Parlamentui *Europos energetikos politika SEC(2007) 12*, Briuselis, 2007, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0001:FIN:LT:HTML>, [žiūrėta 2009 10 10].
16. European Commission *Commission Staff Working Document – EU Energy Policy Data SEC(2007)/ 12*, Brussels, 2007, http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/02_eu_energy_policy_data_en.pdf, [žiūrėta 2009 10 10].
17. European Commission *The annual energy and transport review for 2004*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006. – ISBN 92-79-00652-5
18. European Commission; Directorate-General for Energy and Transport *EU energy and transport in figures, Statistical pocketbook 2009*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Commission, 2009. – ISBN 978-92-79-10728-3
19. European Commission, Eurostat statistical book *Gas and Electricity Market Statistics*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Commission, 2007.
20. Europos Komisijos ir generalinio sekretoriaus-vyriausiojo įgaliotinio dokumentas Europos Vadovų Tarybai, *Europos interesus energetikos srityje atitinkanti išorės politika: Susiduriant su išorine rizika energetikos srityje*, 2007, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st09971.lt06.pdf>, [žiūrėta 2009 11 19].
21. Europos Komisija *Bendrasis pranešimas apie Europos Sąjungos veiklą 2007*, Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras, 2008.
22. Europos Parlamento pranešimas spaudai *EP ragina pasirūpinti energetiniu saugumu ir integruoti Baltijos šalis*, 2009 02 03, http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page/051-48107-033-02-06-909-20090203IPR48106-02-02-2009-2009-false/default_lt.htm, [žiūrėta 2009 11 25].
23. Felshtinsky Y.; Pribylovsky V. *The age of Assassins: The Rise and Rise of Vladimir Putin*, London: Gibson Square, 2008. – ISBN 978-1906142070 HB
24. Foreign Policy Research Center *Lithuanian Foreign Policy Review 2008 (21)*, Vilnius: Foreign Policy Research Center, 2008. – ISSN 1392-5504

25. Fontelles J. B. *Europos parlamento pirmininko kalba Europos Vadovų Tarybos susitikime*, Briuselis, 2006 kovas, http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/bru032006-pres_lt.pdf, [žiūrėta 2009 11 07].
26. Fredholm M. *The Russian Energy Strategy and Energy Policy: Pipeline Diplomacy or Mutual Dependency?*, United Kingdom: Defence Academy of the United Kingdom, 2005. – ISBN 1-905058-37-3
27. „Gazprom“ oficialus tinklalapis, www.gazprom.com, [žiūrėta 2009 11 03].
28. Glennly M. *McMafia: nusikalstamumas be sienų*, Lietuva: Baltos lankos, 2009. – ISBN 978-9955-23-224-7
29. Goldman M. *Oilpolity: Putin, Power and the Rise of the New Russia*, Oxford: Oneworld, 2008. – ISBN 978-1-85168-621-6
30. Helm D. *European energy policy: meeting the security of supply and climate change challenges*, Oxford University, 2007, http://www.dieterhelm.co.uk/sites/default/files/EIB_paper.pdf, [žiūrėta 2009 11 07].
31. Helm D. *The Russian dimension and Europe's external energy policy*, University of Oxford, 2007, http://www.dieterhelm.co.uk/sites/default/files/Russian_dimension.pdf, [žiūrėta 2009 10 05].
32. Hoffman D. *The Oligarchs: Wealth and Power in the New Russia*, New York: PublicAffairs, 2003. – ISBN-13 978-1-58648-202-2
33. Hunt N.; K. Talus *The EU Energy Directory: 1 st Edition*, Brussels: Euroconfidentiel, 2008. – ISBN 978-2-930066-69-1
34. Kardelis K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai (edukologija ir socialiniai mokslai)*, Šiauliai: Liucilijus, 2007.
35. Keppler J. H. *International relations and security of energy risks to continuity and geopolitical risks*, 2007, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/studykeppl/studykeppler.pdf, [žiūrėta 2009 11 05].
36. Kupchinsky R. *Gazprom's European Web*, Washington DC: The Jamestown foundation, 2009.12.13
37. Kupchinsky R. *Energy and Russia's National Security Strategy*, 2009.
38. Larsson R. L. *Russia's Energy Policy: Security Dimensions and Russia's Reliability as an Energy Supplier*, Stockholm, 2006. – ISSN 1650-1942

39. Lucas E. *Naujas Šaltasis Karas: Kremliaus keliamą grėsmę Rusijai ir Vakarams*, Vilnius: Baltos lankos, 2008. – ISBN 978-9955-23-143-1
40. Lucas E. *New twist in an old saga*, The Economist: The World in 2010, 2009.
41. Lisabonos sutartis, Europos Sąjungos tinklalapis, http://europa.eu/lisbon_treaty/index_lt.htm, [žiūrėta 2009 10 30].
42. Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus kalba *ES išorės energetikos politikos plėtros pasiūlymai*, Vilniaus energetikos saugumo konferencijos atidarymas, 2007, <http://archyvas.lrp.lt/lt/news.full/8369>, [žiūrėta 2009 11 06].
43. „Nabucco“ projekto oficialus tinklalapis, <http://www.nabucco-pipeline.com/project/project-description-pipeline-route/project-description.html>, [žiūrėta 2009 11 30].
44. „Nabucco“ dujotiekio žemėlapis, [http://eurodialogue.org/files/fckeditor_files/Nabucco-Map\(1\).jpg](http://eurodialogue.org/files/fckeditor_files/Nabucco-Map(1).jpg), [žiūrėta 2009 11 30].
45. „Nord Stream“ projekto oficialus tinklalapis, http://www.nord-stream.com/gas_for_europe, [žiūrėta 2009 11 27].
46. „Nord Stream“ projekto informacinis dokumentas, 2006, http://www.nord-stream.com/uploads/media/PID_LITHUANIAN_02.pdf, [2009 11 29].
47. Parsons W. *Viešojo politika: Politikos analizės teorijos ir praktikos įvadas*, Vilnius: Eugrimas, 2001. – ISBN 978-9986-752-89-2
48. Ross C. *Russian politics under Putin*, Manchester: Manchester University Press, 2004. – ISBN 0 7190 6800 2
49. Shevtsova L. *Russia – Lost in Transition: The Yeltsin and Putin Legacies*, Washington DC: United Book Press, 2007. – ISBN – 13: 978-0-87003-236-3
50. Service R. *A History of Modern Russia: from Nicholas II to Putin*, England: Penguin Books, 2003. – ISBN-13 978-0-141-01121-9
51. Spurga S. *Europos Sąjungos plėtra in integracija*, Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2009. – ISBN 978-9955-19-122-3
52. Smith K. C. *Russian energy politics in the Baltics, Poland, and Ukraine: a New Stealth Imperialism?*, Washington DC: The CSIS Press, 2004. – ISBN 0-89206-456-0
53. Stern J. P. *The future of Russian Gas and Gazprom*, Oxford: Oxford University Press, 2005. – ISBN 978-0-19-730031-2
54. „South Stream“ oficialus tinklalapis, <http://south-stream.info/index.php?id=14&L=1>, [žiūrėta 2009 11 30].

55. Tarptautinės konferencijos medžiaga *Iššūkiai ES energetinei nepriklausomybei: gresianti dujų krizė? Vilnius, 2008 m. Rugsėjo 26 d.*, Vilnius: Eugrimas, 2008. – ISBN 978-9955-790-55-6
56. Vitkus G. *Europos Sąjunga: enciklopedinis žodynas*, Vilnius: Eugrimas, 2008. – ISBN 978-9955-790-05-1
57. Vitkus G. *Europos Sąjungos užsienio politika: trumpas vadovas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008. – ISBN 978-9955-33-360-9
58. Vilnius energy security conference 2007 *Responsible energy for responsible partners*, Vilnius, 2007. – ISBN 978-9955-33-207-7
59. Vaičiūnas Ž. *Europos Sąjungos Bendros Energetikos Politikos formavimasis ir Lietuvos interesai*, Vilnius, 2009, <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Politologija/55/89-120.pdf>, [žiūrėta 2009 10 17].
60. Vėgėlė I.; Daukšienė I. *Europos Sąjungos teisė: Steigimo sutartys ir svarbiausi vidaus rinkos teisės aktai*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. – ISBN 978-9955-30-018-2
61. „White Stream“ dujotiekio oficialus tinklalapis, <http://www.gueu-whitestream.com>, [žiūrėta 2009 11 15].

SANTRAUKA

Rusijos įtaka, formuojant Europos Sąjungos energetikos politiką ir Europos energetinį saugumą yra vienas iš svarbiausių ir aktualiausių klausimų. Kadangi, Rusija yra viena iš didžiausių energetinių išteklių tiekėjų į Europos Sąjungą, Rusija gali įtakoti sprendimų priėmimą Europos Sąjungoje, kurie yra susiję su energetikos politika. Europos Sąjunga yra valstybių narių asociacija, kuri veikia vieningai daugelyje sričių, tačiau atsižvelgiant į energetikos sektorių, kiekviena valstybė energetikos problemas sprendžia atskirai ir turi savo interesus. Europos Sąjunga neturi vieningos energetikos politikos, todėl Rusijai yra lengviau įtakoti politinius sprendimus Europos Sąjungoje, naudojantis energetiniais ištekliais.

Magistrinio darbo tikslas – pažvelgti koks yra Rusijos vaidmuo, formuojant Europos Sąjungos energetikos politiką ir energetinį saugumą. Siekiant įgyvendinti tikslą, darbe analizuojama Europos Sąjungos energetinių išteklių priklausomybė nuo Rusijos, aptariama Rusijos vykdoma politika ir strategija Europoje, analizuojami Europos Sąjungos energetikos politikos tikslai, energetinis saugumas, nagrinėjamas Rusijos ir Europos Sąjungos energetinis dialogas, aptariami energijos tiekimo šaltinių pagrindiniai diversifikavimo projektai ir jų trūkumai, o taip pat remiantis ekspertų interviu analizuojami Rusijos įtakos tikslai ir veiksmai Europos Sąjungos energetikos politikoje. Magistriniame darbe keliami hipotezė - Europos Sąjungos energetikos politika yra priklausoma nuo Rusijos įtakos – pasitvirtina.

SUMMARY

Russian influence in shaping European Union energy policy and energy security in Europe is one of the most important and pressing issues. Since, Russia is one of the largest suppliers of energy resources to the European Union. Russia is able influence decision-making in the European Union, with regard to energy policy. The European Union is an association of members, which acts unanimously in many areas, but given the energy division of European energy sectors, each country's energy problems are dealt with separately and follow their own interests. The European Union does not have a single energy policy, so it is easier for Russia to influence political decisions in the by using its energy resources to gain political concessions.

The Masters aim is to look at the role Russia plays in forming the European Union's energy policy and energy security. In order to achieve the objective of the work the European Union's energy resources and dependence on Russia are analyzed, in addition to Russia's policy and strategy in Europe, the European Union's energy policy objectives concerning energy security, the issue of Russia and the European Union energy dialogue. The main sources of energy supply diversification projects and their deficiencies as well as expert interviews are analyzed on the basis of Russia's declared objectives and actions toward the European Union's energy policy. Master work in assuming – the main conclusion that the European Union energy policy is dependent on Russian influence - is confirmed.

Plienaitė K. Rusijos įtaka Europos Sąjungos energetikos politikoje / Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. Nerijus Udrėnas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Strateginio valdymo ir politikos fakultetas, 2009.

ANOTACIJA

Baigiamajame magistro darbe analizuojama Europos Sąjungos energetinių išteklių priklausomybė nuo Rusijos, aptariama Rusijos vykdoma politika ir strategija Europoje, analizuojami Europos Sąjungos energetikos politikos tikslai, energetinis saugumas, nagrinėjamas Rusijos ir Europos Sąjungos energetinis dialogas, aptariami energijos tiekimo šaltinių pagrindiniai diversifikavimo projektai ir jų trūkumai, o taip pat remiantis ekspertų interviu analizuojami Rusijos įtakos tikslai ir veiksmai Europos Sąjungos energetikos politikoje.

Prasminiai žodžiai: Europos Sąjunga, energetikos politika, Rusijos energetikos strategija, energetinių išteklių priklausomybė, energetinis saugumas, Europos Sąjungos ir Rusijos energetinis dialogas, Gazprom, dujos, dujotiekiai.

Plienaitė K. Russia's influence over European energy policy/ Master degree final paper in European Union politics and administration. Supervisor assoc. prof. Nerijus Udrėnas. – Vilnius: Faculty of Strategic Management and Policy, Mykolas Romeris University, 2009.

ANNOTATION

This final master's research paper analyses the European Union's dependence on Russia's energy resources. Russia's strategic energy policy towards Europe is examined, including the European Union's common energy policy objectives. The issue of Russia and the EU energy dialogue is addressed while the strengths and weaknesses of energy diversification projects are assessed on the bases of interview with experts who have analysed Russia's influence over EU energy policy.

Key words: European Union, Russian energy strategy, energy dependence, energy security, European Union and Russia energy dialogue, Gazprom, gas, pipelines.

PRIEDAI

Pirmas priedas

RUSIJOS ĮTAKA EUROPOS SAJUNGOS ENERGETIKOS POLITIKOJE

EKSPERTAMS PATEIKTI KLAUSIMAI

2009 m. lapkričio mėn.

1. Kokia yra reikšmė Europos Sąjungoje dėl vis didėjančios priklausomybės nuo eksportuojamų Rusijos energetinių išteklių Europos Sąjungos saugumo aplinkoje?
2. Koks Jūsų požiūris į tai, kaip Rusija naudoja savo energetinius išteklius norėdama įgyti politinių ir/arba geopolitinių nuolaidų Europos Sąjungoje ir Vidurio ir Rytų Europoje?
3. Ar Rusijos užsienio politikos perspektyvos įtakoja jos energetikos strategiją ar atvirkščiai? Ar Rusijos energetikos strategija yra racionali ir ar tai gali pasikeisti netolimoje ateityje?
4. Kokie yra Europos Sąjungos bendros energetikos strategijos tikslai ir veiksmai taikomi Rusijos politikai ir tiekimo saugumo problemai išspręsti?
5. Kaip gali energetinių išteklių transportavimo maršrutų įvairinimas pagerinti/ susilpninti santykius su Rusija, t.y. „Nord Stream“, „South Stream“ ir „Nabucco“ projektų įgyvendinimas?

Darbas baigtas

.....

Kornelija Plienaitė

kornelija.plienaite@gmail.com

